LİSE ÖĞRENCİLERİNDE EBEVEYN İLİŞKİLERİ, DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜ, PSİKOLOJİK KONTROL VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Havva Ekşi
171104108

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2021

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE EBEVEYN İLİŞKİLERİ, DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜ, PSİKOLOJİK KONTROL VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Havva Ekşi
171104108
Orcid: 0000-0003-1628-1241

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI SAYFASI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Eğitim öğretim hayatımın başladığı ilk günden bu zamana kadar üzerimde emeği olan, motive eden, en kıymetlilerim, canım aileme teşekkür ederim.

Tezimi okuyup gerekli düzeltmeleri yapan, fikirleriyle ufkumu genişleten değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi' ye teşekkür ederim.

Ayrıca tez yazım sürecinde bütün teknik konularda yanımda olan, benden yardımlarını esirgemeyen canım arkadaşım Uzman Klinik Psikolog Erdi Bahadir'a sonsuz teşekkür ederim.

Uygulama yaptığım okul yöneticilerine ve verdiğim anketleri sabırla cevaplayan sevgili öğrencilerine teşekkür ederim.

Anketlerin uygulanma aşamasında bana eşlik eden ve destek olan sevgili abim Talip Ekşi' ye eşsiz manevi desteğinden ötürü teşekkür ederim.

Havva Ekşi

Şubat,2021

ÖZ

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE EBEVEYN İLİŞKİLERİ, DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜ, PSİKOLOJİK KONTROL VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Havva Ekşi
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Seda Erzi
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Ergenlik dönemi ruhsal, fiziksel ve sosyal değişimler açısından önemli bir dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde ergen bireyin duygusal dünyasında değişimler yaşanmakta, dürtüsel ve saldırgan davranışlar görülebilmekte ve ebeveynlerle birtakım sorunlar yaşanabilmektedir. Bu çalışmanın amacı ergen bireylerde görülen duygu düzenleme güçlüğü, saldırgan davranışlar ve ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrolü arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla yapılan çalışmaya, 14-17 yaş aralığında 156 kız ve 164 erkek olmak üzere 320 ergen katılmıştır. Katılımcılara içerisinde Sosyodemografik Bilgi Formu, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Formu, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği'nin bulunduğu anket formu uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların demografik bilgilerine göre, duygu düzenleme güçlüğü, saldırganlık düzeyi, ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrol düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Korelasyon analizi bulgularında, duygu düzenleme güçlüğü, saldırganlık, ebeveyn psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol toplam puanları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Regresyon analizi sonuçları duygu düzenleme güçlüğü, anne davranışsal kontrol ve anne psikolojik kontrol düzeylerinin fiziksel, sözel ve ilişkisel puanlarını anlamlı şekilde yordadığını göstermiştir. Elde edilen bulgular ergenlerde görülen saldırgan davranışların temelinde duygu düzenleme güçlüğünün, ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrol düzeylerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: saldırganlık, duygu düzenleme, psikolojik kontrol, davranışsal kontrol.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE RELATIONS BETWEEN PARENTAL RELATIONSHIPS, EMOTIONAL DISREGULATION, PSYCHOLOGICAL CONTROL AND AGGRESSION IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Havva Ekşi
Master Thesis
Department of Psychology
Psychology (Option: Developmental Psychology) Programme
Advisor: Asst. Prof. Seda Erzi
Maltepe University Graduate School, 2021

Adolescence is considered as an important period in terms of mental, physical and social changes. In this period, changes occur in the emotional world of the adolescents, their impulsive and aggressive behavior may increase and they may have problems with their parents. The aim of this study is to examine the relationships among emotional regulation difficulties, aggressive behaviors, parental psychological and behavioral control levels. For this purpose, 320 adolescents, 156 girls and 164 boys, aged 14-17, participated in the study. A questionnaire including Sociodemographic Data Form, Buss-Perry Aggression Scale, Relational Aggression in Friendship Relationships Scale, Emotion Dysregulation Difficulty Scale-Short Form, Psychological Control Scale and Behavioral Control Scale were applied to the participants. According to the demographic information of the participants, there were significant differences in terms of emotion regulation difficulty, aggression, parental psychological and behavioral control levels. In correlation analysis findings showed that significant correlations were found between emotional dysregulation, aggression, parental psychological control, and behavioral control. Regression analysis results showed that emotional dysregulation, maternal behavioral control, and maternal psychological control levels significantly predicted physical, verbal, and relational aggression. Generally, the findings showed that emotional dysregulation, parental psychological and behavioral control levels were important on the basis of aggressive behaviors of adolescents.

Keywords: aggression, emotion regulation, psychological control, behavioral control.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI SAYFASI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ x
KISALTMALAR xi
ÖZGEÇMİŞ xii
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR 4
2.1. Ergenlik 4
2.1.1. Ergenlik dönemi 4
2.1.1.1. Ergenlik dönemi ve fizyolojik gelişim 6
2.1.1.2. Ergenlik dönemi ve beyin gelişimi 8
2.1.1.3. Ergenlik dönemi ve bilişsel değişim 9
2.1.1.4. Ergenlik dönemi ve psikososyal değişim 10
2.1.1.4.1. Ahlaki gelişim 10
2.1.1.4.2. Benlik saygısı 11
2.1.1.4.3. Dürtüsellik 11
2.2. Saldırganlık 13
2.2.1. Saldırganlık kavramı 13
2.2.2. Kuramlarla saldırganlığın incelenmesi 14
2.2.2.1. Saldırganlığa yönelik biyolojik bakış 14
2.2.2.2. Saldırganlığa yönelik dürtüsel bakış 15
2.2.2.3. Saldırganlığa yönelik etolojik bakış 17
2.2.2.4. Sosyal öğrenme kuramı 17
2.2.2.5. Engellenme-saldırganlık kuramı 19
2.2.2.6. Genel saldırganlık kuramı 19
2.2.3. Saldırganlık türleri 21
2.2.3.1. Fiziksel-sözel saldırganlık 21
2.2.3.2. Düşmanca-araçsal Saldırganlık 21
2.2.3.3. Doğrudan-ilişkisel Saldırganlık 21
2.2.3.4. Düşmanca-araçsal saldırganlık 22
2.2.3.5. Doğrudan saldırganlık 22
2.2.3.6. Saldırganlık fonksiyonları 22
2.2.4. Ergenlerde saldırganlığı etkileyen faktörler 23
2.2.4.1. Ebeveyn ilişkileri 23
2.2.4.1.1. Ebeveyn tutumları 23

2.2.4.1.2. Ebeveyn disiplin teknikleri 24
2.2.4.1.3. Ebeveynlere bağlanma 25
2.2.4.2. Akran ilişkileri 25
2.2.4.3. Demografik özellikler 28
2.3. Duygu Düzenleme 29
2.3.1. Duygu düzenleme kavramı 29
2.3.2. Ergenlerde duygu düzenleme 31
2.3.3. Duygu düzenleme ve ebeveyn ilişkileri 33
23.4. Duygu düzenleme ve demografik özellikler 34
2.3.5 Duygu düzenleme ve saldırgan davranışlar 35
2.4. Psikolojik Kontrol 37
2.4.1. Psikolojik kontrol kavramı 37
2.4.2. Psikolojik kontrol ve ergenlik 39
2.4.3. Psikolojik kontrol ve saldırganlık 40
2.5. Davranışsal Kontrol 42
2.5.1. Davranışsal kontrol kavramı 42
2.5.2. Davranışsal kontrol ve ergenlik 43
2.5.3. Davranışsal kontrol ve saldırganlık 44
2.5.4. Ebeveyn psikolojik-davranışsal kontrolü ve demografik değişkenler 46
2.6. Araştırmanın Amacı 47
2.7. Araştırmanın Önemi 47
2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları 48
2.9. Araştırmanın Varsayımları 48
2.10. Araştırmanın Dışlama Kriterleri 48
2.11. Araştırmanın Hipotezleri 49
2.12. Araştırma Soruları 50
BÖLÜM 3. YÖNTEM 51
31. Araştırma modeli 51
3.2. Katılımcılar 51
3.3. Veri toplama araçları 53
3.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu 53
3.3.2. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği 53
3.3.3. Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği 54
3.3.4. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form 54
3.3.5. Psikolojik Kontrol Ölçeği 54
3.3.6. Davranışsal Kontrol Ölçeği 55
3.4. İşlem 55
3.5. Verilerin Analizi 56
BÖLÜM 4. BULGULAR 57
BÖLÜM 5. TARTIŞMA 72
5.1. Sonuç ve Öneriler 77
EKLER 79

Ek 1 – Bilgilendirilmiş Onam Formu 79
Ek 2 – Sosyodemografik Bilgi Formu 80
Ek 3 – Buss Perry Saldırganlık Ölçeği 81
Ek 4 – Arkadaş İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği 82
Ek 5 – Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği- Kısa Formu 83
Ek 6 – Psikolojik Kontrol Ölçeği 84
Ek 7 – Davranışsal Kontrol Ölçeği 85
Ek 8 – Anket Uygulama İzni 86
Ek 9 – Etik Kurul Kararı 87
KAYNAKÇA 88

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Birincil ve İkincil Cinsiyet Özelliklerinin Gelişim Basamakları 7

Tablo 2. Sosyodemografik Değişkenler İçin Sayı ve Yüzde Dağılımı 52

Tablo 3. Araştırma Ölçek ve Alt Boyut Toplam Puanları İçin Betimleyici İstatistiksel Tablo 57

Tablo 4. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası İlişkilerin İncelenmesi 58

Tablo 5. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Yordayıcılarının İncelenmesi 65

Tablo 6. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutu Yordayıcılarının İncelenmesi 66

Tablo 7. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Sözel Saldırganlık Alt Boyutu Yordayıcılarının İncelenmesi 66

Tablo 8. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Yordayıcılarının İncelenmesi 67

Tablo 9. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası Farkın Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi 68

Tablo 10. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası Farkın Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi70

Tablo 11. Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası Farkın İncelenmesi 71

KISALTMALAR

GABA **:** Aminobütrik Asit

ÖZGEÇMİŞ

Havva Ekşi

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Y.Ls.	2021	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
Ls.	2017	Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (İngilizce) Anabilim Dalı
Lise	2011	Başöğretmen Atatürk Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

2020- 21 Psikolojik Danışman. Zonguldak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Zonguldak, 1993 Cinsiyet: K
Yabancı diller : İngilizce (orta)
e-posta : havvaaeksi@hotmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Ergenlik dönemi fiziksel, ruhsal ve sosyal alanda değişimlerin yaşandığı gerek bireylerin gerekse sosyal çevrenin uyum noktasında zorlandığı bir geçiş evresidir (Sayıl ve ark., 2002). Ergenlik dönemi, çeşitli kuramcılar tarafından incelenmiştir. Ergenlik dönemi Hall (1904) tarafından fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanırken Blos (1967) bu dönemi kişiliğin geliştiği ve oturduğu bir evre olarak tanımlamaktadır (Akt.: Uysal ve Dinçer, 2013). Erikson (1968) ise ergenliğin kimlik kazanmanın yanında rol karmaşasının yaşandığı iki uçlu bir spektrumda incelemiştir (Akt.: Rice ve Dolgin, 2005). Bu açıklamaların yanında ergenlik, ebeveynlerden etkilenen ve bireyin yaşadığı psikolojik değişimlerin yansımalarının olduğu bir dönemdir. Psikolojik yansımalar içerisinde saldırgan davranışlar ve duygu düzenlemede yaşanan güçlükler görülmüştür (Crockenberg, Leerkes ve Jó, 2008; Larson, Csikszentmihalyi ve Graef, 1980; Silk, Steinberg ve Morris, 2003).

Ergenlik döneminde yaşanan saldırgan davranışlar alanyazın çalışmalarında sıklıkla incelenmiştir. Ergenlerin özellikle ailesi ve sosyal çevresi tarafından engellendiğini algılaması saldırgan davranışların oluşmasında etkilidir (Miller ve ark., 1941). Bu noktada saldırganlığın kişilere, eşyalara ve kendine zarar verme noktasında fiziksel olarak sergilenmesi gibi (Buss, 1961) sosyal etkileşim ve iletişimin kısıtlanması veya kesilmesi gibi ilişkisel saldırganlık şeklinde de gösterilebilir (Kurtyılmaz ve ark., 2017). Diğer yandan ergenlik döneminde hormonal sistemlerde ve beyinde yaşanan değişimler de saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili görülmektedir (Efilti, 2006).

Ergenlerde görülen saldırgan davranışların temelinde yer alan ebeveyn faktörü yadsınmamaktadır. Ebeveynlerin çocukları üzerinde denetim ve kontrol mekanizması olarak kullandıkları psikolojik kontrol bu noktada önemli bir kavramdır. Psikolojik kontrol ebeveynlerin kendi duygu ve düşüncelerini çocuklarına empoze etme ve zorla kabul ettirme davranışı olarak tanımlanmaktadır (Barber ve Harmon, 2002). Psikolojik kontrol sürecinde ebeveynler sevgi ve ilgilerini çocuklarının başarıları için koşul olarak kullanmaktadır. Çocukların kendilerini ifade ortamı bulunmamaktadır. Ebeveynler kendi isteklerine uyulması noktasında çocuklar üzerinde baskı oluşturmaktadır (Soenens ve Vansteenkiste, 2010).

Psikolojik kontrolün tamamlayıcısı olarak incelenen bir diğer kavram da davranışsal kontroldür. Davranışsal kontrol ebeveynlerin çocukları üzerinde müdahaleci, kuralcı ve baskıcı tutumların bütünü olarak görülmektedir (Pomerantz ve Wang, 2009). Davranışsal kontrolün temelinde uygun davranışların çocuğa zorla kazandırılması yatmaktadır. Bu noktada davranışın içselleştirilmesindense davranış empoze edilmeye ve izlenmeye başlanır (Stattin ve Kerr, 2000). Psikolojik kontrol ebeveynlerin kontrol mekanizmasında bilişsel ve duygusal çıktıları kapsarken davranışsal kontrol ise eylemsel çıktıları kapsamaktadır. İki kavram ebeveyn kontrolü için bütünleşik kavramlardır (Sayıl ve ark., 2012).

Ergenlik döneminde gözlenen bir diğer değişiklik ise duygularda yaşanan değişimlerdir. Duygu düzenleme, kişinin duygusal çıktıları üzerinde hâkimiyet kurmasına ve dürtüsel tepkiler vermesinin önüne geçmesine yardımcı olmaktadır (Wenar ve Kerig, 2005). Ergenlik döneminde yaşanan büyük değişimler duygular üzerinde gerekli hâkimiyetin sağlanmasının önüne geçmektedir. Ergen duruma uygun duyguyu seçmekte, ayarlamakta, dikkatini vermekte, bilişsel değişimleri incelemekte ve tepkiyi ayarlamakta sorunlarla karşılaşmaktadır (Gross ve Thompson, 2007). Bunun yanında, değişen ve gelişen sosyal çevre ve içsel dinamikler ergenlerin duygu düzenlenmesi ile ilişkili faktörler olarak görülmektedir (Gross ve Munoz, 1995). Ergen birey, bilişsel ve hormonal değişimler, değişen sosyal çevre, rollerin farklılaşması ve beklentilerin değişmesi gibi bireysel ve sosyal değişimlere uyum sağlamada ve uygun duygusal tepkileri vermekte zorluk yaşayabilmektedir (Larson, Csikszentmihalyi ve Graef, 1980; Spear, 2000).

Bu çalışmada ergen bireylerdeki duygu düzenleme güçlüğü, saldırganlık düzeyi, ebeveyn psikolojik kontrol ve davranışsal kontrol kavramları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ergen bireylerin yaşadıkları duygu düzenleme güçlüğü, saldırgan davranışlar ve algılanan ebeveyn kontrolüne etki eden sosyodemografik değişkenler incelenecektir.

BÖLÜM 2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde ergenlik dönemi genel özellikleri, ebeveyn ilişkilerinin ergenlikte önemi, duygu düzenleme güçlüğü ve ergenlik döneminde duygu düzenleme süreci ve son olarak psikolojik kontrol başlıkları incelenmiştir. İlgili kavramlar için kuramsal bilgi ve çalışmalar sunulmuştur.

2.1. Ergenlik

2.1.1. Ergenlik dönemi

Ergenlik bireylerin geç çocukluk (9-11 yaş) ile erken yetişkinlik dönemleri (17-18 yaş) arasındaki bir geçiş dönemidir. Bu dönem kendine has gelişim süreçleri ve değişiklikleri ile kişiler için 'fırtına ve stres dönemi' olarak da düşünülmektedir. Ergen vücudunda yaşadığı değişiklikler ve sosyal hayatında deneyimlediği yenilikler ile adeta farklı bir dünyaya adım atmaktadır (Sayıl ve ark., 2002).

Ergenlik dönemi ve ergenlerin özellikleri Stanley Hall tarafından yapılan çalışmalar ile önem kazanmıştır. Hall (1904), ergenliğin bir fırtına ve stres dönemi olduğunu düşünmekte idi (akt. Uysal ve Dinçer, 2013). Hall'ın bu görüşü tarihsel perspektifte incelendiğinde de haklı görülmektedir. Sokrates'in gençler için aileleri ile çeliştikleri ve öğretmenlerine zorbalık yapmaları ile tanımını Aristoteles'in gençlerin şaraptan sarhoş olan bir adam gibi doğa tarafından heyecanlı oldukları tanımı izlemiştir. Goethe (1774)'nin 'Genç Werther'in Dramı' adlı ünlü eserinde bir ergenin fırtınalı ve stresli hayatı anlatılmaktadır. Hiç şüphesiz ergenlerin daha önce deneyimlemediği birçok değişimi ve genişleyen bir dünyayı yaşadıkları bu dönem onlar için tam anlamıyla bir fırtına dönemi olmakla birlikte birçok stres faktörünü de beraberinde getirmektedir (Akt.: Arnett, 1999).

Hall'a benzer olarak Kurt Lewin de ergenliği fırtına ve stres benzetmesi ile incelemiştir. Lewin (1939), davranışların çevrenin şekillendirmesi ile oluştuğunu belirtmiştir. Çevredeki değişimler ve etkiler, kişinin davranışlarını da etkilemektedir.

Ancak ergenlik döneminde çevresel değişimler birden ve devamlı şekilde yaşanmaktadır. Ergen bu değişimlere karşı kendini düzenleme ve uyum sağlama fırsatı bulamamakta ve sürekli değişimlere maruz kalmaktadır. Bu sürece ayak uyduramıyor olmak ergenler için yoğun bir stres kaynağıdır.

Blos (1967) ise ergenliğin tanımlanmasında biraz daha pozitif düşünmektedir. Ona göre ergenlik bebeklikten sonra kişiliğin geliştiği ikinci ve en önemli evredir. Ergen yeni bilişsel yeteneklere ve fiziksel değişimlere uğramaktadır. Çevresini tanıma ve tanımlamada artık ebeveynlerine bağımlı olmaktan çıkmış ve otonom olarak dünyayı deneyimlemektedir. Bu dönem kişiliğin gelişmesinde ve değişmez kişilik özelliklerinin yer kazanmasında önemlidir. Ergenin kendi düşünceleri, ailesinin beklentileri, sosyal çevreden aldığı dönütler ve kendi içsel dünyası kişiliğini oluşturmada önemli faktörler olarak görülmektedir.

Ergenlik dönemi, bireyselleşme kavramı özelinde de incelenmektedir Mahler (1963) çocuğun üç yaşına doğru ilk bireyselleşme (first individuation) dönemini bitirdiğini belirtmiştir. Çocukta nesne sürekliliği kazanılmış, merak duygusu gelişmiş ve motor becerilerin de kabaca kazanılması ile birlikte yavaş yavaş anneden ayrılma görülmektedir. Çocuk anneden bağımsız bir varlık olduğunu anlamakta ve anne figürünü içselleştirmektedir. Bu süreçte tamamen bir ayrışma görülmemekle birlikte bireyselleşmenin temelleri atılmaktadır (Akt.: Özdemir ve Çok, 2016). Blos (1989) Mahler'den ayrı olarak ayrışma-bireyleşme kavramı üzerinde durmuştur. Ergenlik dönemi, ikinci bireyleşme olarak görülmektedir. Ergenlik döneminde arkadaş, akran ve grup etkileri daha çok hissedilecek, süper egonun gelişiminde daha çok rol sahibi olacaktır. Bu dönemde ergen ailesinden ayrışacak, dışarı çıkacak ve dünyayı gözlemleyecektir. Bu süreçte çeşitli gerilimler ve duygusal çatışmalar yaşayacak ancak bu durumlar bireyselleşme sürecine olumlu-olumsuz da olsa katkıda bulunacaktır. Ergen süre içinde kendini gösterecek ve eylemleri ile kendini kanıtlayarak bireyselleşmesini tamamlayacaktır (Akt.: Güven ve Aslan, 2010).

Erikson (1968), ergenlik dönemini kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası olarak iki uçta incelemiştir. Ona göre bu dönem kişinin kendini anlaması ve tanıması ile

karakterizedir. Başarılı olarak atlatılan bu dönemde kişi kendini tanımış ve olumlu bir benlik geliştirmişken başarısız atlatılması sonucunda kişi kendisi ve hayatı için umutsuzluğa düşmektedir. Bu dönemin genel bir özelliği ise kişinin şu anki durumu ile gelecekte olmak istediği kişi arasındaki tutarsızlıktır. Erikson'un kuramında incelediği önemli iki kavram olarak kimlik dağınıklığı ve psikolojik moratoryum görülmektedir (akt. Rice ve Dolgin, 2005).

Kimlik oluşturmak kişinin değerleri anlaması ve içselleştirmesi, kim olduğu ve kim olmak istediği arasında net bir değerlendirme yapabilmesi için önemlidir. Aktif bir şekilde kimlik arayışı içerisinde olan ergenlerin, dürtülerine hâkim olamama, kendilerinde şüphe duyma, otorite figürleri ile çatışma haline geçilmesi gibi durumlar görülebilir (Kidwell ve ark., 1995).

Erikson'un kuramında ergenlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi diğer bir tanım ile psikolojik moratoryumdur. Bu moratoryum sürecinde ergen çeşitli roller gözlemekte ve deneyimlemektedir. Ergen aldığı rollerin sorumluluklarını üstlenmeden analiz edip deneyimlemektedir. Bu süreç daha çok deneme yanılma olarak sürdürülmektedir. Psikolojik moratoryum kültürlere göre farklılık göstermekle birlikte 20'li yılların sonunda sona ermektedir. Bu dönemde başarılar ergen tarafından kabul edilmekte başarısızlıklar ise ergen için olumsuz sonuçlar getirmektedir (Akt.: Rice ve Dolgin, 2005).

2.1.1.1. Ergenlik dönemi ve fizyolojik gelişim

Ergenlik döneminde yaşanan ilk değişikler fiziksel görünümde gözlenmektedir. Ergenlik dönemi, bebeklik döneminden sonra kişinin gelişim ve büyüme sürecinin en yoğun görüldüğü evredir. Erkeklerde ve kızlarda en yoğun görülen fiziksel değişiklikler seste kalınlaşma, genital bölgede kıllanma, yüzün yağlanması ve sivilcelenmesi, vücut hatlarının değişmesi ve boyun uzaması olarak gösterilebilir (Gül ve Güneş, 2009).

Ergenlik döneminde birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinde de değişimler görülmektedir. Bu değişimler Tablo 1'de ayrıntılı şekilde gösterilmiştir (Rice ve Dolgin, 2005).

Tablo 1.
Birincil ve İkincil Cinsiyet Özelliklerinin Gelişim Basamakları

ERKEK	YAŞ	KIZ
Testis, testis torbası gelişimi ve pubik bölge tüylerinin oluşması		Ani boy uzaması
Göğüs bölgesi renginin hafifçe koyulaşması, göğüslerin hafifçe büyümesi	11,5 - 13	Pubik bölge tüylerinin oluşmaya başlaması
Ani boy uzaması	10 - 11	Göğüs ve göğüs uçlarının belirginleşmeye başlaması
Penis gelişiminin başlaması		
Koyu renkli, düz pubik bölge tüyleri		Koyu renkli, düz pubik bölge tüyleri
Erken ses değişimleri		Seste derinleşme
Penis, testisler, er bezi torbası, prostat, meni kesesi oluşumu	13 – 16	Vajinanın, yumurtalıkların, labianın ve uterusun hızlı gelişimi
İlk boşalma	11 - 14	Kıvırcık pubik bölge tüyleri
Kıvırcık pubik bölge tüyleri		Göğüs ucunun büyümesi, renginin belli olması
Koltuk altı tüylerinin oluşmaya başlaması		Menarş (ilk adet)
Koltuk altı tüylerinin hızlı gelişimi		Koltuk altı tüylerinin oluşmaya başlaması
Fark edilir ses değişikliği	16 – 18	
Sakal gelişimi	14 - 16	Göğüslerin yetişkin göğsü biçimini alması
Saç çizgisinin belirginleşmesi		

Erkeklerde testislerin ve testis torbasının gelişimi 11-12 yaşlarında hızlanmaktadır. Bu gelişim 13-14 yaşlarında yavaşlar. Bu süreçte testislerin boyu yaklaşık 2,5 kat büyümekte ve ağırlığı 8,5 kat artmaktadır. Sperm oluşum süreci de ergenlik döneminde başlamaktadır. Oluşan sperm, sperm kanalları sayesinde sperm keselerine ulaşmakta ve meni ile birleşerek hareketlenmekte ve penisten dışarı çıkmaktadır (Styne ve Grumbach, 2002).

Kızlarda ise ergenlikle birlikte vajinanın şeklinde değişimler görülür. Vajina büyür, genişler ve esnekleşir. Ayrıca vajinanın renginde de belirginleşme gözlenir. Cinsel uyarılma sırasında sıvı salgılayan bartholin bezleri aktifleşir. Diğer taraftan uterusun boyu

uzamaktadır. Yumurtalıklarda ise foliküller yumurtaya dönüşerek vajina dışına atılır ve ilk adet gerçekleşir. Bu süreç 40 yıl boyunca 28 günde bir tekrar etmektedir (Rice ve Dolgin, 2005).

Kız ve erkeklerin üreme becerisini kazanması ve üreme hormonlarının aktive olması (östrojen ve progesteron hormonlarının salgılanmasından sorumlu olan yumurtalıklar; androjen ve testosteron hormonlarının salgılanmasından sorumlu olan testisler) ergenlik dönemi için en önemli biyolojik değişikliklerin başında gelmektedir (Rice ve Dolgin, 2005). Hormonların aktive olması ve endokrin sistemindeki diğer hormonlardaki düzensizlikler bireyi duygusal olarak zorlayan durumlardır. Diğer yandan kişinin cinselliğe yönelik hislerinin evrilmesi ve cinsel yönelimine göre kendi cinsine veya karşı cinse veya her ikisine birden partner gözüyle de bakıyor olması bilişsel yapılanmasında değişimleri beraberinde getirecektir. Hormonların kişinin duygusal dünyası ve eylemleri üzerindeki gücü göz önüne alındığında, ergenlik dönemi bu yönüyle fırtınalı bir dönem olarak görülebilir (Gül ve Güneş, 2009).

2.1.1.2. Ergenlik dönemi ve beyin gelişimi

Ergenlik dönemi biyolojik değişikliklerin en önemlisi beyindeki gri maddelerin artışı olarak düşünülmektedir. Beynin dış korteksinde bulunan gri madde; bellek, dikkat, akıl yürütme, plan yapma ve konuşma gibi birçok faaliyette etkin rol oynamaktadır. Ergenlikle beraber nöronlar arası sinaptik bağlantının artışı ile birlikte gri maddelerde de artış gözlenmektedir. Bu durum ergenin dünyayı algılamasında etkili olmaktadır (Ernst ve Paulus, 2005)

Galvan ve arkadaşları (2006) çalışmalarında ergenlik döneminde limbik subkortikal sistemde artış olduğunu gözlemlemiştir. Limbik subkortikal sistem daha çok duygu merkezli ve bilişsel muhakemenin yer almadığı beyin bölgesidir. Galvan ve arkadaşları (2006) ergenlerde görülen risk alma davranışlarının bu sistemdeki artıştan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Ergen hedefe ulaşmak için risk almaktan çekinmemekte veya gelecek için uzun vadeli, ödünler verebildiği planlar yapmamaktadır. Duyguların mantıksal düşüncenin önüne geçtiği bu süreç, yıkıcı ve saldırgan davranışların nedeni olarak da düşünülebilir.

Ergenlik döneminde prefrontal kortekse gelen uyarımların işlenmesinde artış görülmektedir. Prefrontal lobta hacim azalırken uyarıcı glutamaterjik sinaptik girdilerde azalma görülmektedir. Prefrontal korteks için klorür alımında aracı olan Gama-Aminobütrik asit (GABA) reseptörlerinin bazal seviyelerinde ergenlikte artış görülür. Ayrıca prefrontal loptaki beyaz ve gri maddede ergenlik dönemi ile birlikte artış gözlenmektedir (Crews ve ark., 2010).

Ergenlik döneminde beyinde yaşanan değişikliklerin bir diğeri ise amigdala aktivitelerindeki artıştır. Casey ve arkadaşları (2008) yaptıkları manyetik görüntülemeler sonucunda, ergenlerdeki amigdala aktivitesinin çocuk ve yetişkinlerden daha çok olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç ergenlerde görülen dürtüsel eylemlerdeki amigdala rolünü gösteren bulgulardır. Bu aktivitedeki artış ergenlerin eylemlerini sergilemelerinde duygusal etkenlerin rolünü göstermektedir.

2.1.1.3. Ergenlik dönemi ve bilişsel değişim

Ergenlik döneminde bilişsel anlamda iki önemli değişiklik görülür. Bunlar uyum ve dengedir. Piaget (1951) uyumun özümleme ve uyumsama aşamaları ile sağlandığını belirtmiştir. Kişi daha önce oluşturduğu şemalardan faydalanarak yeni bilgiyi özümsemektedir. Diğer taraftan elde edilen yeni bilgiler doğrultusunda şemaları düzenleme ve değiştirme yolu ile uyumsamaktadır. Özümseme ve uyumsama etkileşiminin uyumlu olması sonucunda denge meydana gelmektedir. Bu uyum sağlanamazsa dengesizlik ve huzursuzluk ortaya çıkmaktadır (Akt.: Rice ve Dolgin, 2005).

Ergenlik dönemi bilişsel gelişiminde fiziksel olgunlaşma da önemli rol oynamaktadır. Ergenlik dönemi ile birlikte fiziksel olgunlaşma sürecindeki artış, bilişsel yapıların oluşmasında etkili kalıtsal özellikler içermektedir. Fiziksel olgunlaşma bilişsel kapasitenin sınırlarını belirlemektedir. Piaget (1951)'e göre olgunlaşma, bilişsel gelişim evresinde gerçekleşmesi muhtemel bilişsel yapıların oranını belirlemektedir (Akt.: Flavell ve ark., 1985).

Ergenlik döneminde kişiler, psikolojik ve sosyal dünyada yaşanan değişimler sonucunda farklı deneyimler edinmektedir. Kişilerin kendisi ve çevresi ile ilgili edindiği

bilgiler, deneyimlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Elde edilen deneyimler, karşılıklı ilişkiler, toplumsal kuralların öğrenilmesi ve yeni bilişsel yapıların oluşmasında rol oynamaktadır. Bu bilgiler kişinin bilişsel dünyasının gelişmesine katkı sağlayan parametrelerdir (Ahioğlu-Lindberg, 2011).

Ergen düşünce yapısını değiştiren faktörlerin başında düşüncelerin hem gerçek hem de olası durumları içeriyor olması gelmektedir. Ergenler karşılaştıkları durumlar karşısında gerçek ve olası çözüm yolları üretmekte ve varsayımsal hipotezler kurarak bunları sınamaktadır. Ergenlik döneminde görülen varsayımsal tümdengelim olarak tanımlanan bu durum bilişsel gelişimin günlük hayatta ve pratik çözümlerdeki yansımasıdır (Dusek, 1987).

2.1.1.4. Ergenlik dönemi ve psikososyal değişim

2.1.1.4.1. Ahlaki gelişim

Psikososyal gelişim sürecinde ahlak gelişimi incelenmesi gereken bir olgudur. Sosyal çevrenin gelişimi ile birlikte ergenin ahlak ve kurallara karşı bakışı da değişmektedir. Gelişen beyin bölgeleri (limbik sistem, beyaz-gri madde, amigdala, hipokampus) ve aktivitesini arttıran sistemler (serotonin, dopamin, asetilkolin, GABA) sayesinde bilişsel bakış da zenginleşmekte ve soyut düşünce daha fazla önem kazanmaktadır. Ergen artık evrensel değerleri ve normları öğrenmekte ve grup içi dinamiklerde alınan kararları deneyimlemektedir. Bu süreçler sosyal çevreyi tanımasında ona yardımcı olan deneyimleri kapsamaktadır (Çağdaş ve seçer, 2002).

Kohlberg ise ahlakın gelişimini incelemiştir. Kohlberg ve Gilligan (1971) ahlakın üç temel düzeyini belirtmiştir. Bunlar gelenek öncesi düzey, geleneksel düzey ve gelenek sonrası düzeydir. Gelenek öncesi düzeyin ilk evresinde çocuk, cezalandırılmaktan korktuğu için kurallara uymaktadır (itaat ve ceza yönelimi). İkinci evrede ise çocuk kurallara uyunca zarardan çok fayda göreceğini düşündüğü için kurallara uymaktadır (araçsal amaç yönelimi). Geleneksel düzeyin ilk evresinde kişi, aile, arkadaş, öğretmen gibi diğerlerinin uygun gördüğü şeylere önem verir ve kurallara uyar (iyi çocuk yönelimi). İkinci evrede ise toplumsal kural ve normların öğrenilmesi ve uygulanması söz konusudur (yasa ve düzen

yönelimi). Gelenek sonrası düzeyin ilk aşamasında kişiler, yasaları bireyin ve toplumun iyiliği için konulan kurallar olarak görürler ve yasalara uyarlar (toplumsal sözleşme yönelimi). İkinci düzeyde ise kişi yasa ve kuralları evrensel bir bakış açısında değerlendirmektedir (evrensel ahlak ilkeleri yönelimi). Ayrıca Kohlberg (1994) çalışmasında özellikle ergenlik döneminde yasa ve düzen yöneliminin daha yüksek olduğunu göstermiştir.

2.1.1.4.2. Benlik saygısı

Ergenlik dönemi psikososyal gelişim sürecinde kimlik kavramı önemli yer tutmaktadır. Bu süreç Erikson (1968)'in psikososyal gelişim kuramındaki kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası aşamasında yer almaktadır. Ergen kendisini ve çevresini sürekli gözlemlemekte ve tanımaya çalışmaktadır. Bir süre sonra ergen kendisine 'ben kimim?', 'ne yapabilirim?' ve 'ne olmak istiyorum?' şeklinde sorular sormaya başlar. Bu süreç ideal benlik ve gerçek benlik arasındaki sınırları oluşturmaktadır. Ergenin ideal benlik ve gerçek benliği arasındaki ayrım ne kadar keskinse benlik saygısında o derece bir düşüş görülecektir. Diğer taraftan ideal benlik ve gerçek benliğin birbirine yakın olması olumlu bir benlik geliştirmesine yardımcı olacaktır (Steinberg ve Morris, 2001).

Çuhadaroğlu (1986) ergenlik ve benlik saygısı arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Ergenlik süreci hem benlik saygısını etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir. Ergenlik döneminde içsel ve çevresel faktörlerin etkisi ile benlik imgeleri gelişmekte ve ergenin kendine bakışını oluşturmaktadır. Bu noktada kişinin kendisi hakkında olumlu ve olumsuz bakış açısına sahip olması, kendisini değerli veya değersiz görmesi benlik saygısını belirlemektedir (Akt.: Erbil ve ark., 2006).

2.1.1.4.3. Dürtüsellik

Ergenlik döneminde hormonal faaliyetlerin artması ile birlikte dürtüsel davranışlarda da artış gözlemlenmektedir. Dürtüsel davranışların bir çıktısı da saldırgan eylemlerdir. Ergen için saldırgan davranışlar hem hormonların sonucu hem de saldırganlık bir güç gösterisi ve prestij ögesi olarak algılanmaktadır. Hormonlar üzerinden bakıldığında, öfke ve saldırganlık içeren duyguların (duygu düzenlemeden sorumlu ilkel beyin bölgeleri)

beynin bilişsel düşünme becerisini perdelediği (bilişsel yetilerden sorumlu üst beyin bölgeleri) ve daha çok ilkel beyin tarafından yönlendirilmesi sonucu yıkıcı davranışların ortaya çıktığı belirtilmiştir (Bush ve Folger, 1994). İlkel beyin, arka ve orta beyin olarak adlandırılan beyin bölgesidir. Bu beyin bölgesindeki beyincik, omurilik soğanı ve pons, karmaşık bilişsel ve motor işlevlerden çok organizmanın hayatta kalması için kaba motor işlevler, denge, uyku-uyanıklık gibi işlevlerden sorumludur. İlkel beyin çoğunlukla bebeklik ve ilk çocukluk döneminde duygusal tepkilerin yoğun olarak kullanıldığı dönemde gelişir ve aktifleşir. Beynin olgunlaşması ile birlikte daha çok ön beyin bölgeleri gelişir ve aktive olur (Eagleman, 2015).

Akran çevresi için ise ergen güç göstererek ve saldırgan eylemlerde bulunarak belirli gruplara girme isteğini gösterecek veya rakibi olan akranları ile girdiği yarışta kendini avantajlı gösterme çabasında olacaktır (Türnüklü ve Şahin, 2004). Alan yazında ergenlik dönemindeki şiddetin yaygınlığı noktasında çete kavramı ön plandadır. Ergenlerin belirli özelliklerde olan akranları ile klikler oluşturması sonucu gruplaşmalar görülmektedir. Bu grupların şiddet ve saldırganlık davranışlarına yönelmeleri ile artık çeteleşme söz konusudur.

Çeteler ergenin çözemediği sorunları için şiddet ve saldırganlık ile içsel gerilimini boşaltmasına yardımcı olurken bireyselleşme noktasında kendilik değerinin yükselmesine ve kendini değerli hissetmesine de neden olmaktadır. Ergen saldırgan davranışlarla güç, aidiyet ve güven kazandığını düşünmektedir. Son zamanların görsel ve yazılı medyalarında yer alan çeteleşme, mafyalaşma içerikleri de ergenler için özendirici olmakta ve yanlış rol modellerinin seçimi ile çetelerin oluşumu ve ergenlerin bu çetelere girmelerinde artış gözlenmektedir (Flannery, 2006).

Ergenin fiziksel ve duygusal istismara maruz kaldığı, aile içi şiddetin görüldüğü ve ihmal edildiği aile ortamları da ergenlerdeki saldırgan davranışların başlamasına ve sürdürülmesine sebep olan başlıca etkenlerdir. Ergen ilk olarak ailede gördüğü şiddeti sorun çözen bir davranış olarak algılamakta ve sorunlarla karşılaştığında şiddete başvurmaktadır. Diğer yandan ebeveynlerden görülen şiddet benlik saygısını olumsuz yönde etkilemekte ve çevreye karşı saldırgan davranışlar sergileyerek benlik saygısı

yükseltilmeye çalışılmaktadır (Gül ve Güneş, 2009). Ailede ebeveynlerin çatışma çözme stratejilerinde başarısız olması hem mevcut şiddeti arttıracağı hem de ergene yanlış bir model olacağından bu durumun ergenler için saldırganlığı arttırıcı etkisi olduğu düşünülebilir (Ayan, 2007; Özmen, 2004).

Dürtüselliğin yanında ergenlik dönemi fizyolojik, psikolojik ve sosyal birçok değişimin yaşanmasının beraberinde bir içsel karışıklığı da beraberinde getirmektedir (Flavell ve ark., 1985; Rice ve Dolgin, 2005). Bu içsel karmaşa ile birlikte saldırgan davranışların görüldüğü de bilinmektedir. Alanyazın çalışmalarında ergenlikte görülen saldırgan davranışların, ebeveyn ilişkileri (Kaplan ve Aksel, 2012; Simons, Paternite ve Shore, 2001) ve akran ilişkileri (Liable, 2007; Sijtsema ve Lindenberg, 2018) temelli olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır.

2.2. Saldırganlık

2.2.1. Saldırganlık kavramı

Saldırganlık, Latincedeki bir doğrultuya yönelmek ve gitmek anlamındaki "aggression" sözcüğünden dilimize geçmiştir. Kelime anlamı ile açıklanacak olunursa saldırganlık kişinin içerisindeki öfke duygusunun bir doğrultuya yönlendirilmesi ve davranışa dökülmesidir (Eren, 2018). Saldırganlık insanlık kadar eski bir kavramdır. Saldırgan davranışlar, avcı toplayıcı olan ilk insanlardan yerleşik hayata geçmiş medeniyetlere ve oradan da günümüze kadar gelerek insanlık tarihinde yerini almıştır. Saldırganlık kavramı kırıcı sözler söylemekten kişiyi yaralama ve öldürmeye kadar devam eden bir spektruma sahiptir (Efilti, 2006).

Yapılan bir tanıma göre ise saldırganlık bir varlığa (canlı) yöneltilen ve temel hedefi zarar vermek olan bütün davranışlardır (Tuzgöl, 2016). Bu tanım saldırganlığın canlı nesnelere yönlendirilmesi nedeniyle sınırlı bir tanım olarak görülmektedir. Diğer yandan Mustonen ve Pulkkinen (1991) saldırganlığı kişinin bir başka kişiye veya kendisine, cansız bir nesneye veya hayvana yönelttiği fiziksel ve psikolojik olarak zarar verme amacı güden davranışlar bütünü olarak değerlendirmiştir. Bu tanım saldırganlık spektrumunu bütünü ile

anlatan bir tanım olmakta ve saldırganlığın çok boyutlu algılanmasında kolaylık sağlamaktadır.

Saldırganlık kavramı sözel veya fiziksel olarak kişiye veya nesnelere yönelik davranışların bütünüdür. Saldırganlık kavramı alanyazında şiddet ve düşmanlık kavramları ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Şiddet daha çok saldırganlığın fiziksel boyutunda yer alırken nispeten saldırganlığın alt boyutu olarak tanımlanabilir. Düşmanlık ise saldırganlığın daha çok tutum boyutunda yer almaktadır. Kişinin başkası için düşündüğü niyet ve tutumlar düşmanlığı oluştururken eyleme dönük davranışlar saldırganlığı tanımlamaktadır (Eron, 1982). Buss ve Perry (1992), çalışmalarında saldırganlığı bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlara ayırmıştır. Bu modele göre düşmanlık saldırganlığın bilişsel boyutundayken öfke duygusal boyutta incelenmiştir. Son olarak fiziksel ve sözel saldırganlık ise davranışsal boyutta yer almıştır.

2.2.2. Kuramlarla saldırganlığın incelenmesi

Saldırganlık çok yönlü dinamik bir kavramdır ve tanımlanmasında birden fazla yaklaşım bulunmaktadır. Bu bölümde her kuram ve teorinin saldırganlığı nasıl açıkladığı üzerinde durulacaktır.

2.2.2.1. Saldırganlığa yönelik biyolojik bakış

Biyolojik kuram saldırganlığın oluşumundaki fizyolojik unsurları incelemektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerin artışı ile birlikte beyin görüntüleme ve inceleme olanakları artmış ve saldırganlığın biyolojik kökenlerinin incelenmesi hız kazanmıştır.

Biyolojik kuramın saldırganlığı açıklamasındaki ilk yaklaşım sinir iletici üzerindedir. Kişiye zindelik, canlılık ve mutluluk veren serotonin nörotransmitterinin azalması sonucunda kişide saldırgan davranışlar oluşmaktadır. Yapılan deneylerde serotonerjik sistemin işlerliğinin azaltılmasının, hayvanlardaki saldırgan davranışları ortaya çıkardığını göstermiştir. Serotonerjik sistemde rol oynayan lityumun, canlılardaki saldırganlığı azaltıcı etkisi olduğu gösterilmiştir (Lopez-Ibor, 1988).

Olivier (2006) ise seratonerjik sistemin bütünüyle değil ancak belirli serotonin reseptörlerinin saldırganlık ile ilişkili olduğunu çalışmasında belirtmiştir. Marazziti (2017) ise serotonin 5-HT reseptörünün başta saldırganlık olmak üzere depresyon, uyku bozukluğu, yeme bozukluğu ve bellek bozukluğu gibi birçok psikolojik rahatsızlık ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Limbik sistemin bir parçası olan amigdalanın da saldırganlıkta rolü bulunmaktadır. Beyindeki başta korku olmak üzere birçok duygunun denetim merkezi olan amigdala saldırganlığın da merkezidir. Yapılan hayvan deneylerinde amigdalanın çıkarılmasının, hayvanlardaki saldırgan davranışları azalttığı görülmüştür. Diğer yandan amigdalada meydana gelen tümör vakalarının ise saldırgan eylemlere neden olduğu görülmüştür. Amigdalanın yanında beyinde bulunan ve endokrin sistemini yöneten hipotalamusun da saldırganlığın oluşumunda ve yönlendirilmesinde yakından ilişkisi bulunmaktadır. Yapılan deneylerde hayvanların hipotalamuslarının uyarılmasının saldırganlık davranışlarını arttırdığı görülmüştür (Akt.: Efilti, 2006).

2.2.2.2. Saldırganlığa yönelik dürtüsel bakış

Psikanalitik kuramın kurucusu olan Sigmund Freud saldırganlık dürtüsünün insanda doğuştan bulunduğunu savunmaktadır. Saldırganlık da cinsellik kadar temel ve vazgeçilmez bir dürtüdür. Saldırganlığın ortaya çıkmasındaki en önemli etken bastırılmış içsel enerjinin (id) dışarı çıkması ve doyum araması isteğidir. Psikanalitik kurama göre, içsel enerjinin kişinin kendisine yöneltilmesi ile kendine zarar verici saldırganlık ortaya çıkarken, dışarıya yöneltilmesi ile başkalarına zarar verici saldırgan davranışlar ortaya çıkmaktadır (Freud, 1947/2014).

Freud özellikle Birinci Dünya Savaşının yıkıcı etkilerini gördükten sonra saldırganlığı dürtü kuramına dâhil etmiştir. Daha öncesinde yaşam enerjisi olarak (eros) tanımladığı libido ve cinsellik dürtüsünün üzerine kuramını inşa etmiştir. Yaşam enerjisinin yanına, ölüm enerjisi (thanatos) de koyarak ikili bir dürtü kuramı geliştirmiştir. Freud'a göre kişi, mümkün olduğunca çok yaşamak ve ölümden uzaklaşmak ister. Kurama göre

eros ve thanatos arasındaki gerilim ve doyumsuzluklar sonucunda kişide saldırgan davranışlar görülmektedir (Akt.: Stechler ve Halton, 1987).

Saldırganlığı açıklamada psikanalitik kuramın boşalım (katarsis) kavramını ön planda tutmaktadır. Psikanalitik kuram içsel olarak sürekli bir gerilimin olduğunu belirtmiştir. Bu içsel gerilimin boşaltılması, rahatlamaya ve gerginliğin azalmasına olanak sunmaktadır. Öfke ve saldırganlık analitik kuram için içgüdüsel bir olgudur ve organizmanın katarsis yapması için bir araç olarak yorumlanmaktadır. Diğer yandan öfke ve saldırganlığın iyi yönetilmeyip içe atılması sonucunda birçok fizyolojik ve psikolojik rahatsızlık görülmektedir (Lulofs ve Chan, 2000; Özmen, 2006).

Freud'a göre fallik dönemdeki karmaşalar saldırganlığın temelini oluşturmaktadır. Gelişimsel evrelerden fallik dönemde, kız çocukları babaya ilgi duyarken anneye düşmanlık beslemekte, erkek çocukları ise anneye ilgi duyarken babaya düşmanlık beslemektedir. Freud ödipal kompleksi daha çok erkek çocuk yönünden incelemiştir. Çalışmalarında erkek çocuğun, anneye sahip olma arzusu olduğunu ve bu nedenle babayı bir rakip olarak gördüğünden zarar verme isteği olduğunu belirtmiştir. Babadan gelecek bir karşı atak ise iğdiş edilme korkusu şeklinde kendini göstermektedir. Karşıdaki kişiye duyulan bu düşmanlık saldırgan düşüncelerin oluşmaya başlaması olarak görülmektedir (Akt.: Stolorow, 1984).

Freudyen kurama ilk tepki olarak ortaya çıkan Alfred Adler (1927)'nin bireysel psikoloji ekolü saldırganlığı farklı bir boyutta ele almıştır. Adler saldırganlığı ihtiyaçların giderilmesi için bir güdü olarak yorumlamıştır. Bu ihtiyaçlar genellikle aşağılık komplekslerinin giderilmesi için ortaya çıkan ihtiyaçlardır. Kişi eksikliklerinden dolayı içsel bir gerilim yaşamaktadır ve bu eksikliklerinden dolayı saldırgan eylemler ile içsel gerilimini boşaltmaktadır. Adler kişilerin saldırgan davranışlarını farklı şekillerde ortaya koyduklarını savunmaktadır (Akt.: Smith ve ark., 1999).

2.2.2.3. Saldırganlığa yönelik etolojik bakış

Etiyolojik kuram insan davranışlarını hayvan doğası ile açıklamaktadır. Lorenz (2005)'e göre insanlar, türün devamı ve tehlikelerden korunmak için saldırganlık içgüdüsü ile doğmaktadır. Tehdit ve tehlikelere karşı önlem ve savunma olarak saldırganlık, türün ve yaşamın devamını sağlamaktadır. Etolojik kurama göre saldırganlık çevresel etkenlere bağlı olarak oluşan bir durumdan çok içsel ve hazır bulunan bir enerjidir. Evrimsel bakış açısı da hayvanların saldırgan davranışlarını denetleme mekanizmasından yoksun olduğunu ancak insanların evrim sürecinde bu mekanizmayı geliştirdiklerini belirtmiştir. Bunun sebebi olarak, sosyalleşme ve kurallar koyma ve bu kurallara uyma zorunluluklarının etkisi olduğu düşünülebilir (Brigandt, 2005).

Analitik ve etiyolojik kuramlar saldırganlığın bir güdü olarak insanda doğuştan var olduğunu ve kişiye gerek biyolojik gerekse psikolojik olarak yararlı olduğunu savunmaları yönünden benzerlikler taşımaktadır. Lorenz'in saldırganlığı tanımlamasında saldırganlık, doğuştan insanın içinde olan bir güdüdür ve çevresel faktörlerden etkilenmemektedir (Karakulak, 2018).

2.2.2.4. Sosyal öğrenme kuramı

Sosyal öğrenme kuramı Albert Bandura (1978) tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre öğrenme, çevreden görülen, taklit edilen ve model alınan davranışların gözlemlenmesi sonucu kazanılmaktadır. Bandura (1978)'in saldırganlık için de teorisi bu yöndeydi. Ona göre insanlar saldırgan dürtüler ile doğmamaktadır ancak onları öğrenmektedir.

Sosyal öğrenme kuramına göre saldırgan davranışların oluşmasında üç faktör etkilidir: aile, kültür ve sembolik modelleme. Bandura (1978) ailedeki şiddet davranışlarının çocuk tarafından öğrenildiğini ve taklit edilerek kazanıldığını belirtmiştir. Alanyazında yer alan çalışmalar da şiddet ve kavganın bulunduğu ailelerde yetişen çocukların saldırgan davranışlar gösterme riskinin yüksek olduğunu göstermektedir (Bandura ve Walters, 1959; Hicks, 1968). Diğer taraftan kültür ve toplumsal normlar, kişinin içerisinde büyüdüğü ve yetiştiği kavramlardır. Kişinin hayatına her noktada dahil

olan bu kavramlar saldırganlığın oluşmasında da rol oynamaktadır. Saldırganlığın yüceltildiği, saldırganlığın bir güç olduğuna yönelik inancın olduğu ve saldırgan davranışların normal görüldüğü toplumlarda kişinin saldırgan davranışlar göstermesi daha olası görülmüştür (Steuer, Applefield ve Smith, 1971; Thomas ve Drabman, 1975).

Son olarak sembolik modelleme gelmektedir. Sembolik modelleme sözel ve yazılı medya ve sosyal medya aracılığı ile kişinin saldırganlığı öğrendiğini ileri sürmektedir. Kişi, televizyon ve internet ortamlarında sürekli öfke, saldırganlık ve şiddet mesajlarına maruz kalmaktadır. Özellikle ilk yaşlarından itibaren bunlara maruz kalması, onun örnek model seçimini etkileyecek ve örnek aldığı modelin davranışlarını taklit ederek veya gördüğü saldırgan davranışları gözlemleyip öğrenerek bu davranışları sergileyecektir. Alanyazın çalışmaları medyanın saldırgan davranışların oluşmasındaki etkilerini göstermektedir (Leyens, Camino, Parke ve Berkowitz, 1975; Loew, 1967).

Kocadaş (2006) 21. yüzyıl medyasının ve içeriklerinin saldırganlık kültürü oluşturduğunu ve bu kültürün mevcut değerlerin yerini almaya başladığını belirtmiştir. Ayrıca medyanın mevcut kültürel değerleri yozlaştırıcı ve yıpratıcı bir etkisi olduğunu ve bu değerlerin yok olması ile saldırganlığın normalleştiğini savunmaktadır.

Büker ve Uludağ (2010) çalışmalarında şiddet içerikli oyun oynama ile saldırganlık arasında ilişki bulmuştur. Saldırganlık düzeyi yüksek çocukların şiddet içerikli oyunları daha fazla oynadıkları belirtilmiştir. Diğer taraftan saldırganlık seviyesi yüksek çocukların bu tür oyunlara yönelerek bir katarsis yaşadıkları da düşünülebilir. Akçay ve Özcebe (2012) de çalışmalarında, şiddet içerikli oyunların çocuklarda saldırgan davranışların oluşmasına neden olabileceğini belirtmiştir.

Sosyal öğrenme kuramına göre medya ve internetten alınan davranışlar ve gözlenen rol modellerin davranışları öğrenilmektedir. Son yıllarda medya ve internet ortamında yer alan saldırganlığı özendirici içerikler, çocuk ve ergenlerin saldırgan davranışlar sergileme risklerini artırmaktadır. Kişilerin rol model arayışında oldukları ergenlik döneminde, hangi yayınlara maruz kaldıkları önemlidir. Özellikle ergenliğin getirdiği karmaşa ve gelişimsel yeniliklerin yarattığı bunalım, kişiyi saldırgan içeriklere çok kolay yönlendirebilmektedir (Palabıyıkoğlu, 1997).

Medyanın saldırganlığın öğrenilmesi üzerine etkisini gösteren en iyi deneysel araştırmalardan biri Bandura tarafından yapılmıştır. Bandura 'Oyuncak Bobo (Bobo Doll)" deneyinde iki grup çocuk almıştır. İlk grup çocuğa televizyonda pozitif içerikli çizgi filmler izletirken diğer gruptaki çocuklara şiddet ve kavga içerikli filmler izletmiştir. Daha sonra her iki gruba da Bobo isimli bir şişme oyuncak verilmiş ve oynamaları istenmiştir. Şiddet içerikli yayınlar izleyen çocukların Bobo'ya vurdukları, düşürdükleri, fırlattıkları görülmüştür. Bu deney medyadaki şiddet içerikli yayınların çocuklar tarafından ne kadar çabuk alındığı, öğrenildiği ve uygulandığını göstermesi noktasında önemli bir çalışmadır (Bandura, Ross ve Ross, 1963).

2.2.2.5. Engellenme-saldırganlık kuramı

Miller ve arkadaşları (1941) tarafından geliştirilen bu kuramda saldırganlığın oluşmasındaki en önemli faktör engellenmedir. Engellenmenin ardından gelecek ilk tepki her zaman için saldırganlık olacaktır. Engellenme bütün boyutları ile düşünülmelidir (davranışların engellenmesi, düşüncenin engellenmesi, duygunun engellenmesi, verilen bir hakkın engellenmesi vb.). Bu kuramda engellenme ile saldırganlık arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Bu orantıya göre saldırganlığın ne kadar kuvvetli olacağını engellenmenin şiddeti belirlemektedir. Ancak engellenmenin sonucunda her zaman saldırganlık gelmeyebilir. Kişi, saldırgan dürtülerini kontrol etmesi ve olay karşısında mantıklı düşünebilmeyi başarması sonucu saldırgan davranışları azaltıcı ve ortadan kaldırıcı özellikler göstermektedir. Engellenme kuramı bir yönü ile dürtü modeline benzemektedir. Engellenme sonucunda oluşan içsel kaygı saldırganlık ile giderildiği için gerilim azaltılmaktadır. Ancak dürtü kuramından ayrılan yönü, dürtü kuramı, saldırganlığı kişide doğuştan var olan bir dürtü olarak görürken engellenme kuramı saldırganlığın dışsal etmenlerle ortaya çıktığını savunmaktadır (Akt.: Arslan ve ark., 2010; Karakulak, 2018; Özmen, 2016).

2.2.2.6. Genel saldırganlık kuramı

Genel saldırganlık kuramı diğer kuramsal açıklamaların yanında multidisipliner ve çoklu nedenlerle saldırganlığı açıklaması yönünden önemli bir kuramdır. Genel saldırganlık

kuramı, saldırganlığın temel hatlarının anlaşılması ve çözümlenmesi için geliştirilen yeni bir teoridir. Bu teoride saldırganlık, girdiler, güzergâh ve çıktılar olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir.

Birinci adım olan girdilerde, içsel süreçleri etkileyerek kişinin saldırgan davranışlar sergileme olasılığını artıran ya da azaltan kişisel ve çevresel değişkenler üzerinde durulmaktadır. Bu noktada kişisel ve çevresel faktörler kavramları önem kazanmaktadır. Kişisel faktörler benlik saygısı, narsizm, benlik imajı, öz yeterlilik, inançlar, tutumlar, beklentiler, yanlılıklar ve ön yargılar gibi parametrelerle incelenmektedir. Çevresel faktörler ise saldırganlığın oluşmasında önemli diğer değişkendir. Bu değişken içerisinde sosyal stres, hayal kırıklığı, rahatsızlık, olumsuz duygu durum, silahlar, alkol-madde kullanımı, medya etkisi ve tehdit edilme gibi parametreler araştırılmaktadır (Anderson ve Carnagey, 2004).

İkinci adım olarak güzergâh ise alınan girdilerin duygu, biliş ve uyarılma olarak nasıl çıktılar oluştuğunun izlenmesi sürecidir. Bu üçgen içerisinde alınan girdiler işlenmekte ve çıktılara dönüştürülmektedir. Alınan girdiler duygusal olarak kişileri etkilemektedir. Örneğin önyargı gibi kişisel bir özellik, kişilerin olumsuz duygu ve biliş geliştirmesine ve uyarılmışlık seviyelerinin yüksek olmasına neden olabilir. Diğer yandan alkol-madde kullanımı gibi çevresel bir faktör duygu, biliş ve uyarılmayı olumsuz etkileyecektir (Allen ve Anderson, 2017).

Üçüncü ve son adımda ise değerlendirme ve karar süreci gelmektedir. Kişi, kişisel ve çevresel faktörlerin etkisinde oluşan duygusal, bilişsel ve uyarılma düzeyindeki farklılıklar doğrultusunda davranışsal bir çıktı verecektir. Bu davranışsal çıktı, etki-tepki çerçevesinde olumlu olmakla birlikte olumsuz da olmaktadır. Olumsuz olması durumunda dürtüsel ve yıkıcı davranış örüntüleri izlenirken olumlu durumlar çatışmanın iyi çözümlenmesi ve saldırganlığın oluşmaması ile açıklanmaktadır (Anderson ve Carnagey, 2004).

2.2.3. Saldırganlık türleri

Alanyazın incelendiğinde gerek kuramsal olarak gerekse saldırgan davranışların niteliğine ve özelliklerine göre çeşitli saldırganlık türlerinin tanımlandığı görülmüştür. Bu noktada fiziksel, sözel, düşmanca, araçsal, doğrudan ve dolaylı saldırganlık türleri incelenecektir. Bunun yanında saldırganlığın fonksiyonel olarak gösterim biçimi olarak reaktif, proaktif, aktif ve pasif saldırganlık hakkında bilgiler verilecektir.

2.2.3.1. Fiziksel-sözel saldırganlık

Saldırganlık, davranışın niteliğine göre yapılan bir ayrımdır. Fiziksel saldırganlık, hayvan davranışlarına benzer itme, vurma gibi basit davranışlardan yaralama, öldürmeye kadar giden spektrumdaki davranışların genelidir. Fiziksel saldırganlıkta temel amaç fiziksel olarak zarar vermektir. Diğer yandan sözel saldırganlıkta, karşı tarafı söylenenler ile küçük düşürmek, moralini bozmak ve kendini kötü hissetmesi hedeflenmektedir. Sözel saldırganlıkta temel amaç ise psikolojik olarak zarar vermektir (Buss, 1961).

2.2.3.2. Düşmanca-araçsal Saldırganlık

Berkowitz (1978) tarafından yapılan bu ayrım engellenme-saldırganlık kuramına dayanmaktadır. Düşmanca saldırganlık adından anlaşılacağı gibi, düşmanlık duygularının yoğun olduğu ve hedef nesneye (kişi, canlı, obje vb.) zarar vermek amaçlı kullanılan saldırganlık türüdür. Diğer taraftan araçsal saldırganlık ise içerisinde yoğun düşmanlık duygularının olmadığı sadece belirli bir hedefe ulaşmak için saldırganlığın araç olarak kullanıldığı saldırganlık türü olarak tanımlanmıştır.

2.2.3.3. Doğrudan-ilişkisel Saldırganlık

Saldırganlık hisleri, kişilerde bulunmakla birlikte bunun gösterim şekli değişkenlik göstermektedir. Direk saldırganlık, saldırgan düşüncelerin eylemlere dönüştürülmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada düşünme ile hareket çok olmamakla birlikte duygular ile hareket etme ön plandadır. Çalışmalar, eğitim durumu düşük ve erkek olanların bu saldırganlık türünü daha fazla kullandığını göstermiştir.

İlişkisel saldırganlık, sosyal ilişki ve etkileşimlerde kendini gösteren bir saldırganlık türüdür. İlişkisel saldırganlık, ilişkilerde samimi olmama, mesafeli olma, soğuk durma, gereken önemi vermeme gibi pasif yollarla kendini göstermektedir. İlişkisel saldırganlıkta temel amaç, karşı tarafı sosyal etkileşim alanından fiziksel şiddet kullanmadan uzaklaştırmaktır. Yapılan çalışmalar, eğitim durumunun yüksek olmasının veya kadın olmanın, ilişkisel saldırganlığın daha fazla kullanılmasında etkili olduğunu göstermiştir (Kurtyılmaz ve ark., 2017; Shaffer, 2008; Uysal ve Dinçer, 2013).

2.2.3.4. Düşmanca-araçsal saldırganlık

Berkowitz (1978) tarafından yapılan bu ayrım engellenme-saldırganlık kuramına dayanmaktadır. Düşmanca saldırganlık adından anlaşılacağı gibi, düşmanlık duygularının yoğun olduğu ve hedef nesneye (kişi, canlı, obje vb.) zarar vermek amaçlı kullanılan saldırganlık türüdür. Diğer taraftan araçsal saldırganlık ise içerisinde yoğun düşmanlık duygularının olmadığı sadece belirli bir hedefe ulaşmak için saldırganlığın araç olarak kullanıldığı saldırganlık türü olarak tanımlanmıştır.

2.2.3.5. Doğrudan saldırganlık

Saldırganlık hisleri, kişilerde bulunmakla birlikte bunun gösterim şekli değişkenlik göstermektedir. Direk saldırganlık, saldırgan düşüncelerin eylemlere dönüştürülmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada düşünme ile hareket çok olmamakla birlikte duygular ile hareket etme ön plandadır. Çalışmalar, eğitim durumu düşük ve erkek olanların bu saldırganlık türünü daha fazla kullandığını göstermiştir (Shaffer, 2008; Uysal ve Dinçer, 2013).

2.2.3.6. Saldırganlık fonksiyonları

Aktif saldırganlıkta saldırgan davranışlar, fiziksel ve sözel olarak sergilenmekte ve karşı tarafa zarar vermek amaçlanmaktadır. Kişinin davranışları bu noktada aktiftir. Diğer yandan pasif saldırganlıkta ise kişi, başkasının amaç ve hedeflerini engelleyici tutum ve davranışlar sergilemektedir. Bu noktada karşı tarafa zarar vermek amaçlanmamaktadır (Baron ve Neuman, 1996).

Reaktif ve proaktif saldırganlık, saldırganlığın tanımlanmasında ve ayrılmasında, engellenme-saldırganlık ve sosyal öğrenme kuramlarına dayanmaktadır. Reaktif saldırganlık, algılanan bir tehlikeye, saldırıya ve provokasyona karşı organizmanın kendini korumak amaçlı geliştirdiği bir tepki olarak tanımlanmıştır. Defansif dürtülerle ortaya çıkan reaktif saldırganlıkta kendini korumak amaçtır ve hedefe yönelik saldırganlık amacı bulunmamaktadır. Engellenen organizma doğal bir tepki sonucunda saldırgan davranışlar sergileyecektir. Diğer yandan proaktif saldırganlık ise kişiyi zorlamak, başkasını etkilemek ve güç gösterisinde bulunmak için yapılan hedefe yönelik saldırganlıktır. Proaktif saldırganlık, saldırganlığın pekiştirilmesi ve kanıksanması temelinde sosyal öğrenme kuramına dayanmaktadır (Hubbard ve ark., 2001).

2.2.4. Ergenlerde saldırganlığı etkileyen faktörler

Ergen bireylerde saldırgan davranışların gözlenmesinin birden fazla nedeni olabilir. Bu bölümde ergenlerde görülen, saldırgan davranışlara neden olan faktörler incelenecektir. Bu noktada ebeveyn ilişkileri (tutum, disiplin teknikleri ve bağlanma) ile birlikte akran ilişkileri (arkadaş grupları ve romantik ilişkiler) önemli bir yer tutmaktadır (Ayan, 2007; Crockenberg, Leerkes ve Jó, 2008; Fraley ve Davis, 1997).

2.2.4.1. Ebeveyn ilişkileri

Ergenlerin ebeveynleri ile ilişkileri zorlayıcı olabilmektedir. Ergenlik döneminde ebeveynlerin sergiledikleri tutumlar, benimsedikleri disiplin teknikleri ve çocukları ile bağlanma biçimleri ergenlerin saldırgan davranışlarını açıklayan durumlar olarak görülmektedir.

2.2.4.1.1. Ebeveyn tutumları

Rubin ve arkadaşları (1998), annelerin davranışlarının, çocuklardaki saldırgan davranışların yordayıcısı olabildiğini belirtmiştir. Yapılan çalışmada baskıcı, müdahaleci ve aşırı kontrolcü annelerin çocuklarında saldırgan ve dışsallaştırma davranışlarının daha çok görüldüğü belirtilmiştir. Crockenberg, Leerkes ve Jó (2008) çalışmalarında cesaretlendirici ve ilgili anne tutumu ile saldırganlık arasında negatif bir ilişki bulurken, ilgisiz anne tutumu

ile saldırganlık arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca ilgili annelerin çocuklarının stresli olaylara karşı daha dayanaklı oldukları görülmüştür.

Simons, Paternite ve Shore (2001), ebeveynleri ile sağlıklı ilişkileri (sevgi, saygı, kabul vb.) olan ergenlerin sosyal olarak daha başarılı olduklarını ve daha az saldırgan davranışlar sergilediklerini belirmiştir. Bu kişiler sorunların çözümünde ailesine danışmakta, ortak kararlar almakta ve sorunlarla başa çıkmada pozitif beceriler kazanmış bireyler olarak görülmüştür. Ergenin ebeveynleri ile olan ilişkileri, saldırganlığı gösterme biçimine de etki etmektedir. Alanyazın çalışmaları, erkeklerin daha çok direk saldırganlık gösterdiklerini kadınların ise ilişkisel saldırganlık gösterdiklerini belirtmiştir (Shaffer, 2008; Uysal ve Dinçer, 2013). Bu noktada anne veya babanın saldırganlığı gösterme biçimleri de ergen için bir şema olarak kabul edilebilir ve ilgili saldırganlık türlerini gösterme olasılığı artabilir.

2.2.4.1.2. Ebeveyn disiplin teknikleri

Özmen (2004) ergenliğin getirdiği fırtına ve stresin ergen ile ebeveyn arasında bir çatışma ortamı yarattığından bahsetmiştir. Bu çatışmada kimi zaman ebeveynler fiziksel veya sözel şiddet uygulamaktadır. Ergen saldırganca tutumların, sorunları çözmede kullanıldığını sosyal öğrenme ile öğrenebilir ve fiziksel ya da sözel saldırganlık örüntüleri gösterebilir.

Ebeveyn ilişkileri, ergenin saldırganlığı aktif veya pasif yaşamasında da etkilidir. Ebeveynleri tarafından kısıtlamalar ve kurallarla karşılaşan ergenler, kendilerini korumak için bu kuralları engelleyici tutumlar sergileyerek pasif saldırganlık davranışları gösterebilir. Diğer taraftan baskı ortamı çok yoğun olduğu zamanlar ergen ile ebeveynleri arasında aktif saldırganlığa varan kavgalar görülebilir (Ayan, 2007).

Ebeveynlerin disiplin teknikleri, tutumları doğrultusunda oluşmaktadır. Otoriter tutuma sahip ebeveynler yoğun baskı, itaat ve ceza gibi disiplin teknikleri benimsemektedir. Bu disiplin tekniklerine uymayan çocuklar genellikle fiziksel şiddet ile cezalandırılmaktadır. Ebeveynler tarafından konulan bu sert disiplin tekniklerinin,

çocuklarda problemli davranışların görülme sıklığını artırdığı belirtilmiştir (Erbil ve ark., 2006).

2.2.4.1.3. Ebeveynlere bağlanma

Ebeveyn ilişkileri ve saldırgan davranışlarının temelinde erken çocukluk bağlanma biçimlerinin yer aldığı düşünülmektedir. Perry (1996) erken çocukluk döneminde yaşanan güvensiz bağlanmanın, kişinin ergenlik ve ileri yetişkinlik dönemlerinde duygusal ve davranışsal sorunlar yaşamasına neden olabileceğini belirtmiştir. Alan yazın çalışmaları, ebeveynleri ile sorunları olan ve güvensiz bağlanan çocukların daha fazla öfkeli olduklarını ve saldırgan davranışları sergileme risklerinin daha fazla olduğunu göstermiştir (Kaplan ve Aksel, 2012).

Kaplan ve Aksel (2012) çalışmalarında ebeveyn bağlanma biçimi ile saldırganlık arasında negatif korelasyon bulmuştur. Buna göre ebeveynlerle kurulan güvenli bağlanma arttıkça saldırganlık puanı azalırken, güvensiz bağlanma arttıkça saldırganlık puanı da artmaktadır. Diğer yandan güvensiz bağlanma gösterenlerin saldırganlık puanlarının, güvenli bağlanma gösterenlere oranla anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür.

Ranken ve arkadaşları (1989) çalışmalarında anne ile olan ilişkilerin, çocukların saldırganlık düzeyine etkisini incelenmiştir. Çalışma sonucunda annesine kaçıngan bağlanan, anneden fiziksel şiddet ve düşmanlık gören ve anneden sosyal destek görmeyen çocukların saldırganlık puanlarının anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde anneden ilgi görmeme ve ihmal ile saldırganlık arasında ilişki olduğu görülmüştür. İlgi göstermeyen ve ihmal eden annelerin çocuklarında saldırganlık puanları yükselecektir.

2.2.4.2. Akran ilişkileri

Ergenlik döneminde akran gruplarının önem kazanması ve bu arkadaşlıkların niteliklerinin çocukluk döneminde göre farklı olması da ergen için önemli bir değişimdir. Ergenin davranışlarında, düşüncelerinde ve duygularında akranları rol oynamaktadır. Grup normlarının ağır basması ve kişinin kendini yalnız hissetmemek için bir gruba ait olma isteği sosyallik yönünden önemlidir. Ergen artık bireysel olmaktan çok grup kararlarını

benimsemekte ve grubu için en doğru olanı yapmaya çalışmaktadır (Trentacosta ve Shaw, 2009).

Ergenlik birçok yönden değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Ergen bu süreçte kendi ile aynı deneyimleri yaşayan ve yakınlaşabileceği arkadaşlar ve gruplar aramaktadır. Bu noktada akran ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Ergen bir gruba girmek, kendini oraya ait hissetmek ister ve sosyal ilişkilerini artırmak hedefindedir. Ayrışma-bireyselleşme dönemi özelliklerine göre ergen, ailesinden uzaklaşmakta ve akran grubunun önemi gittikçe artmaktadır. Akranlarla birlikte hem dış dünya gözlenecek hem de bireyselleşme süreci hızlanacaktır (Güven ve Aslan, 2010). Bu süreçte kişinin gruptan kopması, akranları tarafından reddedilmesi ve dışlanması durumları ergende saldırgan davranışlara neden olmaktadır. Kendi ile ilgili birçok sorusu olan ergen böyle bir durumda kendi davranışlarını ve duyguları hakkında düşünmeye başlayacak ve çarpıtılmış bilişler geliştirerek olumsuz davranışlara yönelecektir (Trentacosta ve Shaw, 2009).

Akran ilişkileri, kimlik kazanımı süreci göz önüne alındığında da önem kazanmaktadır. Kimlik oluşumunda akran çevresinin nitelikleri ve kişinin grup içerisindeki yaşantısı önemli yer tutmaktadır. Olumlu bir akran çevresi, kişinin kimlik oluşumuna olumlu etkide bulunurken olumsuz bir arkadaş grubunun da olumsuz etkisi olacaktır. Ayrıca kişinin yer aldığı grubun dinamikleri de kimlik oluşumunda rol oynamaktadır. Kişinin gruba kabul edilmesi ya da reddedilmesinin kimlik gelişimine etkileri bulunmaktadır (Kidwell ve ark., 1995).

Kim ve Cicchetti (2009) akran ilişkilerinin saldırgan davranışlarla ilişkisinde duygu düzenlemenin de etkisini belirtmiştir. Akran ilişkilerinin olumu olmasıyla ergen olumlu duygular geliştirecek ve duyguları tanımlaması ve uygun tepkiler verme olasılığı artacağından saldırgan davranışlara yönelimi azalacaktır. Diğer yandan olumsuz akran ilişkileri olan veya akranları tarafından reddedilen ergen olumsuz ve karmaşık duygular içerisinde kaybolacak ve uygun duygu düzenleme becerisini kazanamayacaktır. Sonuç olarak duygusal tepkilerini düzgün şekilde değerlendiremeyecek ve kendisine ve çevresine yönelik saldırgan davranışlar gösterme olasılığı artacaktır.

Liable (2007) çalışmasında akran bağlanmasının ergenlerdeki duygusal farkındalığı ve uygun sosyal davranışları artırdığını belirtirken saldırgan davranışları azalttığını belirtmiştir. Akranları ile iyi anlaşmak ve onlarla vakit geçirmek bu noktada saldırgan davranışların önüne geçen bir faktördür. Diğer yandan akranlarla olan pozitif ilişkiler kişinin empati düzeyini de artırmakta ve karşı tarafın duygularını anlamasında yardımcı olmaktadır. Bu durumda saldırgan davranışların önüne geçen bir etken olarak görülebilir.

Fraley ve Davis (1997) ergenlerin yaşadıkları yakın arkadaşlıklar ve romantik arkadaşlıklardaki başarısızlıkların ve hayal kırıklıklarının onları saldırgan davranışlara yönelttiğini belirtmiştir. Bu gibi başarısız ilişkiler sonucunda ergen sorunu kendinde aramaya başlayacak ve duygusal olarak yoğun bir gerilim yaşayacaktır. Diğer yandan empati becerisinin tam gelişmemesinin etkisi ile dürtüsel davranışlara yönelmesi olası görülecektir.

Akran ile ilişkilerin türü ve sonuçlarına bağlı olarak ergenlerin davranışları da şekillenmektedir. Ergenler belirli bir akran grubunda yer almak ve bu yerlerini sağlamlaştırma eğilimindedir. Çünkü onlar için bir grupta yer almak statü belirtisidir. Bu nedenle ergenlerde, statüye sahip olmak ve grupta yerini yükseltmek için araçsal saldırganlık davranışları gözlenebilir. Diğer yandan gruptan reddedilme veya yalıtılma, beraberinde grup üyelerine karşı düşmanca saldırganlık düşüncelerini besleyebilir (Berkowitz, 1978).

Ergenlik döneminde ön plana çıkan bir diğer durum ise çeteleşmelerdir. Akran gruplarının olumsuz özelliklerinin birleşiminden oluşan bu durumda ergen çete içerisinde yer alabilir. Bunun sonucunda akranlarını etkileme ve güç gösterisi yapma amacı taşıyarak, proaktif saldırganlık eğiliminde artış görülmektedir. Diğer taraftan çeteler arasında veya grup içerisindeki çekişme ve yarışlardan dolayı ergen kendini korumak için tehlike ve provokasyona karşı reaktif saldırganlık davranışları gösterebilir (Flannery, 2006; Hubbard ve ark., 2001).

Sijtsema ve Lindenberg (2018), ergenlerin saldırgan davranışlar geliştirmesinde grup içi öğrenme ve pekiştirme kavramlarının üzerinde durmuştur. Grup içinde yer alan ergen, arkadaşlarının davranışlarını model alarak veya taklit ederek sergileyebilir. Bu

noktada saldırgan davranışları olan bir akran grubu, kişinin saldırgan eylemler içinde bulunmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan arkadaşların saldırganca tutumları ve davranışları kişinin saldırgan davranışlar sergilemesi için pekiştirici bir etken olabilir.

Dishion ve arkadaşları (1994), reddedilme ve gruptan uzaklaştırılmanın ergenlerde saldırgan davranışlar oluşturabileceğini belirtmiştir. Ergenler için reddedilme, kimlik oluşumuna, aidiyet duygularına ve benlik saygısına olumsuz etkide bulunduğundan, içsel bir gerilim ve çatışma oluşturmaktadır. Bu gerilim ve çatışma saldırgan davranışlarda kendini göstermektedir.

2.2.4.3. Demografik özellikler

Ergenlerde görülen saldırgan davranışların kökeninde, aile ve çevre ile etkileşim ve iletişimin yanında, etkili bazı demografik değişkenler de bulunmaktadır. Bu kısımda saldırgan davranışlarda etkili olan demografik değişkenler incelenecektir.

Saldırgan davranışların yaşa göre değişim gösterdiği bilinmektedir. Churchwell ve Yurgelun-Todd (2013) çalışmalarında yaşa bağlı olarak kişilerin anterior insula gelişimlerinin de arttığını belirtmiştir. Bu gelişim, duygusal denge ve empati gibi kişisel becerilerde önemli rol oynamakta ve davranışsal kontrolün sağlanmasında yardımcı olmaktadır.

Fung (2019) ergenlerde görülen saldırgan davranışların farklı yaş gruplarında azalma ve artış gösterdiğini belirtmiştir. Yapılan çalışmada 13-15 yaş aralığında artan reaktif ve proaktif saldırganlığın 15-17 yaşları arasında azaldığı gösterilmiştir. Wang (2019) ise erken ergenlik döneminde, ebeveynlerin uyguladıkları sert disiplin tekniklerinin ve kontrolcü tavırlarının, erken yaşlarda görülen artmış saldırganlık davranışlarını açıkladığını belirtmiştir.

Card, Stucky, Sawalani ve Little (2008) ve Voulgaridou ve Kokkinos (2015) çalışmalarında, kız ergenlerin erkeklere oranla daha çok ilişkisel saldırganlık gösterdiklerini belirtmiştir. Bu nedenle araştırmacılar, ilişkisel saldırganlığın kadınlara özgü bir saldırganlık formu olduğunu kabul etme eğilimindedir. Lei, Chiu, Quan ve Zhou (2020) çalışmalarında, erkeklerin grup dinamiğinde kendilerine güveninin fazla olması ve kızların

ise arkadaşlarına güveninin fazla olmasının, saldırgan davranışların cinsiyete göre farklılığını açıkladığını belirtmiştir. Bu nedenle erkeklerin kendilerini kontrol etmeleri zor olacağı için davranışsal kontrol de kızlara oranla daha düşük ve saldırgan davranışların sergilenme olasılığı da yüksek olacaktır.

Wang ve Lu (2004) ise bu durumu erkek ve kız kişilik özelliklerindeki farklılık ile açıklamıştır. Erkeklerin kişilik özellikleri nedeniyle rekabetçi, hırslı ve performans kaygılı olmaları, onların daha çok fiziksel ve sözel saldırganlık sergilemelerine neden olmaktadır. Kızların ise daha çok pasif, edilgen ve duygusal nitelikte olmaları nedeniyle ilişkisel saldırganlık göstermeleri daha olasıdır.

Yaş ve cinsiyetin yanında doğum sırası değişkeninin de saldırgan davranışlarda etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle ortanca çocukların hem kendisinden büyük bir kardeşinin olması noktasında hissettiği aşağılık kompleksi hem de kendinden küçük kardeşinin ilgi odağı olması noktasında hissettiği kaygının arasında kendini bulacaktır. Bunun sonucunda duygusal dengesizlikler ve kendini ispatlamak için davranışsal değişimler gözlenecektir (Geçtan, 1998). Bu noktada çocuğun kardeşleri ve ailenin çocuklara karşı tutumlarının da etkili dinamikler olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Olmuş (2001) çalışmasında ilk, orta ve son çocuk olma durumlarına göre katılımcıların saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulmamıştır.

2.3. Duygu Düzenleme

Saldırganlık, yaşanan duygusal sorunların eyleme vuruk çıktıları olarak düşünülmektedir (Demirkapı, 2013). Kişinin duygularını uygun şekilde yaşıyor olması ve duygularını yeterli düzeyde düzenleyebiliyor olması davranışsal düzenlemeyi de beraberinde getirmektedir (Gross ve Thompson, 2007). Bu noktada saldırgan davranışların anlaşılmasında duygu düzenleme kavramı önemli görülmektedir.

2.3.1. Duygu düzenleme kavramı

Duygu düzenleme (emotion regulation) kavramı, kişinin belirli bir amaca ulaşmak için duygularını tanıması, duygusal tepkilerini gözlemlemesi, kontrol altında tutabilmesi, değiştirebilmesi ve uygun formlara dönüştürebilmesi becerisi olarak tanımlanmaktadır.

Duygu düzenleme becerileri, kişinin duyguları ve duygusal tepkileri üzerinde kontrol sahibi olmasına ve dürtüsel davranışlar sergilemesinin önüne geçmesinde yardımcı olmaktadır. Duygu düzenleme becerisi sayesinde kişi kendini tanımakta, ikili ilişkilerde başarılı olmakta ve davranışlarını uygun kalıplar içerisinde sergileyebilmektedir (Wenar ve Kerig, 2005).

Duygu düzenleme kavramı biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilenen bir süreçtir. Bu süreç içerisinde kişi, duygularını düzenleme, çevreden algıladığı duyguları düzenleme ve duyguların altındaki farklı özelliklerin farkına varma becerisini elde etmektedir. Bu nedenlerle duygu düzenleme içsel ve dışsal birçok mekanizmayı içeren bir süreç olarak tanımlanabilir (Thompson ve Calkins, 1996).

Duygu düzenlemesi süreci beş başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar şu şekildedir (Gross ve Thompson, 2007):

1. *Duygu seçimi*: Ortama ve tepkiye uygun olan duygunun seçilmesi olarak tanımlanır.
2. *Durumu ayarlama*: Duygunun ifade edilmesinde durumun manipüle edilmesi ile tanımlanır.
3. *Dikkati verme*: Duygunun yaşanmasında ve ifade edilmesinde gerekli duygusal dikkatin verilmesi ile tanımlanır.
4. *Bilişsel değişim*: Duygu durumuna bağlı olarak bilişsel yapıların uygunluğunun ayarlanması ile tanımlanır.
5. *Tepkinin değişimi*: Duygunun gösterilmesinin ardından davranışta da duygu ile paralel değişimler olarak tanımlanır.

Duygu düzenleme ikili bir süreç olarak da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, yetersiz düzenleme (underregulation) ve aşırı düzenleme (overregulation) kavramları ön plana çıkmaktadır. Yetersiz düzenlemede, duygu düzenlemesi yeterli ve uygun düzeyde yapılmamış olmakla birlikte dürtü kontrolü zayıftır, saldırgan davranışlar gözlemlenir ve eyleme vurma mekanizmasının daha çok kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan aşırı düzenlemede ise, duygular üzerinde aşırı düzenleme ve uçlara kayma görülür ve bunun ardından kişide anksiyete, depresyon gibi duygusal bozuklukların yanında başka patolojiler de görülmeye başlar (Cole ve ark, 1994).

Duygu düzenleme kavramı için iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki duyguların düzenlenmesi iken ikincisi duyguların bastırılmasıdır. Duyguların düzenlenmesi, kişinin kendi duyguları üzerinde yetkin olmasını sağlarken duyguların bastırılması, alanyazındaki çalışmalardan da bilindiği üzere birçok patolojinin oluşmasına imkân vermektedir (Demirkapı, 2013):

- Kişinin duyguları üzerinde denetim kurmasında,
- İçsel gerilimin azalmasında,
- Duyguların uygun şekillerde dışa vurulmasında,
- Olumsuz duyguların etkisinin azaltılmasında,
- Olumlu duyguların daha fazla yaşanmasında yardımcı olur.

Diğer yandan duyguların bastırılmasının sonuçları olarak ise şunlar sıralanabilir (Demirkapı, 2013):

- Duyguların uygun şekilde yaşanmasını engeller,
- İçsel bir kaygının oluşmasına neden olur,
- Psikolojik sağlık ile olumsuz ilişki gösterir,
- Duygular üzerinde denetim kurulmaz,
- Yaşanması gereken duygular deneyimlenmez.

2.3.2. Ergenlerde duygu düzenleme

Ergenlik dönemi, duyguların tanınmasında ve ifade edilmesinde farklı bir evredir. Ergen, gelişen bilişsel dünyası nedeniyle farklı duyguları deneyimlemekte ve bunları öğrenmektedir. Ayrıca bireyselleşmenin ilk aşaması olması nedeniyle kişi, özgürce karar vermenin ilk evresindedir. Verilen kararlarda duygularını tanıma ve eyleme koymak ergen için yeni bir süreçtir. Değişen ve gelişen sosyal çevre ve içsel dinamikler de duyguların düzenlenmesinde ergenlik için ilgili faktörler olarak görülmektedir (Gross ve Munoz,

1995). Duygu düzenleme, içsel ve dışsal uyaranlara verilen yanıtları içeren bir süreçtir. Kişi, içsel ve dışsal uyaranların etkisi ile bir uyarılma yaşamakta ve bu uyarımı doğru anlamlandırıp uygun tepkiler vermelidir. Bu süreçte duygunun tanımlanması, işlenmesi ve uygun duygusal tepkinin değerlendirilmesi süreçleri etkin rol oynamaktadır (Bowie, 2010).

Ergenlik dönemi birçok yönüyle duygu düzenleme için önemli bir evredir. İlk olarak ergenlik dönemi fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimler nedeniyle yeni duygusal uyarılmalara neden olmaktadır. Ergen daha önce yaşamadığı duyguları deneyimlemekte ve bunlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Ergen, gerek gelişimsel olarak sesinde kalınlaşma, vücudunda yağlanma ve çeşitli bölgelerde kıllanma, boyda uzama ve yüzde sivilceler çıkması gibi fiziksel değişiklikler yaşamaktadır. Bu gibi değişiklikler ilk zamanlarda duygusal olarak ergeni zorlamaktadır (Wang ve Wang, 2018).

Psikolojik sosyal değişimler ise yeni arkadaş ortamı ve karşı cinsle olan yakınlaşma ile görülmektedir. Ergen daha önce girmediği arkadaş gruplarına girerek sosyal normları öğrenir ve grup dinamiklerini kavrar. Diğer yandan üreme hormonlarının aktive olması ile karşı cinse bakış ve ilişkiler de farklı bir boyut kazanır. Bütün bu değişkenler düşünüldüğünde ergenlik döneminin duygu düzenleme de zor bir dönem olduğu görülmüştür (Larson, Csikszentmihalyi ve Graef, 1980).

İkinci bir durum ise ergenlik döneminde hormonal, nöral ve bilişsel yönden yaşanan değişimlerdir. Bütün bu değişiklikler, duygusal çıktılar oluşturur ve ergen bu duyguları doğru yaşamayı öğrenmelidir. Cinsel hormonların aktive olması, fizyolojik olarak ergen için en büyük değişimlerin başındadır. Bu hormonal değişim, düşüncelerin doğrultusunu da etkilemekte ve sonuç olarak duygulara da etki etmektedir (Spear, 2000). Ergenlik döneminde duygu düzenlemenin önemini gösteren son durum ise çeşitli psikolojik rahatsızlıkların görülme sıklığıdır. Duygusal yönden ilk iki durumda zor durumlar yaşayan ergenler, bunların üstesinden gelemedikleri zamanlar içsel olarak gerilim yaşamakta ve uygun koşulları bulduklarında saldırgan davranışlar sergileyerek duygu düzenleme ile başa çıkmaya çalışmaktadır (Silk, Steinberg ve Morris, 2003).

2.3.3. Duygu düzenleme ve ebeveyn ilişkileri

Temel bakım veren kişi ile olan ilişkiler çocuk için çevrenin algılanması ve tepkilerin öğrenilmesi noktasında ilk modelleri oluşturmaktadır. Çocuk çevreden aldığı uyaranların çoğunu annesi sayesinde yorumlamakta ve bir nevi ona bağlı olarak dünyayı anlamaya çalışmaktadır. Çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanıp-karşılanmaması, sevgi ve ilgi gösterilip-gösterilmemesi ve temel bakım veren ile çocuk arasındaki duygusal bağın yoğunluğu birçok yönden çocuğun ilk yaşlarda duyguları öğrenmesine, tanımasına ve anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır (Crockenberg, Leerkes ve Jó, 2008).

Kişilerin duyguları tanımlaması ve düzenlemesinde etkili bir teori olan Bowlby'in bağlanma teorisi, ebeveyn-çocuk ilişkisinin öneminden bahsetmektedir. Bu teoriden yola çıkan Marry Ainsworth (1979) "Yabancı Oda (Strange Room)" isimli bir deney düzeneği tasarlar. Bu deneyde çocuklar üzerinde güvenli, kaçıngan, kaygılı-kararsız ve korkulu bağlanma olmak üzere dört farklı bağlanma gözlenmiştir. Güvenli bağlanmada anne ile sağlıklı ve güven dolu bir ilişki vardır. Kaçıngan bağlanan bebekler yeni ilişkiler kurmada ve sürdürmede kaçıngan davranışlar sergilemektedir. Kaygılı-kararsız bağlanmada ise kurulan ilişkiye yönelik sürekli bir kaygı ve kararsızlık durumu hakimdir. Korkulu bağlanmada ise bağ kurulan kişi ile ayrılığa yönelik korku düzeyinin fazla olması göze çarpmaktadır (Ainsworth, 1979).

Altan-Atalay (2019) da bağlanmanın duygu düzenlemedeki rolüne dikkat çekmiştir. Ebeveynlere olan bağlanma stilleri, kişilerin sonraki ilişkileri ve sosyal çevreyi algılamalarında bir şema olarak kullanılmaktadır. Bu şemanın bozuk veya hasarlı olması, sonraki süreçlerde karşılaşılan duygusal durumlarda kişiyi zor durumda bırakabilmektedir. Durum ve olaylara karşı uygun duygusal tepkilerin verilebilmesinde bağlanma stilleri önemli bir yere sahiptir. Benfer ve arkadaşları (2018), ailede mevcut psikolojik rahatsızlıkların, çocuklarda duygu düzenleme güçlüğüne neden olabileceğini belirtmiştir. Ebeveynlerinde görülen depresyon, stres vb. duygu durum bozuklukları olan kişilerin duygu düzenlemede sorunlar yaşadığı görülmüştür.

Levi ve arkadaşları (2019), ailesi tarafından istismar edilen, ihmale uğrayan çocukların, duygu düzenlemede sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Bu çocuklar, sevgi, ilgi,

takdir edilme vb. olumlu duyguları yaşamadıkları için bunlara uygun tepkileri ve duygusal düzenlemeleri öğrenememiştir. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde bu durum çeşitli patolojiler olarak kendini göstermiştir. Smith ve arkadaşları (2014), ailesi tarafından şiddet gören çocukların bazı duyguları yaşayamadıkları ve bastırdıklarını belirtmiştir. Bu bastırma beraberinde bastırılan duyguların anlaşılmamasına ve ilerleyen süreçlerde kişinin, bu duygularla karşılaşınca nasıl bir tepkide bulunacağını bilmemesine neden olmaktadır. Bu nedenle aile ile ilişkilerin bozuk olması kişinin duygu düzenlemesini etkileyen bir durumdur.

Duygu düzenlemede bir diğer önemli kavram ise ebeveyn tutumlarıdır. Bahçıvan-Saydam ve Gençöz (2005), demokratik tutumu benimseyen ve anlayışlı ailelerde yetişen çocukların, duygularını tanımada ve kontrolde daha başarılı olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan baskıcı ve otoriter tutum, çocukların, duygularını tanımada ve kontrolü sağlamada, daha pasif ve içe kapanık bir yapı benimsemelerine neden olmaktadır.

Ulusoy ve arkadaşları (2005), ebeveyn disiplin yöntemlerinin, birçok duruma etkisinin yanında duygu düzenleme üzerinde ciddi etkileri olduğunu belirtmiştir. Çocuklarını disipline etmek için saldırganca tutum ve şiddet eylemleri kullanan ebeveynlerin, çocuklarının duygularını kontrol etmekte başarısız oldukları ve davranış problemlerinin daha sık görüldüğü belirtilmiştir.

Tezel (2006), aile içi iletişimin duygular üzerindeki etkisine değinmiştir. Özgürlükçü ve duyguların rahat bir platformda konuşulduğu ailelerde, çocukların duyguları daha rahat öğrendiğini ve kontrol ettiğini belirtmiştir. Bu ailelerde ebeveynler duygu koçu modelinde olmakta ve çocuğun duygularını tanımasında, tanımlamasında ve düzenlemesinde ona yardımcı bir rol üstlenmektedir. Bu sayede çocuk duygu düzenleme becerisinde daha başarılı olmaktadır.

23.4. Duygu düzenleme ve demografik özellikler

Bireylerin duygu düzenleme becerilerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği belirtilmiştir. Bu kısımda alanyazın çalışmalarında yer alan duygu düzenleme becerilerine etki eden demografik değişkenler incelenecektir.

Wang ve Wang (2018) çalışmalarında, yaşın ergenlerde görülen duygusal düzensizliği negatif yönde yordadığını belirtmiştir. Ergenler, gelişen bilişsel, duygusal ve davranışsal beceriler sonucunda duygularını düzenlemede ve kontrol etmede önceki yaşlarına göre daha başarılı olmaktadır. Yaşa bağlı olarak beynin gelişimi ve ilkel beynin (beyincik, pons vb.) birey üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, dürtüselliğin artmış olması, duyguların düzenlenmesinde ve üzerinde kontrol sahibi olunmasında engel oluşturduğu için yaş geçtikçe kişilerin, duyguları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmaları açıklanır niteliktedir (Bush ve Folger, 1994; Eagleman, 2015).

Cinsiyete göre bulunan farklılıklar ise kaygı ve stres tepkileri doğrultusunda açıklanmıştır. Pedrelli ve arkadaşları (2018), kadınların stres ve kaygıya karşı erkeklere oranla daha savunmasız olmaları ve aktif başa çıkma becerilerinde daha yetersiz olmalarının sonucu olarak duygu düzenleme becerilerinde yeterli düzeyde başarılı olamadıklarını belirtmiştir. Aynı şekilde maddi durum değişkeni de duyguların düzenlenmesinde etkilidir. Maddi duruma göre kişilerin imkanları, günlük ve sosyal yaşantılarında yaşadıkları problemleri değişkenlik göstermektedir. Bu durumların duygu durumdan duygulanıma kadar geniş boyutta etkileri bulunmaktadır (Dooley ve Stewart, 2007).

2.3.5 Duygu düzenleme ve saldırgan davranışlar

Bu bölümde alanyazında saldırganlık ve duygu düzenleme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Duygu düzenleme ve saldırganlık kavramları arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalarda, fiziksel-sözel saldırganlık ve doğrudan-ilişkisel saldırganlık biçimlerinin duygu düzenleme becerisi ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Saldırganlık, duyguların davranışsal çıktıları olarak görülmektedir. Bu süreç duygular ile yakından ilişkilidir. Duyguların düzenlenmesi ve kontrol edilmesi başarılı bir şekilde yapıldığı zaman davranışlar üzerinde de kontrol sağlanmaktadır. Bu kuramsal bağlamda duygu düzenlemenin, saldırganlığın önüne geçtiği önleyici bir faktör olarak görülmektedir (Demirkapı, 2013).

Diğer yandan duygu düzenleme, kişinin kendi duygularını tanıması ve uygun tepkiler vermesini sağlamaktadır. Bu noktada duygu ve biliş birlikte çalışmakta ve yarar-zarar analizi yapılmaktadır. Yapılan bu analiz, kişiyi zararlı sonuçlara götürecek olan saldırganca davranışları ketleyici bir durum oluşturmaktadır (Cole ve ark, 1994).

Duygu düzenlemesinin iyi yapılması dikkati artıracak, bilişsel yapıda ve tepkilerin oluşumunda köklü değişikleri de beraberinde getirecektir. Bu değişimlerin sonucu, davranışsal kontrol ve çıktıların düzenlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu süreçte kişinin dürtüselliğinde bir durulma görülmekte ve saldırgan davranışlar sergileme oranında azalma görülecektir (Gross ve Thompson, 2007). Silk, Steinberg ve Morris (2003)'in çalışmalarında duygu düzenleme ile saldırganlık puanları arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Silk, Steinberg ve Morris (2003) duygu düzenlemede yaşanan sorunların, katılımcılarda depresyon ve davranış bozukluğu oluşturduğunu belirtmiştir.

Blandon ve arkadaşları (2010), saldırganlık ile duygu düzenleme arasında 0,23-0,36 düzeyinde anlamlı ilişki olduğunu belirtmiştir. Ayrıca duygu düzenleme becerisi yüksek olanların sonrasında daha düşük davranış problemleri yaşadıkları görülmüştür.

Bowie (2010), duygu düzenlemede yaşanan sorunların duygusal ve davranışsal bozukluklara neden olduğunu belirtmiştir. Bowie'nin çalışmasında, sosyallik ve ilişkilerin fazla olmasının, duygusal düzenlemeye yardımcı olduğu ve saldırgan davranışları önleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Alanyazın çalışmalarına karşı olarak kız çocuklarındaki duygu düzenleme güçlüğünün, saldırgan davranışları yordadığı sonucu elde edilmiştir.

McLaughlin ve arkadaşları (2011), duygu düzenleme güçlüğünün, saldırgan davranışları anlamlı şekilde yordadığını göstermiştir. Mclaughlin ve arkadaşları çalışmada bu durumu, duygu düzenleme düzeyindeki düşüşün, içsel ve çevresel duygusal uyarılmaların iyi bir şekilde değerlendirilmemesi ve uygun tepkilerin gösterilememesi sonucunda kişinin saldırgan davranışlara yöneldiği şeklinde açıklamıştır.

Sullivan ve arkadaşları (2010) yaptıkları çalışmada, kırsal kesimdeki ergenlerin, olumsuz duygularla baş etmede saldırgan davranışları bir savunma mekanizması olarak kullandıklarını göstermiştir. Korelasyon analizi sonucunda olumsuz duyguların

düzenlemesi azalırken saldırganlık puanında artış gözlenmiştir. Saldırgan davranışlardaki bu artış hem ilişkisel saldırganlık hem de fiziksel saldırganlık boyutlarında görülmüştür.

Sabatier ve arkadaşları (2017) ise duygu düzenlemenin bir noktada davranış düzenleme çıktısı olduğunu savunmuş ve davranış bozukluklarının düzenlenmesinde, duygu düzenleme eksikliği veya yanlışlığının yattığını belirtmiştir. Davranışlara yön veren asıl itki ve dürtüler duygulardır. Günlük hayatta bireyler, duygular doğrultusunda davranışlarını sergilemektedir. Bu noktada duygunun yanlış anlaşılması veya aşırı yaşanması saldırgan davranışlar gibi ciddi davranış problemlerini de beraberinde getirecektir.

Röll, Koglin ve Petermann (2012) yaptıkları meta analiz çalışmasında, duygu düzenleme güçlüğünün saldırgan davranışlar için önemli bir risk faktörü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca akran ilişkileri, ebeveyn ilişkileri ve cinsiyet faktörlerinin de ergenlerde görülen saldırgan davranışlara aracılık ve düzenleyicilik etkisi olduğu görülmüştür.

Ergenlerde görülen saldırgan davranışlar için anne ve baba ilişkilerinin önemi bilinmektedir. Anne ve babanın, ergen üzerindeki kontrolcü tutumlarının, saldırgan davranışları ortaya çıkarmasında büyük bir rolü bulunmaktadır (Gaertner ve ark., 2010; Pettit ve ark., 2001). Ebeveynlerin, ergenler üzerinde uyguladıkları psikolojik ve davranışsal kontrolün anlaşılması bu noktada değerlidir.

2.4. Psikolojik Kontrol

2.4.1. Psikolojik kontrol kavramı

Anne babalar çocuklar üzerinde bir denetim ve kontrol mekanizması uygulamaktadır. Bu durum alan yazında psikolojik kontrol kavramı ile tanımlanmaktadır. Steinberg ve arkadaşlarının (1992) çalışmaları ile alan yazına kazandırılan bu kavram, ebeveynlerin çocukları üzerinde kontrol sahibi olmak istemeleri sonucunda kabul, davranışsal kontrol ve psikolojik kontrol olmak üzere üç bileşenin meydana geldiğini savunmuştur. Bu tutum sonucu gelişen psikolojik kontrolün psikolojik, davranışsal ve sosyal sorunları beraberinde getirdiği bilinmektedir (Gray ve Steinberg, 1999).

Psikolojik kontrol üzerine çalışmaları ile bilinen Barber (1992), dinamik bir model öne sürmüştür. Bu model kapsamında ebeveyn-çocuk arası etkileşim, aile içi dinamikler ve çocuğun aile içerisindeki algıladığı stres düzeyi etkilidir. Ebeveyn tarafından uygulanan psikolojik kontrolün, çocuk üzerinde özerkliğin gelişiminde, psikolojik olgunlaşmasında ve ihtiyaçların karşılanması noktasında olumsuz etkileri bulunmaktadır (Kindap ve ark., 2008). Psikolojik kontrol alanyazında en geniş tanımı ile çocuğun psikoloji veya duygusal gelişimini etkileyen, kendini kontrol ve denetleme mekanizmasını körelten ve bağımsız birey olma yolunda çabalarını sonuçsuz bırakan bir olgu olarak görülmektedir (Barber, 1996).

Psikolojik kontrolün tanımlanması ve sınıflandırılmasında Olsen ve arkadaşları (2002) farklı boyutların varlığına işaret etmiştir. Kültürler arası yaptıkları çalışmada, çocuğa saldırma, değişen duygusal çıktılar, çocukta suçluluk hissi yaratma ve çocuğu sevgiden mahrum bırakma olarak dört farklı boyutun olduğunu belirtmiştir. Çocuğa saldırma boyutu, çocuğun şimdiki ve geçmiş zamandaki davranışları yüzünden azarlanmasıdır. Duygusal çıktılardaki değişkenlik, çocuğa yönelik duyguların dalgalı ve değişebilir yönünü ifade etmektedir. Çocukta suçluluk hissi yaratma, çocuk üzerindeki baskı ve sorumluluğun hissettirilmesi ve olumsuzlukların çocuğa atfedilmesidir. Son olarak sevgiden mahrum bırakma ise fiziksel ve psikolojik sevginin gösterilmemesi ile karakterizedir.

Psikolojik kontrol, ergenlerin kendini ifade etme özgürlüklerini kısıtlamakta, ebeveynlerin ergenin psikolojik ihtiyaçlarına duyarlı olmamasına neden olan, suçlayıcı, utandırıcı ve sevgiyi esirgeyici davranışları beraberine getiren bir kavramdır. Ebeveynler bir süre sonra psikolojik kontrolün sınırını aşmakta ve kendi duygu, düşünce ve davranışlarını ergene empoze etmeye ve zorla kabul ettirmeye çalışmaktadırlar (Barber ve Harmon, 2002). Psikolojik kontrol, ebeveynlerin çocuklar üzerinde uyguladıkları aşırı kontrolcü davranış ve tutumlar olmasının yanında benlik saygısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle ergenlik döneminde gelişmeye başlayan ve gelişmesi gereken benlik saygısı kavramı psikolojik kontrol ile birlikte körelmekte ve gelişimini gerçekleştirememektedir. Ergenler adeta ebeveynlerinin iz düşümü veya gölgeleri olarak

yaşamlarını sürdürmektedir. Bu durum çok geçmeden ergen-akran ilişkilerini de olumsuz etkileyecektir (Eccles ve ark., 1997; Greene ve Way, 2005).

Psikolojik kontrolün olumsuz çıktılarından bir diğeri ise akademik başarıdır. Psikolojik kontrolün yüksek olması, ergenler üzerinde bir baskının ve beklentinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum ergen için kaygı ve stres kaynağı olarak görülmektedir. İçsel dünyada yaşanan bu karmaşa, duygu durum ve kaygı bozukluklarının görülmesine ve akademik başarının düşmesine neden olmaktadır (Steinberg ve ark., 1989).

2.4.2. Psikolojik kontrol ve ergenlik

Ergenlik dönemi, bağımsızlık isteği ve otorite ile çatışmanın yoğun yaşandığı bir dönemdir. Ebeveynler tarafından uygulanan katı disiplin yöntemleri ve yoğun psikolojik kontrol, ergen tarafından olumsuz yorumlanacaktır. Bu noktada olgunlaşmada gecikme, sevgisiz hissetme ve sürekli izlenme, ergenin davranışlarını ve psikolojisini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu süreç sonucunda tutarsız bir ergenlik süreci yaşanacaktır (Barber, 2002).

Ergenlik döneminde ebeveynler tarafından uygulanan şu davranışlar ergeni psikolojik olarak rahatsız etmektedir (Barber ve Harmon, 2002; Galambos ve ark., 2003; Soenens ve Vansteenkiste, 2010):

- Ebeveynlerin isteklerine uyum sağlaması için ergen üzerinde baskı uygulaması,
- Ebeveynlerin çocuklarının başarı ve hedeflere ulaşmasında gösterdikleri sevgi ve ilgiyi koşul olarak kullanmaları,
- Ebeveynlerin ergen üzerinde aşırı müdahaleci davranışları sonucunda oluşan kaygı,
- Ergenin duygu ve düşüncelerini serbestçe ifade edeceği ortamın yaratılmaması.

Psikolojik kontrol, ebeveynlerin ihtiyaç ve isteklerinin zorlayıcı bir şekilde ergen üzerinde uygulanmasıdır. Bu noktada kendi duygu, düşünce ve gelecek planları noktasında ergen, ebeveyn istekleri ve kendi tercihleri arasında ciddi şekilde bocalamakta ve içsel olarak yoğun bir kaygı duymaktadır. Ergen, bağımsız bir birey olmak veya ebeveynlerinin prototipi olma noktasında sorularla boğuşmaktadır (Grolnick, 2003).

Ebeveynlerinin istek ve taleplerinin ergen üzerinde yoğun bir şekilde hissedildiği psikolojik kontrol, ergenlik döneminde bir başka kavram ile de çatışmaktadır: Kendilik. Ergenlik sürecinde kişi, yeni duygular ve deneyimler yaşamakta ve kendiliği hakkında karmaşık sorunları çözümleme sürecindedir. Ergen, akran ilişkileri ve içsel dünyasındaki psikolojik süreçlerle birlikte bağımsız bir kendilik oluşturmaya çalışmakta ve sosyal çevrede kendine yer etme çabasındadır. Böylesi yoğun ve karmaşık bir süreçte ebeveynin uyguladığı baskıcı ve zorlayıcı tutumlar, bağımlılığı teşvik etmekte ve bireyselleşmenin önünde büyük bir engel olarak görülmektedir. Bu durum davranış problemleri başta olmak üzere duygu durum ve diğer psikolojik bozuklukların gelişmesinde rol oynamaktadır (Barber ve Harmon, 2002; Walling ve ark., 2007).

2.4.3. Psikolojik kontrol ve saldırganlık

Psikolojik kontrol ergenlik dönemindeki fırtına ve stres ile birleşince yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bunların başında saldırgan davranışlar gelmektedir. Barber ve Harmon (2002), ebeveynler tarafından uygulanan yoğun psikolojik kontrol sonucunda, ergenlerde saldırganlık, suç işleme, karşıt gelme ve riskli davranışlar gibi olumsuz çıktıların oluştuğunu belirtmiştir.

Kındap ve arkadaşları (2008), ebeveynlerin uyguladığı psikolojik kontrolün, ergen için içsel bir kaygı ve gerilim kaynağı olduğunun üzerinde durmuştur. Bu içsel kaygı ve gerilim bir şekilde boşaltılarak rahatlanma sağlanmaktadır. Ergen için en kolay ve basit yöntem olarak saldırgan davranışlar bu boşalım için uygun görülmektedir.

Ebeveynin uyguladığı bu kısıtlama ve otorite, sosyal öğrenme noktasında da ergene yol göstermekte ve ergen günlük hayatında bu davranışları göstermektedir. Bu davranışlar üzerindeki otonomisi yetişkinlerden az olduğundan, davranışların doğrultusu değişebilmekte ve yıkıcı, saldırgan davranışlar olarak evrilmektedir. Bu durum akranlar arasında saldırgan davranışların görülmesinde etkili bir parametredir (Taner ve Gökler, 2004).

Alan yazın çalışmalarında, ebeveynlerin uyguladığı psikolojik kontrolün, ergenin ilişkileri doğrultusunda ilişkisel saldırganlıkla ilişkili olduğu (Gaertner ve ark, 2010),

psikolojik kontrolün şiddet ve dayağa uzanması sonucunda ise ergenlerin gösterdikleri sözlü ve fiziksel saldırganlık ile ilişkili olduğu görülmektedir. Diğer taraftan orta ergenlik dönemindeki bireylerle yapılan bir çalışmada, psikolojik kontrol ile ilişkisel saldırganlığın ilişkili olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin uyguladıkları psikolojik kontrol arttıkça ergenlerde görülen ilişkisel saldırganlık da artmaktadır (Soenens ve ark., 2008).

Psikolojik kontrol ile ergenlerde görülen saldırgan davranışlar arasındaki ilişki, ergenin ebeveynlerine duyduğu öfke ile de açıklanabilir. Üzerinde hissettiği baskı sonucunda ergen, anne ve babasına öfke, düşmanlık hisleri besleyecek ve bu hislerin davranışsal çıktıları olarak saldırgan davranışlar sergileyecektir. Psikolojik kontrol, ergenin temel ihtiyaçlarının (sevgi-saygı vb.) karşılanmaması noktasında da saldırgan davranışların görülmesine neden olmaktadır (Soenens ve ark., 2009).

Alan yazında yer alan çalışmalar, psikolojik kontrol ve saldırganlık arasındaki ilişkinin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini bildirmiştir. Ebeveynlerin kız ve erkek çocuklara uyguladıkları tutum ve davranışlar değişeceğinden çıktılar da değişecektir. Psikolojik kontrolün kızlarda hem içselleştirme hem de dışsallaştırma temelli davranışlara neden olduğu görülürken erkeklerde sadece dışsallaştırma davranış bozukluklarına neden olduğu bildirilmiştir (Kındap ve ark., 2008; Pettit ve ark., 2001).

Hart ve arkadaşları (1998) çalışmalarında, psikolojik kontrol düzeyindeki artışın, ergenlerde açık ve ilişkisel saldırganlığı artırdığını belirtmiştir. Özellikle anne tarafından algılanan psikolojik kontrolün daha etkili bir parametre olduğu görülmüştür. Nelson ve Crick (2002), ebeveynlerin uyguladıkları psikolojik kontrolün, ergenlerde fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı olumsuz yönde yordadığını göstermiştir.

Loukas ve arkadaşları (2005), psikolojik kontrol ile ergenlerdeki sosyal ve açık saldırgan davranışlar arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Düşük düzeyde psikolojik kontrole maruz kalan ergenlerde, sosyal ve açık saldırganlık puanı düşükken yüksek düzeyde psikolojik kontrole maruz kalan ergenlerde puanlar yüksek bulunmuştur.

2.5. Davranışsal Kontrol

2.5.1. Davranışsal kontrol kavramı

Ebeveynlerin çocukları üzerindeki müdahaleci düşünce ve tutumlarının bir diğer çıktısı olarak davranışsal kontrol görülmektedir. Davranışsal kontrol düzeyine göre farklı tanımlanmaktadır. Orta düzeyde bir davranışsal kontrol, ebeveynlerin çocukları için rehberlik yapmaları, izlemeleri ve kabul edilebilir kurallar koymalarıdır. Düşük düzeyde bir davranışsal kontrol çocuğa müdahale edilmemesi, başıboş bırakılması ile sonuçlanmaktadır. Yüksek düzeyde bir davranışsal kontrol ise aşırı baskıcı, müdahaleci, kuralcı ve hükümran ebeveyn davranışlarını beraberinde getirmektedir (Pomerantz ve Wang, 2009).

Davranışsal kontrol kavramında, ergenin aile ve toplum kurallarını öğrenmesinde bir rehber olması ve çocuk için davranışların düzenlenmesinde bir mekanizma olarak algılanması durumu söz konusudur. Davranışsal kontrolün bu tanımı, ergenin bu kontrolü nasıl algıladığı ve nasıl tanımladığına göre değişkenlik göstermektedir (Laird ve ark., 2009).

Davranışsal kontrolün temelinde, çocuğa uygun davranışların zorla kazandırılması amacı yatmaktadır. Ebeveynler, çocukların tutum ve tavırlarına, çalışma düzenlerine, arkadaşları ile geçirdikleri zamanlara ve aktivitelere müdahalede bulunarak bunları kendi istekleri doğrultusunda düzenlemek isterler. Bu noktada kurallarla ve zorla, istenen davranış öğretilmeye çalışılır ve davranışın sürekliliği için çocuk izlenmeye başlanır (Stattin ve Kerr, 2000). İzleme, davranışsal kontrolün temel öğelerinden biridir. Ebeveynler, çocuklarının nerede olduklarını, ne yaptıklarını ve kimlerle olduklarını denetlemek isterler. Bu durum ebeveynlerin çocukları için ailesel ve toplumsal standartlara uymak ve bunları içselleştirmenin bir yolu olarak görmelerinden gelmektedir (Pettit ve ark, 2001).

Psikolojik kontrolden ayrı olarak davranışsal kontrolde ebeveynler, çocukların biliş ve duygularına müdahale etmektense davranışsal çıktılar üzerinde denetim sahibi olmak isterler. Ebeveynler çocuklarının ne yaptıkları-yapmadıkları, kiminle nerede oldukları, ne

zaman ve nerede plan yaptıkları gibi çocuklarının hayatlarına aşırı müdahale edecek bilgileri edinmek ve buna uygun olarak davranışsal kontrolde bulunmak istemektedir. Davranışsal kontrolün temelinde, ebeveynlerin çocukları için doğru buldukları ve yanlış gördükleri davranışların şekillendirilmesi gerektiği inancı yatmaktadır (Sayıl ve ark., 2012).

Ebeveyn tutum ve davranışlarında, kültürel özellikler belirleyici olmaktadır. Genel olarak doğu kültürlerinde toplulukçu bir bakış açısı egemen olduğundan ebeveynlerin çocukları üzerinde davranışsal kontrollerinin fazla olduğu bilinmektedir (Chan ve ark., 2009). Buna karşın batı kültürü daha çok bireyselci bir bakış açısı ile şekillendiği için ebeveynlerin çocuklarını daha serbest bırakma eğiliminde oldukları bilinmektedir (Phinney ve ark., 2001). Ancak ülkemiz doğu ve batı kültürlerinin harmanlandığı bir coğrafya olması nedeniyle ebeveynlerin çocukları üzerindeki tutum ve davranışlarında değişkenlikler görülmektedir.

2.5.2. Davranışsal kontrol ve ergenlik

Davranışsal kontrol, hayatın içindeki bütün gelişimsel süreçlerde etkili olmakla birlikte ergenlik döneminde daha fazla ön plandadır. Ergenlik döneminin kendi dinamikleri, içsel ve dışsal çatışmaları göz önüne alındığı zaman davranışsal kontrolün bu etkisi netlik kazanmaktadır.

Davranışsal kontrolün ergenlik için önemi, kendilik kavramına etkilerinde görülmektedir. Ergenlik dönemi, kendilik ve kimlik gelişimi için kritik dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde ergen, kim olduğunu ve kim olmak istediğini içsel olarak keşfetme sürecindedir. Ebeveynlerin uyguladıkları davranışsal kontrol, ergenin özerk bir kendilik oluşturmasına mâni olmakta ve kendisini şekillendirmektedir. Bu durum ebeveynlerin uzantısı olarak görülen bir kendilik geliştirmesine neden olmakta ve ergen için olumsuzluk oluşturmaktadır (Steinberg ve ark., 1994).

Davranışsal kontrol, ergenlik dönemi için duygusal ve sosyal öğrenme becerilerine de ket vurmaktadır. İlk olarak ergen, davranışları üzerindeki otonomisini ve özerkliğini kaybetmektedir. İkinci olarak ergen, uygun durumlarda nasıl davranması gerektiğini

öğrenme şansını kaybetmektedir. Son olarak da ergen, duruma uygun davranışların işareti olan duygusal ve sosyal ipuçlarını tanımlama fırsatını kaybetmektedir (Moilanen, 2005).

Maccoby ve Martin (2003), davranışsal kontrolün ergenin arkadaş ortamındaki etkisinden bahsetmiştir. Davranışsal kontrole maruz kalan ergen, akran grubu içinde de manipüle edilebilen bir birey olarak algılanmaktadır. Bu durum ergenin akran grubu içerisinde pasif, çekingen ve yetersiz olarak algılanmasına yol açmakta ve ergen-akran ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Hauser ve arkadaşları (1984), ebeveynler tarafından uygulanan davranışsal kontrolün, ergenin davranışları üzerindeki kontrol mekanizmasının ve ego gelişmesinin önüne geçtiğini belirtmiştir. Kendi davranışlarını kontrol etme becerisini edinemeyen ergen, ilerleyen yaşamında sürekli birine muhtaç olacaktır. Ayrıca gelişmeyen ego, biliş, duygu ve davranışların gelişmesinde ve aktarımında sorunlar çıkaracağı gibi psikolojik bozukluklar için de zemin hazırlayacaktır.

Ergenlerin algıladıkları psikolojik ve davranışsal kontrol düzeyleri, ebeveynlerine göre de farklılık gösterebilir. Toplum içerisinde kadının aile içindeki konumu ve çocukları ile iletişimi noktasında, annenin uyguladığı psikolojik ve davranışsal kontrolün yüksek olması beklenmektedir (Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Diğer yandan çocuklarla ilgilenme, temel bakımın verilmesi, sık ve sıcak ilişkilerin kurulması da annenin çocuklar üzerindeki öneminin ve etkisinin babalardan önde olmasına neden olmaktadır (Şanlı ve Öztürk, 2015). Bu gibi nedenler ise annelerin çocukları üzerinde daha fazla kontrolcü ve kısıtlayıcı olmalarını açıklar niteliktedir.

2.5.3. Davranışsal kontrol ve saldırganlık

Aşırı müdahaleci ebeveynlerin varlığı ergenlik dönemi için sorunlu bir durumdur. Ergenlik döneminde otonom bir birey olma yolunda çabalar sarf eden ergen için denetlenme ve kontrol edilmenin birçok olumsuz çıktısı olabilmektedir. Bunlardan biri olarak saldırganlık ele alınabilir.

McLeod ve arkadaşları (2007) yüksek düzeyde davranışsal kontrole maruz kalan ergenlerin, kendilerini ve çevreyi tanımalarında uygun imkânları yaratamadıklarını

belirtmiştir. Bu durum ergenin mevcut kaygılarının daha da artmasına neden olmaktadır. Bu daralmış ve şekillendirilmiş süreç içerisinde ergen, biriken kaygı ve stresini ailesine ve çevresine karşı saldırgan davranışlar sergileyerek aşmak istemektedir.

Pettit ve arkadaşları (2001), orta düzeyde uygulanan davranışsal kontrolü, ergenin kişisel gelişimine faydalı, onun için rehberlik özelliği taşıyan ve antisosyal davranışlardan koruyan bir faktör olarak görmüştür. Ancak düzeyin artması ve olumsuzlaşması beraberinde gelişimin durağanlaşması, ebeveynlere öfke ve saldırganlık gibi antisosyal davranışları getirmektedir.

Maccoby ve Martin (2003), davranışsal kontrolün dışsallaştırma sorunları üzerindeki etkisini belirtmiştir. Ergen, ebeveynlerin kendisi için düşündükleri ve zorladıkları profile uymak, davranışlarda bulunmak ve sosyalleşmek zorundadır. Bu durum, kişinin kendisinin farkına varmasını ve kendi duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmesini engelleyecektir. Diğer taraftan karşılıklı ilişkilerde başarısız olmasına ve çeşitli davranış problemleri sergilemesine neden olacaktır.

Nelson ve Crick (2002), davranış kontrolünün geliştiği aile ortamının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini belirtmiştir. Aşırı davranışsal kontrolcü olan ebeveynler, cezalandırıcı ve güç kullanmaya yönelik davranışların görüldüğü bir aile ortamı yaratmaktadır. Bu noktada ergen, güç göstermenin sorun çözmede ve istenileni yapmada etkili bir araç olarak kullanıldığını öğrenecektir. Bu öğrenme, gündelik ve sosyal yaşantıda davranışların tekrar edilmesini getirecektir.

Davranışsal kontrolün ergenler üzerinde olumlu bir etkisi de vardır. Ebeveynler çocukların yaşantısına aşırı müdahaleci olarak onların sapkın arkadaşlarla ilişkide olmasına ve olumsuz davranışları öğrenme ortamı yaratılmasına mâni olan etkileri bulunmaktadır (Sayıl ve ark., 2012).

Tepe ve Sayıl (2012) çalışmalarında annenin uyguladığı davranışsal kontrolün erkek çocuklar için saldırganlık gibi dışsallaştırma problemlerinde etkili olmadığını bulmuştur. Bunun yanında annenin davranışsal kontrolü ile kızların ilişkisel saldırganlıkları arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Alan yazın çalışmalarında, davranışsal kontrolün bir boyutu olarak ebeveyn izlemesinin, ergenlerdeki antisosyal davranışları azaltıcı etkileri olduğu belirtilmiştir. Griffin ve arkadaşları (1999), Afro-Amerikalı öğrencilerle yaptıkları çalışmada, ebeveyn izlemesinin saldırganlık gibi davranış bozukluklarını negatif yönde yordadığını belirtmiştir.

Diğer yandan Morrison ve arkadaşları (2012), Latin-Amerikalı ergenlerle yaptıkları çalışmada, ebeveyn izlemesinin algılanan sosyal desteği artırdığı ve saldırganlık, hırsızlık vb. antisosyal davranışları azalttığını göstermiştir.

2.5.4. Ebeveyn psikolojik-davranışsal kontrolü ve demografik değişkenler

Bu kısımda ebeveynlerin çocukları üzerinde uyguladıkları psikolojik ve davranışsal kontrol düzeylerinde etkili olan demografik değişkenler, alanyazın çalışmaları ile incelenecektir.

Steinberg ve arkadaşları (1989), akademik başarının, yaşanan psikolojik ve davranışsal kontrol sonucunda düşüşe geçebildiğini belirtmiştir. Diğer yandan ise akademik başarının daha da yükselmesi için ebeveynler daha fazla kontrolcü tutumlar sergilemektedir.

Reid, Halgunseth, Espinosa-Hernández, Csizmadia ve Card (2019) çalışmalarında kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha düşük anne psikolojik kontrolüne maruz kaldıklarını belirtmiştir. Diğer yandan erkek çocukların daha özerk ve bağımsız gelişmeleri için daha az ebeveyn kontrolüne maruz kaldıklarını gösterir çalışmalar da bulunmaktadır (Dost-Gözkan, 2012). Bunun yanında kız çocukların daha çok kontrol altında tutuldukları ve kısıtlandıkları bilinmektedir (Rudolph, 2002). Bacikova-Sleskova, Benka ve Orosova (2019) ise ebeveynlerin kız çocuklarına yönelik tehdit ve tehlikelerin daha çok olduğunu düşündükleri için psikolojik ve davranışsal kontrol uygulamalarının daha fazla olabileceğini belirtmiştir.

Yan, Zhang, Ran, Li ve Niu (2020) çalışmalarında ergenlerin kişilik özelliklerinin de ebeveynlerin uyguladıkları psikolojik ve davranışsal kontrolün yönü ve düzeyinde belirleyici olduğunu belirtmiştir. Ergenlerin problemli davranışlar sergilemeye açık ve yatkın olmaları durumlarında ebeveynler daha fazla koruyucu davranmaktadır. Van Heel ve

arkadaşları (2019) da benzer şekilde çalışmalarında istenmeyen davranışların önlenmesi için ebeveynlerin psikolojik ve davranışsal kontrol tutumuna yöneldiğini belirtmiştir.

Ekonomik durum da bir diğer belirleyici faktör olarak görülmektedir. Ailenin maddi durumu ve imkânları doğrultusunda çocuklarına sundukları yaşantı, onları kontrol altında tutma güdüsünü beslemektedir. Düşük ekonomik gelire sahip aileler, çocuklarının farklı arayış, ihtiyaç ve uygunsuz davranışlara yönelmelerini istemedikleri için daha fazla kontrol uygulamaları olasıdır (Pulat, 2011). Selçuk (2019) da çalışmasında düşük ekonomik düzeye sahip ebeveynlerin daha fazla kontrolcü davranışlar benimsediğini göstermiştir.

2.6. Araştırmanın Amacı

Ergenlik döneminde yaşanan saldırgan davranışlar daha çok fiziksel veya ilişkisel olarak görülmektedir (Buss, 1961; Kurtyılmaz ve ark., 2017). Çalışmamızda bu bilgiler doğrultusunda ölçekler belirlenmiştir. Diğer taraftan anne ve babaların çocukları üzerindeki etkileri ergenlik döneminde daha belirgin olarak gözlenmektedir. Özellikle ebeveynlerin uyguladıkları psikolojik ve davranışsal kontrolün ergenler tarafından farklı yorumlanması ve kısıtlanma hissi bu durumdan kurtulmada saldırgan davranışların sergilenmesini açıklamaktadır (Grolnick, 2003). Bir duygunun davranışsal çıktısı olarak düşünüldüğünde saldırganlık kavramında duygu düzenleme becerisi önemli yer tutmaktadır. Alanyazın çalışmaları bu ilişkileri göstermiştir (Gross ve Thompson, 2007; Silk, Steinberg ve Morris, 2003). Ergenlik döneminde kişinin yaşadığı bilişsel, duygusal ve psikolojik değişikler içerisinde ebeveynler ile ilişkiler, duygusal çıktıları ve bunları değerlendirmelerinin yanında saldırgan davranışlar da ön plandadır. Bu çalışmanın amacı ergenlerde ebeveynlerin uyguladıkları ve algılanan psikolojik-davranışsal kontrol, duygu düzenleme ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi ve etkili olabileceği düşünülen demografik değişkenlerin araştırılmasıdır.

2.7. Araştırmanın Önemi

Yapılan çalışma ile saldırgan davranışların altında yatan psikolojik-davranışsal kontrol ve duyguların düzenlenmesi kavramlarının ortak etkileri tek bir model üzerinden anlaşılmaya çalışacaktır. Ayrıca ergenlerin saldırgan davranışlarına neden olabileceği

düşünülen demografik değişkenlerin incelenmesi de saldırgan davranışların doğasının anlaşılması noktasında uzmanlara ve yetkililere yol gösterecektir. Elde edilecek bulgular ergenlerin düşünce, duygu ve davranış dünyasına ışık tutacak bilgiler sunacaktır. Ayrıca saldırgan davranışlarının çok boyutlu bir şekilde modellemeler ile analiz edilmesi, kavramlar arasındaki ilişkilerin dinamik doğasına dair önemli bulgular sunacaktır. Son olarak ergenlik dönemi için iyi bir şekilde incelenen saldırganlık doğası yetişkinlik ve sonrasındaki yaşam dönemlerinde görülecek taşkın davranışlar ve öfke sorunlarının çözümlenmesinde ve doğacak olumsuz sonuçların önlenmesinde koruyucu faktörlerin belirlenmesinde fayda sunacaktır.

2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan çalışma;

- Ergen örneklem grubu ile,
- Kullanılan ölçek ve formlar ile,
- İncelenen kavramlar ve değişkenler ile sınırlıdır.

2.9. Araştırmanın Varsayımları

Yapılan çalışmada;

- Katılımcıların sorulara içten ve samimi yanıt verdikleri,
- Kullanılan ölçeklerin ilgili kavramları iyi bir şekilde ölçtükleri,
- Örneklem grubunun evren temsil eder özellikte olduğu varsayılmıştır.

2.10. Araştırmanın Dışlama Kriterleri

Yapılan çalışmada;

- Ergenlik döneminde olmama,
- Psikiyatrik ilaç kullanıyor olma,

- Anne-babası vefat etmiş olma durumları dışlama kriteri olarak kullanılmıştır.

2.11. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmada sınanan hipotezler şu şekilde sıralanabilir:

H_1: Ergenlerde fiziksel saldırganlık ile anne-baba psikolojik ve davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_2: Ergenlerde sözel saldırganlık ile anne-baba psikolojik ve davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_3: Ergenlerde ilişkisel saldırganlık ile anne-baba psikolojik ve davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_4: Ergenlerde fiziksel saldırganlık ile duygu düzenleme güçlüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_5: Ergenlerde sözel saldırganlık ile duygu düzenleme güçlüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_6: Ergenlerde ilişkisel saldırganlık ile duygu düzenleme güçlüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_7: Ergenlerin ilişkisel saldırganlık puanı, duygu düzenleme güçlüğü, anne-baba davranışsal ve psikolojik kontrol bakımından anlamlı düzeyde yordanmaktadır.

H_8: Ergenlerin fiziksel saldırganlık puanı duygu düzenleme güçlüğü, anne-baba davranışsal ve psikolojik kontrol bakımından anlamlı düzeyde yordanmaktadır.

H_9: Ergenlerin sözel saldırganlık puanı duygu düzenleme stratejileri, anne-baba davranışsal ve psikolojik kontrol bakımından anlamlı düzeyde yordanmaktadır.

2.12. Araştırma Soruları

Yapılan çalışma için araştırma soruları şu şekildedir:

S_1: Ergenlerin fiziksel, sözel ve ilişkisel saldırganlık, duygu düzenleme güçlüğü, anne-baba psikolojik ve davranışsal kontrol puan ortalamaları yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.

S_2: Ergenlerin fiziksel, sözel ve ilişkisel saldırganlık, duygu düzenleme güçlüğü, anne-baba psikolojik ve davranışsal kontrol puan ortalamaları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

BÖLÜM 3. YÖNTEM

31. Araştırma modeli

Yapılan çalışmada, sosyal bilimlerde sık kullanılan anket veri toplama tekniği temelli nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Özellikle kısa zaman içinde çok sayıda katılımcıdan bilgi almak için etkili bir yöntem olan anket, kavramlar arası ilişkilerin ve etkili faktörlerin incelenmesinde araştırmacılara kolaylık sunmaktadır. Çalışmada grup içi karşılaştırma modeli tercih edilmiştir. Bu modelde katılımcıların araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlar demografik bilgilere göre karşılaştırılmış ve araştırma ölçek ve alt boyutlarından elde edilen puanlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

3.2. Katılımcılar

Çalışmada Zonguldak ilinin çeşitli ilçelerinde bulunan özel lise ve devlet liselerinde okuyan, yaşları 14-17 arasında değişen 156'sı kız ve 164'ü erkek toplam 320 ergen bulunmaktadır. Yapılan çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına uygun olarak yürütülmüştür. Çalışmada kullanılan Bilgilendirilmiş Onam Formu Ek-1'de verilmiştir.

Tablo 2.
Sosyodemografik Değişkenler İçin Sayı ve Yüzde Dağılımı

Değişkenler		n	%
Yaş	14 yaş	65	20,3
	15 yaş	94	29,4
	16 yaş	118	36,9
	17 yaş	43	13,4
Cinsiyet	Kız	156	48,8
	Erkek	164	51,2
Maddi durum	İyi	147	45,9
	Orta	173	54,1
Okul başarısı	İyi	106	33,1
	Orta	214	66,9
Sınıf	9. sınıf	126	39,4
	10. sınıf	48	15,0
	11. sınıf	113	35,3
	12. sınıf	33	10,3
Kardeş sayısı	Tek çocuk	21	6,6
	Tek kardeş	29	9,1
	2 kardeş	150	46,9
	3 kardeş ve üzeri	120	37,5
Aile yapısı	Çekirdek	276	86,3
	Geniş	44	13,8
Anne-baba durumu	Birlikte	297	92,8
	Ayrı	23	7,2
Anne tutumu	Demokrat	157	49,1
	Otoriter-baskıcı	49	15,3
	Koruyucu	114	35,6
Baba tutumu	Demokrat	172	53,8
	Otoriter-baskıcı	42	13,1
	Koruyucu	106	33,1
Toplam		**320**	**100,0**

Yapılan çalışmaya 14 yaşında 65 kişi (%20,3), 15 yaşında 94 kişi (%29,4), 16 yaşında 118 kişi (%36,9) ve 17 yaşında 43 kişi (%13,4) olmak üzere toplam 320 kişi katılmıştır. Kız katılımcı sayısı 156 (%48,8) iken erkek katılımcı sayısı 164'tür (%51,2). Maddi durumunu iyi olarak belirten 147 kişi (%45,9) ve orta olarak belirten 173 kişi (%54,1) vardır. Okul başarı durumunu iyi olarak belirten 106 kişi (%33,1) ve orta olarak belirten 214 kişi (%66,9) bulunmaktadır. 9. sınıf öğrencisi 126 kişi (%39,4), 10. sınıf öğrencisi 48 kişi (%15,0), 11. sınıf öğrencisi 113 kişi (%35,3) ve 12. sınıf öğrencisi 33 kişi (%10,3) çalışmaya katılmıştır.

Tek çocuk olan 21 kişi (%6,6), tek kardeşi olan 29 kişi (%9,1), iki kardeşi olan 150 kişi (%46,9) ve üç kardeş ve üzeri olan 120 kişi (%37,5) vardır. Çekirdek ailesi olan 276 kişi (%86,3) varken geniş ailesi olan 44 kişi (%13,8) vardır. Anne-babası birlikte olan 276 kişi (%86,3) ve anne-babası ayrı olan 23 kişi (%7,2) vardır. Annesinin tutumunu demokrat olarak belirten 157 kişi (%49,1), otoriter-baskıcı olarak belirten 49 kişi (%15,3) ve koruyucu olarak belirten 114 kişi (%35,6) bulunmaktadır. Babasının tutumunu demokrat olarak belirten 172 kişi (%53,8), otoriter-baskıcı olarak belirten 42 kişi (%13,1) ve koruyucu olarak belirten 106 kişi (%33,1) vardır.

3.3. Veri toplama araçları

Yapılan çalışmada anket veri toplama tekniği kullanılmıştır. Hazırlanan anket formunda yer alan ölçekler aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan ve katılımcıların yaş, cinsiyet, aile maddi durum, okul başarısı gibi bilgilerinin yer aldığı bilgi formudur. Sosyodemografik Bilgi Formu Ek-2'de verilmiştir.

3.3.2. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Kişilerin saldırganlık düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen ölçektir. Ölçekte beşli likert tipinde *(1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum)* 29 madde bulunmaktadır. Ölçekte yer alan 9. ve 16. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçek, saldırganlığın fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık boyutlarını ölçmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan saldırganlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışması Madran (2012) tarafından yapılmıştır. Orijinal çalışmada ölçek geneli için 0,89'luk Cronbach Alfa katsayısı bulunurken uyarlama çalışmasında 0,82 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada Cronbach Alfa katsayısı 0,90 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar bağlamında ise bu değerler fiziksel saldırganlık için 0,80, düşmanlık için 0,85, öfke için 0,80 ve sözel saldırganlık için 0,79 olarak bulunmuştur. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Ek-3'te verilmiştir.

3.3.3. Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği

Kişilerin ilişkisel saldırganlık düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Kurtyılmaz, Can ve Ceyhan (2011) tarafından geliştirilen ölçektir. Ölçekte beşli likert tipinde *(1 = hiçbir zaman, 5 = her zaman)* 22 madde bulunmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçek, ilişkisel saldırganlığın dışlama, manipülasyon ve dedikodu boyutlarını ölçmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, ilişkisel saldırganlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Orijinal çalışmada ölçek geneli için 0,91'lik Cronbach Alfa katsayısı bulunmuştur. Bu çalışmada Cronbach Alfa katsayısı 0,93 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar göz önüne alındığında bu değerlerin dışlama için 0,70, manipülasyon için 0,75 ve dedikodu 0,71 için olduğu görülmüştür. Arkadaşlık İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Ek-4'te verilmiştir.

3.3.4. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form

Kişilerin duygu düzenleme güçlüğü düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Bjureberg ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen ölçektir. Ölçekte beşli likert tipinde *(1 = hemen hemen hiç, 5 = hemen hemen her zaman)* 16 madde bulunmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçek, duygu düzenleme güçlüğünün açıklık, amaçlar, dürtü, stratejiler ve kabul etmeme boyutlarını ölçmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan duygu düzenleme güçlüğü düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışması Yiğit ve Yiğit (2017) tarafından yapılmıştır. Orijinal çalışmada ölçek geneli için 0,92'lik Cronbach Alfa katsayısı bulunurken uyarlama çalışmasında da bu değer 0,92 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada Cronbach Alfa katsayısı 0,91 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar noktasında bu değerler açıklık için 0,80, amaçlar için 0,85, dürtü için 0,82, stratejiler için 0,82 ve kabul etmeme için 0,87 olarak hesaplanmıştır. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği-Kısa Form Ek-5'te verilmiştir.

3.3.5. Psikolojik Kontrol Ölçeği

Kişilerin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Barber ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ölçektir. Ölçekte dörtlü likert tipinde *(1 = hiç benzemiyor, 4 = çok benziyor)* 16 madde bulunmaktadır. Ölçekte ters

madde bulunmamaktadır. Ölçekte her ifade hem anne hem de baba için yanıtlanmaktadır. Ölçek, ebeveyn psikolojik kontrolünün anne saymazlık, anne psikolojik kontrol, baba saymazlık ve baba psikolojik kontrol boyutlarını ölçmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan algılanan ebeveyn psikolojik kontrol düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışması Sayıl ve Kındap (2010) tarafından yapılmıştır. Orijinal çalışmada anne saymazlık için 0,83, anne psikolojik kontrol için 0,88, baba saymazlık için 0,83 ve baba psikolojik kontrol için 0,90'lık Cronbach Alfa katsayısı bulunurken uyarlama çalışmasında anne saymazlık için 0,85, anne psikolojik kontrol için 0,77, baba saymazlık için 0,89 ve baba psikolojik kontrol için 0,79'luk Cronbach Alfa katsayısı bulunmuştur. Bu çalışmada bulunan geçerlik katsayıları sırasıyla 0,82, 0,80, 0,82 ve 0,76'dır. Psikolojik Kontrol Ölçeği Ek-6'da verilmiştir.

3.3.6. Davranışsal Kontrol Ölçeği

Kişilerin ebeveynlerinden algıladıkları davranışsal kontrol düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Vazsonyi, Hibbert ve Snider (2003) tarafından geliştirilen ölçektir. Ölçekte beşli likert tipinde *(1 = hiç uygun değil, 5 = çok uygun)* 8 madde bulunmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekte her ifade hem anne hem de baba için yanıtlanmaktadır. Ölçek, ebeveyn psikolojik kontrolünün anne davranışsal kontrol ve baba davranışsal kontrol boyutlarını ölçmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan algılanan ebeveyn davranışsal kontrol düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlik çalışması Sayıl ve arkadaşları (2012) tarafından yapılmıştır. Orijinal çalışmada anne davranışsal kontrol için 0,78 ve baba davranışsal kontrol için 0,80'lik Cronbach Alfa katsayısı bulunurken uyarlama çalışmasında anne davranışsal kontrol için 0,80 ve baba davranışsal kontrol için 0,83'lük Cronbach Alfa katsayısı bulunmuştur. Bu çalışmada anne davranışsal kontrol için 0,81 ve baba davranışsal kontrol için 0,88'lik Cronbach Alfa katsayısı bulunmuştur. Psikolojik Kontrol Ölçeği Ek-7'de verilmiştir.

3.4. İşlem

Veri toplama işlemine geçilmeden önce Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli uygulama izni alınmış ve okul müdürleri ile görüşülerek anket uygulamasına geçilmiştir.

Alınan anket uygulama izni Ek-8'de sunulmuştur. Ayrıca Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden etik kurul kararı da alınmıştır. İlgili etik kurul kararı Ek-9'da verilmiştir. Katılımcılara çalışma hakkında gerekli bilgiler verilmiş ve gönüllü katılımın altı çizilmiştir. Çalışmaya katılacak öğrencilere anketler dağıtılmış ve yanıtlamalarının ardından toplanmıştır. Katılımcılara çalışmada yer aldıkları için teşekkür edilmiş ve toplanan anketler tasnif edilmiştir. Toplanan 350 anket içerisinde 30 kişinin yanıtlarının rastgele ve eksik olduğunun görülmesinin ardından veri setinden çıkarılmış ve 320 kişi üzerinden analizler yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Sosyodemografik değişken için sayı ve yüzde dağılımında frekans analizi, ölçek ve alt boyut toplamları için en küçük-en büyük değerler, ortalama ve standart sapma değerleri için betimleyici istatistik, ölçek ve alt boyut maddeleri için geçerlik analizi, iki kategorili değişkenlerin ortalamalarının karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem t Testi, iki puan arası farkın incelenmesinde Bağımlı Örneklem t Testi, üç ve daha fazla kategorili değişkenlerin ortalamalarının karşılaştırılmasında tek yönlü Varyans analizi (ANOVA), ölçek ve alt boyu toplam puanları arası ilişkilerin incelenmesi Pearson Korelasyon Analizi, ölçek ve alt boyutlar arasındaki yordayıcılık ilişkilerin incelenmesinde çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

BÖLÜM 4. BULGULAR

Tablo 3.
Araştırma Ölçek ve Alt Boyut Toplam Puanları İçin Betimleyici İstatistiksel Tablo

Değişkenler	En Küçük Değer	En Büyük Değer	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği	16	74	35,13	12,76	0,61	-0,19
Açıklık	2	10	4,46	2,10	0,82	0,01
Amaçlar	3	15	8,72	3,40	0,19	0,99
Dürtü	3	15	6,22	3,06	0,79	0,24
Stratejiler	5	25	10,33	4,74	0,90	0,15
Kabul Etmeme	2	13	5,40	2,41	0,97	0,41
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	31	132	81,51	19,66	0,03	0,35
Fiziksel Saldırganlık	9	43	23,02	7,67	0,38	0,44
Düşmanlık	7	37	23,82	6,27	0,18	0,43
Öfke	6	35	18,92	6,58	0,26	0,60
Sözel Saldırganlık	5	25	14,99	3,55	0,09	0,02
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	22	94	44,80	16,77	0,64	-0,38
Dışlama	9	46	17,18	8,58	1,36	1,13
Manipülasyon	8	40	22,09	8,77	0,17	1,00
Dedikodu	4	14	5,54	2,27	1,77	2,66
Anne Saymazlık	8	23	11,00	3,77	1,29	0,68
Anne Psikolojik Kontrol	8	28	16,68	5,07	0,07	0,77
Baba Saymazlık	8	23	10,72	3,54	1,40	1,15
Baba Psikolojik Kontrol	8	30	15,68	4,67	0,25	0,46
Anne Davranışsal Kontrol	13	40	31,63	5,79	-0,62	-0,04
Baba Davranışsal Kontrol	8	40	27,38	7,78	-0,38	-0,44

Betimleyici istatistik sonucunda Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve alt boyut toplam puanları için hesaplanan en küçük, en büyük değerler, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 3'te verilmiştir. Çarpıklık-basıklık değerlerinin incelenmesi sonucunda toplam puanlarının normal dağılım varsayımını karşıladıkları görülmüştür. Bu sonuca göre parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Tablo 4.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası İlişkilerin İncelenmesi

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**	**20**
1. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği																				
2. Açıklık	0,70***																			
3. Amaçlar	0,85***	0,54***																		
4. Dürtü	0,77***	0,43***	0,58***																	
5. Stratejiler	0,91***	0,55***	0,70***	0,62***																
6. Kabul Etmeme	0,71***	0,44***	0,52***	0,39***	0,60***															
7. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	0,52***	0,37***	0,40***	0,56***	0,47***	0,25***														
8. Fiziksel Saldırganlık	0,29***	0,19**	0,23***	0,42***	0,23***	0,08	0,83***													
9. Düşmanlık	0,59***	0,42***	0,46***	0,51***	0,56***	0,37***	0,80***	0,44***												
10. Öfke	0,47***	0,34***	0,34***	0,54***	0,40***	0,22***	0,82***	0,61***	0,55***											
11. Sözel Saldırganlık	0,32***	0,26***	0,23***	0,32***	0,30***	0,13*	0,73***	0,47***	0,57***	0,50***										
12. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	0,28***	0,23***	0,27***	0,24***	0,22***	0,16**	0,32***	0,19**	0,29***	0,23***	0,32***									
13. Dışlama	0,17**	0,16**	0,15**	0,17**	0,11*	0,12*	0,23***	0,16**	0,17**	0,17**	0,24***	0,90***								

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
14. Manipülasyon	0,32***	0,24***	0,31***	0,25***	0,29***	0,16**	0,34***	0,18**	0,35***	0,25***	0,33***	0,87***	0,59***							
15. Dedikodu	0,19**	0,13*	0,18**	0,18**	0,12*	0,17**	0,18**	0,12*	0,18**	0,14*	0,17**	0,61***	0,57***	0,35***						
16. Anne Saymazlık	0,24***	0,21***	0,20***	0,17**	0,17**	0,23***	0,22***	0,19**	0,23***	0,16**	0,13*	0,24***	0,23***	0,14*	0,33***					
17. Anne Psikolojik Kontrol	0,29***	0,27***	0,24***	0,27***	0,19**	0,22***	0,31***	0,20***	0,35***	0,22***	0,22***	0,26***	0,20***	0,25***	0,17**	0,57***				
18. Baba Saymazlık	0,27***	0,15**	0,26***	0,22***	0,23***	0,21***	0,20***	0,15**	0,22***	0,16**	0,12*	0,16**	0,20***	0,03	0,29***	0,70***	0,376***			
19. Baba Psikolojik Kontrol	0,37***	0,31***	0,30***	0,34***	0,32***	0,24***	0,31***	0,20***	0,36***	0,24***	0,19***	0,22**	0,20***	0,18**	0,19**	0,46***	0,74***	0,56***		
20. Anne Davranışsal Kontrol	-0,08	-0,08	-0,09	-0,08	-0,04	-0,03	-0,14*	-0,17**	-0,10	-0,04	-0,10	-0,21***	-0,23***	-0,10	-0,25***	0,22***	0,16**	0,18**	0,16**	
21. Baba Davranışsal Kontrol	-0,25***	-0,17**	-0,23***	-0,16**	-0,23***	-0,16**	-0,23***	-0,16**	-0,25***	-0,13*	-0,19**	-0,23***	-0,19**	-0,20***	-0,19**	0,24***	0,30***	0,27***	0,26***	0,70***

* = p<0,05; ** = p<0,01; *** = p<0,001

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve alt boyut toplam puan ortalamaları arası ilişkiler Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,52, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,29, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,59, öfke alt boyutu arasında r=0,47 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,32 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği açıklık alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,37, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,19, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,42, öfke alt boyutu arasında r=0,34 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,26 değerinde ilişki olduğu görülmüştür.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği amaçlar alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,40, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,23, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,46, öfke alt boyutu arasında r=0,34 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,23 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği dürtü alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,56, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,42, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,41, öfke alt boyutu arasında r=0,54 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,32 değerinde ilişki olduğu görülmüştür.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği dürtü alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,47, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,23, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,56, öfke alt boyutu arasında r=0,40 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,30 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği stratejiler alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,25, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,37, öfke alt boyutu arasında r=0,22 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,13 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre duygu düzenlemede yaşanan güçlük arttıkça saldırgan davranışlarda da artış olacak veya duygu düzenlemede yaşanan güçlük azaldıkça saldırgan davranışlarda da azalacaktır.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,38, dışlama alt boyutu arasında r=0,17, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,32 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,19 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği açıklık alt boyutu ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,23, dışlama alt boyutu arasında r=0,16, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,24 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,13 değerinde ilişki olduğu görülmüştür.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği amaçlar alt boyutu ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,27, dışlama alt boyutu arasında r=0,15, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,31 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,18 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği dürtü alt boyutu ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,24, dışlama alt boyutu arasında r=0,17, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,25 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,18 değerinde ilişki olduğu görülmüştür.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği stratejiler alt boyutu ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,22, dışlama alt boyutu arasında r=0,11, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,29 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,12 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği kabul etmeme alt boyutu ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,16, dışlama alt boyutu arasında r=0,12, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,16 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,17 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre duygu düzenlemede yaşanan güçlük arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da artış olacak veya duygu düzenlemede yaşanan güçlük azaldıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da azalacaktır.

Anne saymazlık toplam puanı ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği arasında r=0,24, açıklık alt boyutu arasında r=0,21, amaçlar alt boyutu arasında r=0,20, dürtü alt boyutu arasında r=0,17, stratejiler alt boyutu arasında r=0,17 ve kabul etmeme alt boyutu arasında r=0,23 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne saymazlık davranışları arttıkça duygu düzenlemede yaşanan güçlük de artacaktır. Anne psikolojik kontrol toplam puanı ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği arasında r=0,29, açıklık alt boyutu arasında r=0,27, amaçlar alt boyutu arasında r=0,24, dürtü alt boyutu arasında r=0,27, stratejiler alt boyutu arasında r=0,19 ve kabul etmeme alt boyutu

arasında r=0,22 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne psikolojik kontrol davranışları arttıkça duygu düzenlemede yaşanan güçlük de artacaktır.

Baba saymazlık toplam puanı ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği arasında r=0,27, açıklık alt boyutu arasında r=0,15, amaçlar alt boyutu arasında r=0,26, dürtü alt boyutu arasında r=0,22, stratejiler alt boyutu arasında r=0,23 ve kabul etmeme alt boyutu arasında r=0,21 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba saymazlık davranışları arttıkça duygu düzenlemede yaşanan güçlük de artacaktır. Baba psikolojik kontrol toplam puanı ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği arasında r=0,37, açıklık alt boyutu arasında r=0,31, amaçlar alt boyutu arasında r=0,30, dürtü alt boyutu arasında r=0,34, stratejiler alt boyutu arasında r=0,32 ve kabul etmeme alt boyutu arasında r=0,24 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba psikolojik kontrol davranışları arttıkça duygu düzenlemede yaşanan güçlük de artacaktır.

Baba davranışsal kontrol toplam puanı ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği arasında r=-0,25, açıklık alt boyutu arasında r=-0,17, amaçlar alt boyutu arasında r=-0,23, dürtü alt boyutu arasında r=-0,16, stratejiler alt boyutu arasında r=-0,23 ve kabul etmeme alt boyutu arasında r=-0,16 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba davranışsal kontrolü arttıkça duygu düzenlemede yaşanan güçlük azalacaktır.

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,32, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,19, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,19, öfke alt boyutu arasında r=0,23 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,32 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği dışlama alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,23, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,16, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,17, öfke alt boyutu arasında r=0,17 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,24 değerinde ilişki olduğu görülmüştür.

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği manipülasyon alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,34, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,18, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,35, öfke alt boyutu arasında r=0,25 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,33 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. İlişkisel Saldırganlık Ölçeği dedikodu alt boyutu ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,18, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,12, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,18, öfke alt boyutu arasında r=0,14 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,17 değerinde ilişki

olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre saldırgan davranışlar arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da artış olacak veya saldırgan davranışlar azaldıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da azalacaktır.

Anne saymazlık toplam puanı ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,22, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,19, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,23, öfke alt boyutu arasında r=0,16 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,13 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne saymazlık davranışları arttıkça saldırgan davranışlar da artacaktır. Anne psikolojik kontrol toplam puanı ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,31, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,20, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,35, öfke alt boyutu arasında r=0,22 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,22 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne psikolojik kontrol davranışları arttıkça saldırgan davranışlar da artacaktır.

Baba saymazlık toplam puanı ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,20, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,15, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,22, öfke alt boyutu arasında r=0,16 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,12 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba saymazlık davranışları arttıkça saldırgan davranışlar da artacaktır. Baba psikolojik kontrol toplam puanı ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,31, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,20, düşmanlık alt boyutu arasında r=0,36, öfke alt boyutu arasında r=0,24 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=0,19 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba psikolojik kontrol davranışları arttıkça saldırgan davranışlar da artacaktır.

Anne davranışsal kontrol toplam puanı ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=-0,14 ve fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=-0,17 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne davranışsal kontrol davranışları arttıkça saldırgan davranışlar azalacaktır. Baba davranışsal kontrol toplam puanı ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği arasında r=-0,23, fiziksel saldırganlık alt boyutu arasında r=-0,16, düşmanlık alt boyutu arasında r=-0,25, öfke alt boyutu arasında r=-0,13 ve sözel saldırganlık alt boyutu arasında r=-0,19 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba davranışsal kontrol davranışları arttıkça saldırgan davranışlar azalacaktır.

Anne saymazlık toplam puanı ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,24, dışlama alt boyutu arasında r=0,23, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,14 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,33 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne saymazlık davranışları arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da artacaktır. Anne psikolojik kontrol toplam puanı ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,26, dışlama alt boyutu arasında r=0,20, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,25 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,17 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne psikolojik kontrol davranışları arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da artacaktır.

Baba saymazlık toplam puanı ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,16, dışlama alt boyutu arasında r=0,20 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,29 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba saymazlık davranışları arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da artacaktır. Baba psikolojik kontrol toplam puanı ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=0,22, dışlama alt boyutu arasında r=0,20, manipülasyon alt boyutu arasında r=0,18 ve dedikodu alt boyutu arasında r=0,19 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba psikolojik kontrol davranışları arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları da artacaktır.

Anne davranışsal kontrol toplam puanı ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=-0,21, dışlama alt boyutu arasında r=-0,23 ve dedikodu alt boyutu arasında r=-0,25 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre anne davranışsal kontrol davranışları arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları azalacaktır. Baba davranışsal kontrol toplam puanı ile İlişkisel Saldırganlık Ölçeği arasında r=-0,23, dışlama alt boyutu arasında r=-0,19, manipülasyon alt boyutu arasında r=-0,20 ve dedikodu alt boyutu arasında r=-0,19 değerinde ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre baba davranışsal kontrol davranışları arttıkça ilişkisel saldırganlık davranışları azalacaktır.

Tablo 5.
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Yordayıcılarının İncelenmesi

Regresyon adımları	Bağımsız Değişkenler	B	sh	Beta	t	p	F	R^2
1.Basamak	*Sabit (a)*	58,989	2,065		28,567	0,000***	147,554***	0,32
	Dürtü	3,617	0,298	0,563	12,147	0,000***		
2.Basamak	*Sabit (a)*	49,779	3,250		15,317	0,000***		
	Dürtü	3,317	0,304	0,516	10,920	0,000***	83,162***	0,34
	Anne Psikolojik Kontrol	0,664	0,183	0,171	3,625	0,000***		
3. Basamak	*Sabit (a)*	46,786	3,344		13,992	0,000***		
	Dürtü	2,600	0,377	0,405	6,906	0,000***	60,287***	0,36
	Anne Psikolojik Kontrol	0,647	0,181	0,167	3,580	0,000***		
	Stratejiler	0,749	0,238	0,181	3,143	0,002**		

**p<0,01; ***p<0,001

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği toplam puanının yordayıcılarını bulmak için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu amaçla yapılan regresyon analizlerine Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği toplam puanları atanmış ve "stepwise" yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem sonucunda anlamlı olan parametrelerin dahil edildiği regresyon modelleri tahmin edilmiştir.

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin yordayıcıları için kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(3,316)}$=60,287; p<0,001). Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği dürtü alt boyutu toplamı saldırganlık puanının %32'lik kısmını, stratejiler alt boyutu toplamı %2'likı kısmını ve anne psikolojik kontrol toplam puanı %2'lik kısmını anlamlı şekilde açıklamaktadır. Üç değişken birlikte saldırganlık toplam puanının %36'lık kısmını açıklamaktadır. Dürtü toplam puanındaki 1 birimlik artış saldırganlık puanını 2,60 birim artırmaktadır. Anne psikolojik kontrol toplam puanındaki 1 birimlik artış saldırganlık puanını 0,65 birim artırmaktadır. Stratejiler toplam puanındaki 1 birimlik artış saldırganlık puanını 0,75 birim artırmaktadır.

Tablo 6.
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutu Yordayıcılarının İncelenmesi

Regresyon adımları	Bağımsız Değişkenler	B	sh	Beta	t	p	F	R^2
1.Basamak	*Sabit (a)*	16,527	0,886		18,654	0,000***	66,691***	0,17
	Dürtü	1,043	0,128	0,416	8,166	0,000***		
2.Basamak	*Sabit (a)*	22,629	2,348		9,639	0,000***		
	Dürtü	1,016	0,127	0,406	8,016	0,000***	37,990***	0,19
	Anne Davranışsal Kontrol	-0,188	0,067	0,142	2,802	0,005**		

**p<0,01; ***p<0,001

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği fiziksel saldırganlık yordayıcıları için kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(2,317)}$=60,287; p<0,001). Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği dürtü alt boyutu toplamı fiziksel saldırganlık puanının %17'lik kısmını ve anne davranışsal kontrol toplam puanı %2'lik kısmını anlamlı şekilde açıklamaktadır. İki değişken birlikte fiziksel saldırganlık toplam puanının %19'luk kısmını açıklamaktadır. Dürtü toplam puanındaki 1 birimlik artış fiziksel saldırganlık puanını 1,02 birim artırmaktadır. Anne davranışsal kontrol toplam puanındaki 1 birimlik artış fiziksel saldırganlık puanını 0,18 birim azaltmaktadır.

Tablo 7.
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Sözel Saldırganlık Alt Boyutu Yordayıcılarının İncelenmesi

Regresyon adımları	Bağımsız Değişkenler	B	sh	Beta	t	p	F	R^2
1.Basamak	*Sabit (a)*	12,702	0,428		29,694	0,000***	35,514***	0,10
	Dürtü	0,368	0,062	0,317	5,959	0,000***		
2.Basamak	*Sabit (a)*	12,010	0,496		24,227	0,000***	21,718***	0,12
	Dürtü	0,289	0,068	0,249	4,264	0,000***		
	Açıklık	0,265	0,099	0,157	2,688	0,008**		
3.Basamak	*Sabit (a)*	13,795	0,905		15,244	0,000***		
	Dürtü	0,273	0,068	0,235	4,038	0,000***		
	Açıklık	0,239	0,099	0,141	2,419	0,016*	16,527***	0,14
	Baba Davranışsal Kontrol	-0,057	0,024	0,125	2,351	0,019*		

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği sözel saldırganlık alt boyutu yordayıcıları için kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(3,316)}$=16,527; p<0,001). Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği dürtü alt boyutu toplamı sözel saldırganlık puanının %10'luk kısmını, açıklık alt boyutu %2'lik kısmını ve baba davranışsal kontrol toplam puanı %2'lik anlamlı şekilde açıklamaktadır. Üç değişken birlikte sözel saldırganlık toplam puanının %14'lük kısmını açıklamaktadır. Dürtü toplam puanındaki 1 birimlik artış sözel saldırganlık puanını 0,27 birim artırmaktadır. Açıklık toplam puanındaki 1 birimlik artış sözel saldırganlık puanını 0,27 birim artırmaktadır. Baba davranışsal kontrol toplam puanındaki 1 birimlik artış sözel saldırganlık puanını 0,06 birim azaltmaktadır.

Tablo 8.
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği Yordayıcılarının İncelenmesi

Regresyon adımları	Bağımsız Değişkenler	B	sh	Beta	t	p	F	R^2
1.Basamak	*Sabit (a)*	33,364	2,499		13,350	0,000***	24,118***	0,07
	Amaçlar	1,311	0,267	0,266	4,911	0,000***		
2.Basamak	*Sabit (a)*	24,174	3,466		6,975	0,000***		
	Amaçlar	1,072	0,269	0,217	3,982	0,000***	19,576***	0,11
	Anne Psikolojik Kontrol	0,676	0,180	0,204	3,748	0,000***		
3.Basamak	*Sabit (a)*	40,506	6,391		6,338	0,000***		
	Amaçlar	1,032	0,266	0,209	3,875	0,000***		
	Anne Psikolojik Kontrol	0,599	0,180	0,181	3,331	0,001**	16,438***	0,14
	Anne Davranışsal Kontrol	-0,465	0,154	0,160	3,026	0,003**		

**p<0,01; ***p<0,001

İlişkisel Saldırganlık Ölçeği yordayıcıları için kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(3,316)}$=16,438; p<0,001). Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği amaçlar alt boyutu toplamı ilişkisel saldırganlık puanının %7'lik kısmını, anne psikolojik kontrol puanı %4'lük kısmını ve anne davranışsal kontrol toplam puanı %3'lük anlamlı şekilde açıklamaktadır. Üç değişken birlikte ilişkisel saldırganlık toplam puanının %14'lük kısmını açıklamaktadır. Amaçlar toplam puanındaki 1 birimlik artış ilişkisel saldırganlık puanını 1,03 birim artırmaktadır. Anne psikolojik kontrol toplam puanındaki 1 birimlik artış ilişkisel saldırganlık puanını 0,60 birim artırmaktadır. Anne davranışsal kontrol toplam puanındaki 1 birimlik artış ilişkisel saldırganlık puanını 0,46 birim azaltmaktadır.

Tablo 9.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği, Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası Farkın Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Ölçek/Alt boyut	Yaş	n	$\bar{x}$	ss	F	sd	p
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	14 yaş	65	76,89	19,27	3,128	3 316	0,026*
	15 yaş	94	79,36	19,92			
	16 yaş	118	85,25	19,50			
	17 yaş	43	82,88	18,64			
Fiziksel Saldırganlık	14 yaş	65	21,32	7,37	4,283	3 316	0,006**
	15 yaş	94	21,72	7,48			
	16 yaş	118	24,81	7,86			
	17 yaş	43	23,53	7,10			
Düşmanlık	14 yaş	65	23,35	6,69	0,288	3 316	0,834
	15 yaş	94	23,70	6,83			
	16 yaş	118	24,21	5,62			
	17 yaş	43	23,70	6,22			
Öfke	14 yaş	65	17,82	6,11	1,763	3 316	0,154
	15 yaş	94	18,27	6,48			
	16 yaş	118	19,72	6,76			
	17 yaş	43	19,79	6,82			
Sözel Saldırganlık	14 yaş	65	13,95	3,37	3,569	3 316	0,014*
	15 yaş	94	14,77	3,45			
	16 yaş	118	15,68	3,54			
	17 yaş	43	15,16	3,73			
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	14 yaş	65	40,40	13,64	2,893	3 316	0,036*
	15 yaş	94	44,54	16,95			
	16 yaş	118	47,83	17,39			
	17 yaş	43	43,72	17,81			
Dışlama	14 yaş	65	15,15	6,24	1,767	3 316	0,153
	15 yaş	94	17,12	8,23			
	16 yaş	118	17,92	9,69			
	17 yaş	43	18,33	8,88			
Manipülasyon	14 yaş	65	20,06	7,89	4,089	3 316	0,007**
	15 yaş	94	21,81	9,12			
	16 yaş	118	24,12	8,54			
	17 yaş	43	20,19	8,93			
Dedikodu	14 yaş	65	5,18	1,89	1,377	3 316	0,250
	15 yaş	94	5,62	2,31			
	16 yaş	118	5,80	2,46			
	17 yaş	43	5,21	2,13			
	17 yaş	43	26,42	9,47			

* = $p<0,05$; ** = $p<0,01$

Yaş değişkeni için katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve alt boyut toplam puan ortalamaları arası fark Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda yaş kategorilerine göre katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ($F_{(3,316)}$= 3,218; $p<0,05$), fiziksel saldırganlık alt boyutu ($F_{(3,316)}$= 4,283; $p<0,01$), sözel saldırganlık alt boyutu ($F_{(3,316)}$= 3,569; $p<0,05$), İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ($F_{(3,316)}$= 2,893; $p<0,05$) ve manipülasyon alt boyutu ($F_{(3,316)}$= 4,089; $p<0,01$) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının belirlemesi için yapılan LSD (Post Hoc) çoklu karşılaştırma sonucuna göre, 14 yaş ve 16 yaş kategorileri kendi aralarında farklılaşmaktadır. 16 yaşındaki katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık, fiziksel saldırganlık alt boyutu, sözel saldırganlık alt boyutu, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve manipülasyon alt boyutu toplam puan ortalamaları en yüksek olarak bulunurken 14 yaşındaki katılımcıların en düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 10.
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası Farkın Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Ölçek/Alt boyut	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	Kız	156	80,41	17,88	-0,973	318	0,331
	Erkek	164	82,55	21,21			
Fiziksel Saldırganlık	Kız	156	20,92	6,64	-4,965	318	0,000***
	Erkek	164	25,02	8,06			
Düşmanlık	Kız	156	24,60	5,97	2,193	318	0,029*
	Erkek	164	23,07	6,48			
Öfke	Kız	156	19,28	6,50	0,971	318	0,332
	Erkek	164	18,57	6,66			
Sözel Saldırganlık	Kız	156	14,85	3,24	-0,678	318	0,498
	Erkek	164	15,12	3,83			
İlişkisel Saldırganlık Ölçeği	Kız	156	44,22	16,68	-0,601	318	0,548
	Erkek	164	45,35	16,89			
Dışlama	Kız	156	16,10	8,48	-2,194	318	0,029*
	Erkek	164	18,20	8,58			
Manipülasyon	Kız	156	22,76	9,19	1,333	318	0,184
	Erkek	164	21,45	8,32			
Dedikodu	Kız	156	5,37	2,19	-1,348	318	0,179
	Erkek	164	5,71	2,34			
	Erkek	164	28,13	7,37			

* = p<0,05; ** = p<0,01; *** = p<0,01

Cinsiyet değişkeni için katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, İlişkisel Saldırganlık Ölçeği ve alt boyut toplam puan ortalamaları arası fark Bağımsız Örnek t Testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda kız ve erkek katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği fiziksel saldırganlık alt boyutu ($t_{(318)}$= -4,965; p<0,001), düşmanlık alt boyutu ($t_{(318)}$= 2,193; p<0,05) ve İlişkisel Saldırganlık Ölçeği dışlama alt boyutu ($t_{(318)}$= -2,194; p<0,05) toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Kız katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği düşmanlık alt boyutu toplam puan ortalamaları erkek katılımcılardan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Erkek katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği fiziksel saldırganlık alt boyutu ve İlişkisel Saldırganlık Ölçeği dışlama alt boyutu toplam puan ortalamaları kadın katılımcılardan anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tablo 11.
Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve Alt Boyut Toplam Puan Ortalamaları Arası Farkın İncelenmesi

Ölçek/Alt boyut		n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Saymazlık	Anne	320	11,00	3,77	1,776	319	0,077
	Baba	320	10,72	3,54			
Psikolojik kontrol	Anne	320	16,68	5,07	5,148	319	0,000***
	Baba	320	15,68	4,67			
Davranışsal kontrol	Anne	320	31,63	5,79	13,660	319	0,000***
	Baba	320	27,38	7,78			

*** = p<0,001

Psikolojik Kontrol Ölçeği ve Davranışsal Kontrol Ölçeği ve alt boyut toplam puan ortalamaları arası fark Bağımlı Örnek t Test ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, anne psikolojik kontrol alt boyut toplam puanı ile baba psikolojik kontrol toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($t_{(319)}$= 5,148; p<0,001). Katılımcıların algıladıkları anne psikolojik kontrol düzeyi, baba psikolojik kontrol düzeyinden yüksektir.

Anne davranışsal kontrol alt boyut toplam puanı ile baba davranışsal kontrol toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($t_{(319)}$= 13,660; p<0,001). Katılımcıların algıladıkları anne davranışsal kontrol düzeyi, baba davranışsal kontrol düzeyinden yüksektir.

BÖLÜM 5. TARTIŞMA

Ergenlik dönemi psikolojik, fizyolojik ve sosyal olarak kişilerin derin değişimler ve yenilikler yaşadıkları bir dönemdir. Bu çalışmada ergen katılımcılarda saldırganlık, duygu düzenleme güçlüğü ve ebeveyn psikolojik-davranışsal kontrol düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bunun yanında etkili olduğu düşünülen demografik özelliklere göre farklılıklar araştırılmıştır. Bu bölümde elde edilen bulguların alanyazın çalışmaları ile tartışılmasına yer verilmiştir.

Kavramlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi noktasında; ergenlerin fiziksel, sözel ve ilişkisel saldırganlık puanları ile duygu düzenleme güçlüğü arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre duygu düzenlemede yaşanan sorunlar arttıkça saldırgan davranışlar da artacak veya duygu düzenleme becerisi geliştikçe saldırgan davranışlar azalacaktır. Regresyon analizi sonrasında dürtü alt boyut puanının saldırganlık, fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık puanlarını yordaması; stratejiler alt boyut puanının saldırganlık puanını yordaması; açıklık alt boyut puanının sözel saldırganlık puanını yordaması; amaçlar alt boyut puanının ilişkisel saldırganlık puanlarını yordaması korelasyon analizi sonucunu desteklemekte ve kavramlar arasındaki ilişkinin yönünü ve şiddetini daha açık bir şekilde anlatmaktadır. Bu noktada dürtü puanı, saldırganlık, fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık varyanslarının büyük kısmını açıklarken duygu düzenleme güçlüğü amaçlar puanının ilişkisel saldırganlık varyanslarının diğer değişkenlere oranla büyük kısmını açıklamaktadır.

Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği için dürtü alt boyutu, duygusal dürtüselliği ifade etmektedir. Fiziksel ve sözel saldırganlık gibi aktif saldırganlık biçimlerinin daha çok davranışsal boyutta kendini göstermesi dürtü boyutu için bulunan sonucu anlamlı kılmaktadır (Çelik ve Kocabıyık, 2014). Diğer noktada ilişkisel saldırganlık için duyguların yaşanılan durumlara uygun şekilde kullanılmasını gösteren amaçlar boyutunun daha etkili olduğu görülmüştür. İlişkisel saldırganlıkta da durum ve olaylara göre uygun tepkilerle (samimiyetsizlik, mesafe koyma, soğuk durma gibi), karşı tarafın fiziksel veya sözel şiddetine ihtiyaç kalmaksızın uzaklaştırmak amaçlanmaktadır (Kurtyılmaz ve ark., 2017; Shaffer, 2008). Alanyazın çalışmalarında saldırgan davranışlar ile duygu düzenlemede yaşanan güçlük arasında pozitif korelasyon

olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur (Blandon ve ark., 2010; Röll ve ark., 2012; Silk ve ark., 2003).

Saldırgan davranışlar, yaşanan bilişsel ve duygusal değişimlerin ve sorunların eylemsel dışa vurumudur. Kişi duyguları üzerinde kontrol sahibi olmadığı zaman dürtüsel eylemlere girmektedir. Bu dürtüsel eylemler kimi zaman aktif anlamda ilişkilerde görülmektedir (Demirkapı, 2013). Bu aktiflik davranışsal anlamda fiziksel ve sözel saldırganlıkla sonuçlanmaktadır. Diğer yandan, duygu düzenleme stratejileri kişinin eylemleri üzerinde kontrol imkânı sunmakta ve bilişlerini yeniden yapılandırmasında kolaylık sunmaktadır. Bu gibi pozitif gelişmeler beraberinde fiziksel ve sözel saldırganlık davranışların azalmasına neden olacaktır (Cole ve ark, 1994). Yapılan başka bir çalışmada da duygu düzenlemede yaşanan güçlüğün ilişkisel saldırganlık davranışlarını yordadığı belirtilmiştir. Kişilerin duygu düzenleme üzerindeki kontrolünün az olması, içsel ve çevresel uyarılmada artışa ve uygun tepkilerin seçilemeyerek istenmeyen davranışlara sebep olabileceği belirtilmiştir (McLaughlin ve ark., 2011). İkili ilişkilerde yaşanan gerilim çoğu zaman fiziksel ve sözel saldırganlık olarak ifade edilmeyip ilişkisel noktada da kendini göstermektedir. Özellikle duygu düzenleme becerisindeki eksiklikler, kişinin kendi duygularını tanımasında sorunlar yaşadığını ve bu nedenle duygularında ilişkisel saldırganlık gibi pasif/agresif yöntemlerin tercih edildiğini açıklamaktadır (Gülgez ve Gündüz, 2015).

Duygu düzenlemede yaşanan güçlüğün sonucu olarak saldırgan davranışların gelişimi bir savunma mekanizması olarak da görülmektedir. Kişi, duygusal ağırlık ve stresin altından kalkmada rasyonel çözüm önerileri üretmekte ve yaşadığı sorunu bilinçdışı süreçlerde reaktif veya proaktif saldırganlık ile kapatma eğilimine girebilmektedir. Bu noktada duyguları düzenlemede yaşanan dürtüsel sorunlar reaktif anlamda fiziksel ve sözel saldırganlıkla sonuçlanırken duyguların uygun şekilde yaşanmaması ise proaktif anlamda ilişkisel saldırganlıkla sonuçlanabilmektedir (Sullivan ve ark., 2010). Duygu düzenleme becerisi, kişinin kendi duygularını anlaması kadar karşı tarafın duygularını anlaması, tanıması ve tanımlaması noktasında da önemlidir. Hem içsel hem de çevresel duygusal uyaranların doğru yorumlanması ve kontrol edilebilir olması, fiziksel ve sözel saldırganlık gibi olumsuz davranış çıktılarının önüne geçen koruyucu bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Sabatier ve ark., 2017).

Diğer yandan ergenlerin fiziksel, sözel ve ilişkisel saldırganlık puanları ile ebeveyn psikolojik kontrol için pozitif ve davranışsal kontrol puanları arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür. Ancak psikolojik ve davranışsal kontrolün saldırganlık türleri için açıklanan varyanslara payı %2 kadardır. Bu noktada duygu düzenleme güçlüğünün ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrolün önüne geçmesi önemli bir bulgudur. Seçilen örneklemin ergen katılımcılardan oluşması bu durumu açıklar niteliktedir. Ergenlik sürecinde aile ile iletişimin ve etkileşimin azalması, ergenin iç dünyasını anlaması, çevreyle etkileşimler kurması ve romantik ilişkilere yönelmesi gibi duygu dünyasını zenginleştiren deneyimler bu önemli bulguyu açıklamaktadır (Shulman, Harden, Chein ve Steinberg, 2015). Bayhan ve Işıtan (2010) çalışmalarında ergenlerin bilişsel, duygusal ve davranışsal gelişimlerinde akran rolünün ebeveyn rollerinin önüne geçtiğini belirtmiştir.

Bu sonuca göre ebeveyn psikolojik kontrolü arttıkça saldırgan davranışlar da artacak; ebeveyn davranışsal kontrolü arttıkça saldırgan davranışlar azalacaktır. Nitekim regresyon analizi sonucunda anne psikolojik kontrol alt boyutunun genel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık puanlarını yordaması; anne davranışsal kontrol alt boyutunun fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık, puanlarını yordaması; baba davranışsal kontrol alt boyutunun sözel saldırganlık puanını yordaması bulguları da ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrolünün ergenlerde görülen saldırgan davranışlarda önemli bir parametre olduğunu göstermiştir. Alanyazın çalışmalarında psikolojik kontrol ile saldırganlık arasındaki pozitif ilişkiyi gösteren çalışmalar mevcuttur. Hart ve arkadaşları (1998) çalışmalarında ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün artması ile orantılı olarak fiziksel ve sözel saldırgan davranışların da arttığını belirtmiştir. Çalışmalarımızda paralel olarak zorlu bir geçiş dönemi olarak ergenlik sürecinde ebeveynlerden algılanan kontrol algısı, çatışmalara zemin hazırlayacak ve saldırgan davranışlar oluşacaktır. Benzer şekilde Loukas ve arkadaşları (2005) da ebeveyn psikolojik kontrolü yüksek olan ergenlerde ailesi ile sözel çatışmalar ve uzaklaşma boyutları için sözel ve ilişkisel saldırganlık puanları yüksek görülmüştür. Bu noktada ergenlerin psikolojik kontrole göre sergiledikleri saldırganlık biçimlerindeki farklılığın aile yapısı, bireysel farklılıklar gibi birçok faktörden etkilendiği bilinmektedir (Uysal ve Dinçer, 2013).

Ergenlik dönemi çoğunlukla fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanmaktadır ve ergenlerin bu dönemde otorite figürleri ve kurallarla çatışma halinde olduğu bilinmektedir. Barber ve Harmon (2002) da mevcut bu çatışma halinde ebeveynlerin uyguladıkları psikolojik kontrolün durumu daha kötüleştirerek fiziksel ve sözel saldırganlık davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırladığını belirtmiştir. Diğer yandan otonom bir birey olma noktasında gelişim basamağı olan ergenlikte, ebeveynlerin çocuk üzerindeki baskısı ve takibi bireysellik duygusuna zarar vermekte ve öfkenin fiziksel saldırganlık şeklinde ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kındap ve ark., 2008; Taner ve Gökler, 2004).

Ergenlik sürecinde ebeveynlerin uyguladıkları psikolojik kontrol sonrasında gelişen ilişki şeması, ergenlerin saldırganlıklarını, ilişkisel saldırganlık şeklinde göstermesine zemin hazırlamaktadır. Gaertner ve arkadaşları (2010) ve Soenens ve arkadaşları (2008) çalışmalarında psikolojik kontrol ile ilişkisel saldırganlık arasında pozitif ilişki olduğunu belirtmiştir. Saldırganlığı, psikolojik kontrolün ergen üzerinde yarattığı baskı ve ebeveynlerine duyduğu öfkenin davranışsal çıktısı olarak görmek de mümkündür. Psikolojik ve fiziksel olarak önemli değişimler yaşayan ergen için sosyal noktada ebeveynleri ile olan çatışmalı ortam, ilişkisel saldırganlığın doğmasına neden olabilir (Soenens ve ark., 2009).

Psikolojik kontrolün yanında davranışsal kontrol de ebeveynlerin ergen üzerinde uyguladıkları bir diğer denetim mekanizması olarak görülmektedir. Uygulanan davranışsal kontrol mekanizmasının fiziksel saldırganlık davranışlarını azaltarak kişileri daha çok sözel veya ilişkisel saldırganlık sergilemeye yönelttiği bilinmektedir. Maccoby ve Martin'e (2003) göre davranışsal kontrole bağlı engellenmişlik ve kontrol hissinin, ergenlerde saldırganlığın fiziksel eylem olarak ortaya çıkmasını engellemektedir. Ergen, karşı tarafa veya bir nesneye zarar vermek yerine bağırarak, ortamı terk ederek veya ilişkisini soğutarak saldırganlığını yaşamaktadır. Pettit ve arkadaşları (2001) da aynı şekilde davranışsal kontrolün koruyucu özelliğinin yanında kişinin çevresini tanıma imkânını kısıtlayıcı ve durağanlaştırıcı özelliklerini de belirtmiştir. McLeod ve arkadaşları (2007) ise davranışsal kontrolle yaşanan kısıtlanmışlığın ve birikimin sözel ve ilişkisel noktalardaki patlamalarla kendini gösterdiğini belirtmiştir.

Davranışsal kontrolün fiziksel saldırganlık üzerinde tetikleyici özelliği de bulunmaktadır. Nelson ve Crick (2002), davranışsal kontrolün ileri aşaması olarak görülen ebeveynlerin cezalandırma ve güç kullanma disiplin tekniklerinin üzerinde durmuştur. Ebeveynler çocukları üzerinde davranışsal kontrolün sağlanması için aşırı kısıtlamalar, farklı cezalandırmalar ve kimi zaman fiziksel şiddete varan yöntemleri tercih etmektedir. Bu durum saldırganlığın sosyal olarak öğrenilmesine ve çocuğun da benzer davranış kalıplarını sosyal ortamlarda sergilemesine neden olmaktadır. Davranışsal kontrol, sağlıklı ve güçlü bir ego gelişiminin önüne de geçmektedir. Kişinin kendisini tanımasında ve gelişmesinde ketleyici rolü nedeniyle egoda olgunluğa ulaşılamamaktadır. Bu durum kişinin muhakeme becerisini, dürtüselliğini, duygularını tanımasını ve kontrol etmesini engelleyeceği için fiziksel saldırganlık davranışlarının da görülmesi olasıdır (Hauser ve ark., 1984).

Yapılan karşılaştırma analizlerinde, ilk olarak yaş değişkenine göre katılımcıların saldırganlık puanlarında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Katılımcılar içerisinde 16 yaşında olanların fiziksel, sözel ve ilişkisel saldırganlık puan ortalamasının en yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında ergenlerde yaşın ilerlemesi ile birlikte saldırgan davranışların azaldığı belirtilmiştir. Özellikle duygusal denge ve empati becerisinde etkili olan anterior insulanın yaşla birlikte gelişimi davranışsal kontrol üzerinde etkili olmaktadır (Churchwell ve Yurgelun-Todd, 2013). Fung (2019), ergenlerdeki saldırgan davranışların 13-15 yaşında arttığını ancak 15-17 yaşlarında azaldığını belirtmiştir. Çalışmamızda elde edilen bulgular alanyazın bilgileri ile karşıtlık göstermektedir. Bu durumun olası sebebi örneklem seçimlerinin farklı olması veya son öğrenciler üzerindeki baskı ve stresin yaş ilerledikçe artması olarak gösterilebilir.

Cinsiyet değişkeni için katılımcıların saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Erkek katılımcıların fiziksel saldırganlık ve dışlama puanları yüksekken kız katılımcıların düşmanlık puanları yüksek bulunmuştur. Alanyazın çalışmalarında cinsiyete bağlı olarak saldırgan davranışların farklılık gösterdiği belirtilmiştir (Card ve ark., 2008). Erkeklerin aktif olarak saldırgan davranışları benimsemesinde kendilerine güveninin büyük rolü bulunmaktadır. Rekabetçi olma, aşırı güven ve kendini gösterme isteği gibi durumlar erkeklerin saldırgan davranışlara yönelmesinde etkilidir (Lei ve ark., 2020). Wang ve Lu (2004) ise kızların pasif ve edilgen yapıları nedeniyle saldırgan davranışları pek benimsemediklerini göstermiştir.

Katılımcıların anne ve babalarından algıladıkları psikolojik ve davranışsal kontrol düzeyleri arasında da anlamlı farklılık bulunmuştur. Katılımcıların annelerinden algıladıkları psikolojik ve davranışsal kontrol düzeyi babaya oranla daha yüksektir. Bu durumun temel nedeni olarak bir kadın olarak annenin aile içerisindeki konumu gösterilebilir (Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı, 2010). Türk toplumu için ev içi ilişkiler ve düzenin sağlanmasında genel olarak anne imajı ön plandadır. Çocuklarla sosyal olarak ilgilenme ve temel bakımın verilmesi noktasında ilk karakter annedir. Babaya nazaran anne ile ilişkiler daha sıkı ve sıcak olarak yorumlanmaktadır (Şanlı ve Öztürk, 2015). Bu gibi durumlar örneklem grubumuzda annenin psikolojik ve davranışsal kontrol bulgularını açıklar niteliktedir.

5.1. Sonuç ve Öneriler

Elde edilen bulguların ışığında, ergen bireylerin saldırganlık, duygu düzenleme becerileri, ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrol düzeylerinde etkili demografik değişkenler olduğu görülmüştür. Ayrıca ergen bireylerin saldırgan davranışları için duygu düzenleme becerilerinin ve ebeveyn tutum ve davranışlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Yapılan çalışma, ergenlerde görülen saldırgan davranışların nedenselliğinin anlaşılmasında ve etkili terapi yöntemlerinin geliştirilmesinde uzmanlara fikirler sunmaktadır. Önleyici ve koruyucu faktörlerin belirlenmesinde bulgularımız alanyazına güncel bilgiler kazandırmaktadır. Ayrıca ebeveynlere de ergenlik sürecindeki tutum ve davranışlarının kontrol edilmesi ve düzenlenmesi noktasında faydalı veriler sağlamaktadır. Yapılan çalışma ile ergenlik sürecinde yaşanan psikolojik ve davranışsal sorunların anlaşılmasında ileride yapılacak çalışmalar için öncül bilgiler verilmiştir. Özellikle psikolojik kontrolün saldırgan davranışları arttırmadaki etkisi dikkat çekicidir. Bunun yanında davranışsal kontrol saldırgan davranışları azaltmaktadır. İlgili kavramların doğasının anlaşılmasında ebeveynlerle birebir görüşmelerle yapılacak nitel çalışmalar, bulgularımızın ardındaki dinamiklerin araştırılmasına katkıda bulunacaktır.

Anne ve babaların desteği çocukların ergenlik dönemlerinde önemli bir yere sahiptir bu nedenle anne ve babalara çocuklarına destek vermeleri konusunda eğitim seminerleri verilebilir. Değişkenler arası ilişkinin gerçek görünümünü anlamak için farklı eğitim düzeylerine sahip aileler üzerinde araştırma yapılabilir. Annenin

toplumdaki konumu var ya biz de bununla ilgili Türk kültürüne ilişkin inceleme yapılabilir. Saldırganlığı azaltmak amacıyla anne-çocuk, anne-baba arasındaki ilişkiyi güçlendirici çalışmalar yürütülebilir

Uzmanlar için yapılacak öneriler ergenlerin saldırgan ve yıkıcı davranışlarının arka planında ebeveynler için etkili bir psikoeğitimin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ebeveyn tutum, yaklaşım ve davranışlarının ergenler üzerinde farklı davranışsal çıktıları olduğu açık bir şekilde aktarılmalıdır. Bunun yanında duygu düzenleme becerilerinin kazanılması noktasında etkili terapi yöntemlerinin geliştirilmesi de ergenlerin yaşadıkları gerilim ve çatışmalı ruh halleri ile daha sağlıklı mücadele etmeleri noktasında faydalı olacaktır. Bu noktada farklı okuma önerilerinin de danışanlara aktarılması duygusal olgunluk için katkı sağlayacaktır.

Diğer yandan ergen bireylerin aileleri ile geçirdikleri zamanın yanında okul da önemli bir etkileşim alanıdır. Ebeveynlerin davranışsal gözlemlerinin yanında öğretmenlerin de çocukların sosyal ortamlardaki tepki ve davranışlarının gözlenmesi elde edilen bilgilerde çeşitlilik sunacaktır. Öğretmenlerin gözledikleri saldırgan davranışların doğasını değiştirmede ders programlarında ergenlik için eğitici bilgilerin sunulması ve duygu kavramının daha ayrıntılı işlenmesi yararlı olacaktır. Bu noktada öğrencilerin duygularını yansıtabilecekleri, özgürce yaşayabilecekleri ve öğrenebilecekleri etkinliklerin planlanması ve böyle bir ortamın sağlanmasında fayda görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin ebeveynleri ile de birebir veya toplu yapılacak görüşmelerin de öğrencilerin saldırgan davranışlarının neden-sonuç bağlamında anne-babalara aktarılmasında ve eğitici bilgilendirmelerin kazandırılmasında katkıları olacaktır.

EKLER

Ek 1 – Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sizi Psk. Danışman Havva Ekşi tarafından yürütülen "Lise Öğrencilerinde Psikolojik-Davranışsal Kontrol, Duygu Düzenleme Güçlüğü ve Saldırganlık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkına sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

a. Araştırmanın Amacı: Lise öğrencilerinde psikolojik-davranışsal kontrol, duygu düzenleme güçlüğü ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi ve etkili olabileceği düşünülen demografik değişkenlerin araştırılmasıdır.

b. Araştırmanın İçeriği: Bilgilendirilmiş onam formu, sosyodemografik veri formu ve ölçeklerin grup ortamında uygulanması

c. Araştırmanın Nedeni: Tez çalışması

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)
İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin;

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

İmzası:

Ek 2 – Sosyodemografik Bilgi Formu

1. Yaşınız **:** …….

2. Cinsiyetiniz **:** ( ) Kız ( ) Erkek

3. Ailenizin maddi durumu : ( ) İyi ( ) Orta ( ) Kötü

4. Okul başarınız **:** ( ) İyi ( ) Orta ( ) Kötü

5. Sınıfınız **:** …….

6. Kaç kardeşsiniz **:** …….

7. Siz kaçıncı çocuksunuz **:** …….

8. Aile yapınız **:** ( ) Çekirdek ( ) Geniş

9. Anneniz **:** ( ) Sağ ( ) Vefat

10. Babanız **:** ( ) Sağ ( ) Vefat

11. Anne-babanız sağ ise **:** ( ) Birlikte ( ) Ayrı

12. Annenizin size karşı tutumu : ( ) Demokratik ( ) Otoriter-Baskıcı

( ) Koruyucu ( ) İlgisiz

13. Babanızın size karşı tutumu : ( ) Demokratik ( ) Otoriter-Baskıcı

( ) Koruyucu ( ) İlgisiz

14. Anneniz size şiddet uygular mı? **:** ( ) Evet ( ) Hayır

15. Babanız size şiddet uygular mı ? **:** ( ) Evet ( ) Hayır

16. Herhangi bir uzmandan

psikolojik yardım aldınız mı? **:** ( ) Evet ( ) Hayır

17. Herhangi bir psikiyatrik ilaç

kullanıyor musunuz **:** ( ) Evet ( ) Hayır

Ek 3 – Buss Perry Saldırganlık Ölçeği

Aşağıda yer alan ifadelerden size uygun olup olmamasına göre kutucuları işaretleyiniz.	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler.					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim.					
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında "Acaba benden ne istiyor?" diye düşünürüm.					
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim.					
5. Öfkeden deliye döndüğümde bir şeyler kırıp dökerim.					
6. Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum.					
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez.					
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum.					
9. Sakin yapılı biriyimdir.					
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım.					
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu.					
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim.					
13. Birisi bana sataşırsa kolaylıkla onu itip tartaklayabilirim.					
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim.					
15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir.					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum.					
17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm.					
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim.					
19. Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım.					
20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım.					
21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim.					
22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm.					
23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum.					
24. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam.					
25. Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum.					
26. Arkadaşlarımın arkamdan konuştuklarını biliyorum.					
27. Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler.					
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.					
29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim.					

Ek 4 – Arkadaş İlişkilerinde İlişkisel Saldırganlık Ölçeği

Arkadaşıma zarar verecek ya da incitecek derecede kızarsam/sinirlenirsem, …….	Her zaman	Sık sık	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
1) beni telefonla aradığında, çağrısına yanıt vermem.					
2) önem verdiği insanlara onu kötülerim.					
3) onunla ilgili olumsuz yaşantılarımı başkalarıyla paylaşarak onu zor durumda bırakırım.					
4) grup içinde kendisini yabancı hissetmesi için grupla ilgili öğrendiğim bazı bilgileri ondan saklarım.					
5) ona soğuk davranırım.					
6) gideceğim yere onun haricinde herkesi davet ederim.					
7) diğer arkadaşlarımla samimi bir ortam oluşturmuşken onun gelmesiyle birlikte konuştuğumuz konuyu birden değiştiririm.					
8) kendisini gruba ait hissetmemesi için grupta sadece onun anlamadığı espriler yaparım.					
9) beni cep telefonumdan aradığında, çağrısını meşgule alırım.					
10) onun hoşlandığı etkinlikleri başkalarıyla yapmayı planlarken onu bu planlara dahil etmem.					
11) onun katılamayacağını bile bile, onun gözü önünde bir grup etkinliği planlarım.					
12) ondan habersiz diğer arkadaşlarımla gerçekleştirdiğim bir etkinlik hakkında onun yanında yorumlar yaparım.					
13) grup içinde kendisini yabancı hissetmesi için ilgisi dışındaki konulardan söz ederim.					
14) küserim.					
15) sorduğu sorulara ‘evet’, ‘hayır’ gibi kısa cevaplar veririm.					
16) arkasından konuşurum.					
17) gruptaki diğer arkadaşlarımla birlikte onun anlamayacağı espriler yapmaya gayret ederim.					
18) ona bir şey vermem gerekiyorsa, ona seslenip doğrudan vermek yerine onun görebileceği yere bırakırım.					
19) diğer arkadaşlarımızla birlikteyken, onun bilgisinin olmadığı konulardan söz ederim.					
20) sorduğu sorulara geçiştirerek cevap veririm.					
21) onunla normalde paylaştığımdan daha az şey paylaşırım.					
22) onu başkalarıyla çekiştiririm.					

Ek 5 – Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği- Kısa Formu

Aşağıdaki ifadelerin size ne sıklıkla uyduğunu, her ifadenin yanında yer alan 5 dereceli ölçek üzerinden değerlendiriniz. Her bir ifadenin altındaki 5 noktalı ölçekten, size uygunluk yüzdesini de dikkate alarak, yalnızca bir tek rakamı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.	**Hemen Hemen Hiç**	**Bazen**	**Yaklaşık Yarı Yarıya**	**Çoğu Zaman**	**Hemen Hemen Her Zaman**
1. Duygularıma bir anlam vermekte zorlanırım.					
2. Ne hissettiğim konusunda karmaşa yaşarım.					
3. Kendimi kötü hissettiğimde işlerimi bitirmekte zorlanırım.					
4. Kendimi kötü hissettiğimde kontrolden çıkarım.					
5. Kendimi kötü hissettiğimde uzun süre böyle kalacağına inanırım.					
6. Kendimi kötü hissetmenin yoğun depresif duyguyla sonuçlanacağına inanırım.					
7. Kendimi kötü hissederken başka şeylere odaklanmakta zorlanırım.					
8. Kendimi kötü hissederken kontrolden çıktığım korkusu yaşarım.					
9. Kendimi kötü hissettiğimde bu duygumdan dolayı kendimden utanırım.					
10. Kendimi kötü hissettiğimde zayıf biri olduğum duygusuna kapılırım.					
11. Kendimi kötü hissettiğimde davranışlarımı kontrol etmekte zorlanırım.					
12. Kendimi kötü hissettiğimde daha iyi hissetmem için yapabileceğim hiçbir şey olmadığına inanırım.					
13. Kendimi kötü hissettiğimde böyle hissettiğim için kendimden rahatsız olurum.					
14. Kendimi kötü hissettiğimde kendimle ilgili olarak çok fazla endişelenmeye başlarım.					
15. Kendimi kötü hissettiğimde başka bir şey düşünmekte zorlanırım.					
16. Kendimi kötü hissettiğimde duygularım dayanılmaz olur.					

Ek 6 – Psikolojik Kontrol Ölçeği

ANNEM'in özelliklerine					**BABAM'ın özelliklerine**			
Hiç benzemiyor	Benzemiyor	Benziyor	Çok benziyor	*Aşağıda yer alan ifadeleri hem annenizin hem de babanızın özelliklerini düşünerek sağda ve solda yer alan kutucuklar içine işaretleyiniz.*	Hiç benzemiyor	Benzemiyor	Benziyor	Çok benziyor
				1. Eğer onu utandıracak bir şey yaparsam, beni görmezden gelmeye çalışır.				
				2. Eğer bazı şeylerde onun gibi düşünmezsem bana soğuk davranır.				
				3. Herhangi bir şey hakkındaki hislerimi ve düşüncelerimi değiştirmeye çalışır.				
				4. Ben konuşurken sözümü keser.				
				5. Ailedeki problemler yüzünden beni suçlar.				
				6. Eğer onu kıracak bir şey yaparsam, gönlünü alıncaya kadar benimle konuşmaz.				
				7. Ne zaman bir şey anlatmaya çalışsam konuyu değiştirir.				
				8. Beni eleştirirken geçmişte yaptığım hataları dile getirir.				
				9. Yapmamam gerektiğini düşündüğü bir şeyi yaptığımda kendimi suçlu hissettirir.				
				10. Beni sık sık bir başkasıyla haksız yere karşılaştırır (kardeşimle ya da kendisiyle).				
				11. Beni başkalarının (arkadaşlarımın) önünde utandırır.				
				12. Odama izinsiz girer, çantamı ve eşyalarımı karıştırır.				
				13. Benden çok şey bekler (okulda başarılı olmamı, iyi insan olmamı vb.).				
				14. Beni aşağılar, küçük düşürür (aptal, işe yaramaz vb. olduğumu söyler).				
				15. Bir birey olarak bana saygı duymaz (konuşamam izin vermez, diğerlerini bana ...).				
				16. Beni sık sık yok sayar (beni bırakıp yürür gider, beni dikkate almaz).				

Ek 7 – Davranışsal Kontrol Ölçeği

ANNEM'in							BABAM'ın					
Hiçbir zaman haberi olmaz	Çok seyrek haberi olur	Bazen haberi olur	Sık sık haberi olur	Her zaman haberi olur	Hiçbir zaman haberi olmaz	*Aşağıda yer alan ifadeleri hem annenizin hem de babanızın özelliklerini düşünerek sağda ve solda yer alan kutucuklar içine işaretleyiniz.*	Hiçbir zaman haberi olmaz	Çok seyrek haberi olur	Bazen haberi olur	Sık sık haberi olur	Her zaman haberi olur	Hiçbir zaman haberi olmaz
						1. boş zamanlarımda ne yaptığımdan						
						2. boş zamanlarımda kiminle arkadaşlık ettiğimden						
						3. hangi ev ödevlerim olduğundan						
						4. paramı nereye harcadığımdan						
						5. sınavlarımın ne zaman olduğundan						
						6. okulda ders dışında ne yaptığımdan						
						7. arkadaşlarımla dışarı çıktığımda nereye gittiğimden						
						8. okuldan sonra nereye gittiğimden ve ne yaptığımdan						

Ek 8 – Anket Uygulama İzni

T.C.
ZONGULDAK VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 45865702-605.01-E.1340332 17.01.2020
Konu : Araştırma İzni (Havva EKŞİ)

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü)

İlgi : 07/01/2020 tarihli ve 14475162-915.03.03 sayılı yazınız.

Üniversitenizin Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Tezli Lisans Programı 17 11 04 108 numaralı Öğrencisi Havva EKŞİ tez danışmanlığını Maltepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Seda ERZİ'nin üstlendiği **"Lise Öğrencilerinin Psikolojik - Davranışsal Kontrol, Duygu Düzenleme Güçlüğü ve Saldırganlık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi"** adlı tez çalışmasına veri sağlamak amacıyla yapacağı Araştırma Çalışmasını, İlimiz merkez ilçesinde bulunan resmi ve özel liselerde eğitim - öğretim görmekte olan öğrencilere uygulamak istediği ilgi yazınız ile Müdürlüğümüze bildirilmiş olup, Valilik Makamından alınan 14/01/2020 tarihli ve 45865702-605.01-E.954635 sayılı Olur ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve ilgililere bilgi verilmesi hususunda gereğini arz / rica ederim.

Harun AKGÜL
Milli Eğitim Müdürü

Ek :
1- Valilik Oluru (1 sayfa)
2- Onaylı Anket Formu (8 sayfa)

Dağıtım :
Gereği:
Maltepe Üniv. Rektörlüğü'ne
(Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Bilgi:
Mrk. İlçe Tüm Resmi/Özel Lise Müd.

17.01.2020
Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı ile Aynıdır.
Hayrettin KUÇUK
Bilgisayar İşletmeni

Adres: STRATEJİ GELİŞTİRME ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü Valilik Binası Kat : 3 Oda No : 323
Merkez / ZONGULDAK
Elektronik Ağ: http://zonguldak.meb.gov.tr/
e-posta: istatistik67@meb.gov.tr

Bilgi için: Muammer ARSLAN (ŞEF)

Tel: 0 (372) 280 67 45
Faks: 0 (372) 280 67 99

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 20a2-1314-3609-87cc-a964 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 9 – Etik Kurul Kararı

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi: 04/09/2019
Toplantı Karar Sayısı: 2019/05
Toplantı Saati: 10:00

Karar No: 2019/05-11

Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Havva EKŞİ tarafından gönderilen "Lise Öğrencilerinde Psikolojik Davranışsal Kontrol, Duygu Düzenleme Güçlüğü İle Saldırganlık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" başlıklı tez önerisi ve ölçekleri 04/09/2019 tarihinde incelenerek T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu Yönergesinin 6. maddesinde yazılı; **"bilimsel disipline bağlılık, yaşama saygı, zarar vermeme, olası zarar ve riskler konusunda tüm ilgilileri bilgilendirme, insan ve topluma sorumluluk"** gibi ilkelere uygun olduğuna; yayına temel oluşturan araştırmanın tasarım, planlama ve yürütülme aşamalarında katkıda bulunanlara yer verilmesi, eksiksiz ve doğru kaynak gösterilmesi, gereken biçim ve doğrulukta atıflarda bulunulması kaydıyla yapılmasının etik olarak uygun olduğuna; toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Belma AKŞİT
Etik Kurulu Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi İhsan GÜLAY
Üye

Prof. Dr. Nermin ÇELEN
Üye

Prof. Dr. Durmuş GÜNAY
Üye

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
Üye

Prof. Dr. Zafer ÖZTEK
Üye

Prof. Dr. Necla ÖZTÜRK
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selcen ATAÇ
Üye (Katılmadı)

KAYNAKÇA

Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(1), 1-10.

Ainsworth, M. S. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist, 34*(10), 932-937.

Akçay, D., & Özcebe, H. (2012). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi, 12*(2), 66-71.

Allen, J. J., & Anderson, C. A. (2017). General aggression model. The International Encyclopedia of Media Effects, 1-15.

Altan-Atalay, A. (2019). Interpersonal emotion regulation: Associations with attachment and reinforcement sensitivity. *Personality and Individual Differences, 139*, 290-294.

Anderson, C. A., & Carnagey, N. L. (2004). Violent evil and the general aggression model. *The social psychology of good and evil*, 168-192.

Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American psychologist, 54*(5), 317-326.

Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E., & Saygın, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *İlköğretim Online, 9*(1), 35-49.

Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8*(3), 206-214.

Bacikova-Sleskova, M., Benka, J., & Orosova, O. (2019). Parental behavioural control and knowledge in early adolescence. A person-oriented approach. *Current Psychology*, 1-10.

Bahçivan-Saydam, R., & Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ılı olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 20*(55), 61-75.

Bandura, A., & Walters, R. H. (1959). Adolescent Aggression. New York: Ronald.

Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Vicariousreinforcement and imitativelearning. *The Journal Of Abnormal And Social Psychology, 67*(6), 601-607.

Barber, B. K. (1992). Family, Personality, and Problem Behaviors. *Journal of the Marriage and the Family, 54*, 69-79.

Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*, 3296-3319.

Barber, B. K. (2002). Reintroducing Parental Psychological Control. B. K. Barber (Ed.). *Intrusive Parenting* (s. 3-15). Washington: American Psychological Association.

Barber, B. K., & Harmon, E. L. (2002). Violating the Self: Parental Psychological Control of Children and Adolescents. B. K. Barber (Ed.). *Intrusive Parenting: How Psychological Control Affects Children and Adolescents* (s. 15-52). Washington, DC: American Psychological Association.

Barber, B. K., Olsen, J. A., Hunter, S. B., Mcneely, J. M., & Bose, K. (2007). Refi ning the measurement of parental control integrating input from adolescents. Society for Research in Child Development Conference, Mart, Boston, Massachusetts, USA.

Baron, R. A., & Neuman, J. H. (1996). Workplace violence and workplace aggression: Evidence on their relativefrequency and potentialcauses. *Aggressive Behavior OfficialJournal of the International Society for Research on Aggression, 22*(3), 161-173.

Bayhan, P., & Işıtan, A. G. S. (2010). Ergenlik döneminde ilişkiler: Akran ve romantik ilişkilere genel bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20*(20), 33-44.

Benfer, N., Bardeen, J. R., &Clauss, K. (2018). Experimental manipulation of emotion regulation self-efficacy: Effects on emotion regulation ability, perceivedeffort in the service of regulation, and affectivereactivity. *Journal of contextual behavioral science, 10*, 108-114.

Berkowitz, L. (1978). WhateverHappened to the Frustration-Aggression Hypothesis? *American Behavioral Scientist, 21*(5), 691-708.

Bjureberg, J., Ljótsson, B., Tull, M. T., Hedman, E., Sahlin, H., & Lundh, L.G. (2016). Development and validation of a brief version of the difficulties in emotion regulation scale: The DERS-16. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 38*(2), 284-296.

Blandon, A. Y., Calkins, S. D., Grimm, K. J., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2010). Testing a developmental cascade model of emotional and social competence and early peeracceptance. *Development and Psychopathology, 22*(4), 737-748.

Blos, P. (1967). The secondindividuationprocess of adolescence. *The psychoanalytic study of the child, 22*(1), 162-186.

Bowie, B. H. (2010). Understanding the genderdifferences in pathways to social deviancy: relational aggression and emotion regulation. *Archives of Psychiatric Nursing, 24*(1), 27-37.

Brigandt, I. (2005). The instinct concept of the early Konrad Lorenz. *Journal of the History of Biology, 38*(3), 571-608.

Bush, A. B. R., & Folger, P. J. (1994). The promise of mediation: Responding to conflict through empowerment and recognition. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal Of Personality And Social Psychology, 63*(3), 452-459.

Buss, A.H. (1961). The psychology of agression. United States: John Wiley & Sons Inc.

Buss, A.H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *J Pers Soc Psych, 63*, 452-459.

Büker, H., & Uludağ, Ş. (2010). Şiddet içerikli video oyunlarının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri: saldırganlık, şiddet ve suça dair bir değerlendirme. *Adli Bilimler Dergisi, 9*(4), 54-75.

Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development, 79*(5), 1185-1229.

Casey, B. J., Jones, R. M., & Hare, T. A. (2008). The Adolescent Brain. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1124*(1), 111-126.

Chan, C. C., Brandone, A. C., & Tardif, T. (2009). Culture, context, or behavioral control? English-and Mandarin-speaking mothers' use of nouns and verbs in joint book reading. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 40*(4), 584-602.

Churchwell, J. C., & Yurgelun-Todd, D. A. (2013). Age-related changes in insula cortical thickness and impulsivity: Significance for emotional development and decisionmaking. *Developmental Cognitive Neuroscience, 6*, 80-86.

Cole, P. M., Michel, M. K., & Teti, L. O. D. (1994). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the society for research in child development, 59*(2-3), 73-102.

Crews, F., He, J., & Hodge, C. (2007). Adolescent cortical development: a critical period of vulnerability for addiction. *Pharmacology Biochemistry and Behavior, 86*(2), 189-199.

Crockenberg, S. C., Leerkes, E. M., & Jó, P. S. B. (2008). Predicting aggressive behavior in the thirdyearfrominfantreactivity and regulation as moderated by maternal behavior. *Development and Psychopathology, 20*(1), 37-54.

Çağdaş, A., & Seçer, Z. (2002). Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.

Çelik, H., & Kocabıyık, O. O. (2014). Genç yetişkinlerin saldırganlık ifade biçimlerinin cinsiyet ve bilişsel duygu düzenleme tarzları bağlamında incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(1), 139-155.

Demirkapı, E.Ş. (2013). Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Derryberry, D., & Rothbart, M. K. (1988). Arousal, affect, and attention as components of temperament. *Journal of personality and social psychology, 55*(6), 958-967.

Dishion, T. J., Patterson, G. R., & Griesler, P. C. (1994). Peer adaptation in the development of antisocial behavior. In *Aggressive behavior* (pp. 61-95). Springer, Boston, MA.

Dooley, M., & Stewart, J. (2007). Family income, parenting styles and child behavioural-emotional outcomes. *Health Economics, 16*(2), 145-162.

Dost-Gözkan, A. (2012). Adolescent-parent discrepancies in beliefs about family relationships in Turkish families: Links to conflict, cohesion, life satisfaction and conflict management. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Clark University, Massachusetts.

Dusek, J. B. (1987). Adolescent development and behavior. Prentice-Hall, Inc.

Eagleman, D. (2015). *The brain: The story of you*. Canongate Books.

Eccles, J. S., Early, D., Fraiser, K., Belansky, E. ve McCarthy, K. (1997). The relation of connection, regulation, and support for autonomy to adolescents' functioning. *Journal of Adolescent Research, 12*, 263-286.

Efilti, E. (2006). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Konya.

Erbil, N., Divan, Z., & Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 10*(10), 7-16.

Eren, M. (2018). Disiplin cezası alan ve almayan lise öğrencilerinin saldırganlık, empati becerisi ve anne-baba tutumları açısından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erikson, E. (1968). Youth: Identity and crisis. New York: W.W. Norton Company.

Ernst, M., & Paulus, M. P. (2005). Neurobiology of DecisionMaking: A Selective Review from a Neurocognitive and Clinical Perspective. *Biological Psychiatry, 58*(8), 597-604.

Eron, L.D. (1982). Parent-child interaction, television violence, and aggression of children. *American Psychologist, 37*(2), 197-211.

Flannery, D. (2006). Violence and mental health in everyday life. Lanham: AltaMira Press.

Flavell, J. H., Miller, P. H., & Miller, S. A. (1985). Cognitive development (Vol. 338). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Fraley, R. C., & Davis, K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romanticrelationships. *Personalrelationships, 4*(2), 131-144.

Freud, A. (1947). Aggression in relation to emotional development; normal and pathological. *The Psychoanalytic Study Of The Child, 3*(1), 37-42.

Fung, A. L. C. (2019). Adolescent reactive and proactive aggression, and bullying in Hong Kong: prevalence, psychosocial correlates, and prevention. *Journal of Adolescent Health, 64*(6), 65-72.

Gaertner, A. E., Rathert, J. L., Fite, P. J., Vitulano, M, Wynn, P. T., & Harber, J. (2010). Sources of Parental Knowledge as Moderators of the Relation Between Parental Psychological Control and Relational and Physical/Verbal Aggression. *J Child Fam Stud, 19*, 607-616.

Galambos, N., Barker, E. T., & Almedia, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development, 74*, 578-594.

Galvan, A., Hare, T. A., Parra, C. E., Penn, J., Voss, H., Glover, G., & Casey, B. J. (2006). Earlier development of the accumbensrelative to orbitofrontalcortexmightunderlie risk-taking behavior in adolescents. *Journal of Neuroscience, 26*(25), 6885-6892.

Geçtan, E. (1998). Psikanaliz ve sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gray, M. R., & Steinberg, L. (1999). Unpacking Authoritative Parenting: Reassessing a Multi-Dimensional Construct. *Journal of Marriage and theFamily, 61*, 574- 587.

Greene, L. M., & Way, N. (2005). Self-esteem trajectories among ethnic minority adolescents: A growth curve analysis of the patterns and predictors of change. *Journal of Research on Adolescence, 15*(2), 151-178.

Griffin, K.W., Scheier, L M., Botvin, G. J., Diaz, T., & Miller, N. (1999). Interpersonal aggression in urban minority youth: Mediators of perceived neighborhood, peer, and parental influences. *Journal of Community Psychology,27,* 281-298.

Grolnick, W.S. (2003). *The Psychology of Parental Control: How Well-Meant Parenting Backfires.* Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Gross, J. J., & Muñoz, R. F. (1995). Emotion regulation and mental health. *Clinical psychology: Science and practice, 2*(2), 151-164.

Gross, J.J., & Thompson, R.A. (2007). Emotion Regulation: Conceptual Foundations. New York: The Guilford Press.

Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 80-101.

Gülgez, Ö., & Gündüz, B. (2015). Diyalektik Davranış Terapisi Temelli Duygu Düzenleme Programının Üniversite Öğrencilerinin Duygu Düzenleme Güçlüklerini Azaltmadaki Etkisi. *Çukurova University Faculty of Education Journal, 44*(2), 191-208.

Güven, M., & Aslan, S. (2010). Ergenlerde Ayrışma Bireyleşme ile Okul Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi1. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(3), 125-142.

Hall, G. S. (1904). Adolescence: its Psychology and its Relations to Physiology. Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education.

Hart, C. H., Nelson, D. A., Robinson, C. C., Olsen, S. F., & McNeilly-Choque, K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nursery-school-age children: Parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology, 34*, 687-697.

Hauser, S. T., Powers, S. I., Noam, G., Jacobson, A., Weiss, B., & Follansbee, D. (1984). Familial Context of adolescent ego development. *Child Development*, 55, 195-213.

Hicks, D. J. (1968). Short- and long-term retention of mectivelyvariedmodeled behavior. *Psychonomic Science, 11*, 369-370.

Hubbard, J. A., Dodge, K. A., Cillessen, A. H., Coie, J. D., & Schwartz, D. (2001). The dyadicnature of social informationprocessing in boys' reactive and proactive aggression. *Journal Of Personality And Social Psychology, 80*(2), 268-280.

Kaplan, B., & Aksel, E. Ş. (2012). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi, 1*(1), 20-49.

Karakulak, F. (2018). Çocukluk döneminde aile içi şiddete maruz kalan ergenlerde saldırganlık eğilimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kındap, Y., Sayıl, M., & Kumru, A. (2008). Anneden Algılanan Kontrolün Niteliği ile Ergenin Psikososyal Uyumu ve Arkadaşlıkları Arasındaki İlişkiler: Benlik Değerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 23 (61),* 92-107.

Kidwell, J. S., Dunham, R. M., Bacho, R. A., Pastorino, E., & Portes, P. R. (1995). Adolescent identity exploration: A test of Erikson's theory of transitional crisis. *Adolescence, 30*(120), 785-794.

Kim, J., & Cicchetti, D. (2009). Longitudinalpathwayslinking child maltreatment, emotion regulation, peerrelations, and psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*(6), 706-716.

Kocadaş, B. (2006). Kültür ve medya. *Journal of Human Sciences, 1*(1), 18-29.

Kohlberg, L. (1994). *Moral Development: Kohlberg's original study of moral development* (Vol. 3). Taylor & Francis.

Kohlberg, L., & Gilligan, C. (1971). The adolescent as a philosopher: The discovery of the self in a postconventional world. *Daedalus*, 1051-1086.

Kurtyılmaz, Y., Can, G., & Ceyhan, A. A. (2011). Üniversite öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerinde ilişkisel saldırganlığın değerlendirilmesine ilişkin bir ölçek geliştirme çalışması. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi içinde (s. 390-391). Selçuk/İzmir: Ege Üniversitesi.

Kurtyılmaz, Y., Can, G., & Ceyhan, A. A. (2017). Üniversite öğrencilerinin ilişkisel saldırganlık ile benlik saygısı, sosyal bağlılık ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *7*(47), 33-52.

LaFreniere, P. J., & Sroufe, L. A. (1985). Profiles of peercompetence in the preschool: Interrelations between measures, influence of social ecology, and relation to attachment history. *Developmental psychology, 21*(1), 56-69.

Laible, D. (2007). Attachment with parents and peers in late adolescence: Links with emotional competence and social behavior. *Personality and IndividualDifferences, 43*(5), 1185-1197.

Laird, R.D., Criss, M.M., Pettit, G.S., Bates, J.E., & Dodge, K.A. (2009). Developmental trajectories and antecedents of distal parental supervision. *Journal of Early Adolescence*, 29, 258-284.

Larson, R., Csikszentmihalyi, M., & Graef, R. (1980). Moodvariability and the psychosocialadjustment of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 9*(6), 469-490.

Lavi, I., Manor-Binyamini, I., Seibert, E., Katz, L. F., Ozer, E. J., & Gross, J. J. (2019). Brokenbonds: A meta-analysis of emotion reactivity and regulation in emotionallymaltreatingparents. *Child abuse & neglect, 88*, 376-388.

Lei, H., Chiu, M. M., Quan, J., & Zhou, W. (2020). Effect of Self-Control on Aggression among Students in China: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 105107.

Lewin, K. (1939). Field theory and experiment in social psychology: Concepts and methods. *American journal of sociology, 44*(6), 868-896.

Leyens, J. P., Camino, L., Parke, R. D., & Berkowitz, L. (1975). Effects of movie violence on aggression in a fieldsetting as a function of groupdominance and cohesion. *Journal of Personality and Social Psychology*, *32*(2), 346-360.

Loew, C. A. (1967). Acquisition of a hostileattitude and its relationship to aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, *5*(3), 335-341.

Lopez-lbor, J. J. (1988). The involvement of serotonin in psychiatric disorders and behavior. *British Journal of Psychiatry, 153*, 26-39.

Loukas, A., Paulos, S. K., & Robinson, S. (2005). Early Adolescent Social and Overt Aggression: Examining the Roles of Social Anxiety and Maternal Psychological Control. *Journal of Youth and Adolescence, 34*(4), 335-345.

Lulofs, R. S. & Cahn, D. D. (2000). Conflict from theory to action. United States of America: Aperson Education Company.

Maccoby, E.E., & Martin, J.A. (2003). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.), Handbook of child psychology. (pp. 1–101). New York: Wiley.

Madran, H. A. D. (2012). Buss-Perry saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 24*(2), 1-6.

Marazziti, D. (2017). Understanding the role of serotonin in psychiatric diseases. F1000Research, 6, 180-186.

McLaughlin, K. A., Hatzenbuehler, M. L., Mennin, D. S., & Nolen-Hoeksema, S. (2011). Emotion dysregulation and adolescent psychopathology. *A prospective study. Behaviour Research and Therapy, 49*(9), 544-554.

McLeod, B.D., Wood, J.J., & Weisz, J.R. (2007). Examining the association between parenting and childhood anxiety: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 27*, 155-172.

Miller, N. E., Sears, R.R., Mowrer, O.H., Doob, L.W., & Dollard, J. (1941). The frustration-aggression hypothesis. *Psychological Review, 48*(4), 337-342.

Moilanen, K. L. (2005). Parenting and self-regulation in adolescence: Associations with adolescent behaviors. Unpublished PhD. Dissertation. University of Nebraska.

Morrison, G. M., Robertson, L., Laurie, B., & Kelly, J. (2002). Protective factors related to antisocial behavior trajectories. *Journal of Clinical Psychology, 58*, 277-290.

Mustonen, A., & Pulkkinen, L. (1993). Aggression in televisionprograms in Finland. *Aggressive Behavior, 19*(3), 175-183.

Nelson, D. A., & Crick, N. R. (2002). Parental psychological control: Implications for childhood physical and relational aggression. In B. K. Barber (Ed.), Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents (pp. 161-189). Washington, DC: American Psychological Association Press.

Nelson, D. A., & Crick, N. R. (2002). Parental psychological control: implications for childhood physical and relational aggression. *Intrusive Parenting*, 30(15), 161-189.

Olivier, B. (2006). Serotonin and aggression. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1036*(1), 382-392.

Olsen, S. F., Yang, C., Hart, C., H., Robinson, C., C., Wu, P., Nelson, D., A., Nelson, L., J., Jin, S., & Wo, J. (2002). Maternal psychological control and preschool children's behavioral outcomes in China, Russia, and the United States. In B. K. Barber (Eds.). Intrusive Parenting: How Psychological Control Affects Children and Adolescents. Washington, DC: American Psychological Association Press.

Özdemir, Y., & Çok, F. (2016). Ergenlikte özerklik gelişimi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(36), 152-164.

Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 39*(1), 39-56.

Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(2), 27-39.

Palabıyıkoğlu, R. (1997). Medya ve şiddet. *Kriz Dergisi, 5*(2), 123-126.

Pedrelli, P., MacPherson, L., Khan, A. J., Shapero, B. G., Fisher, L. B., Nyer, M., & Silveri, M. M. (2018). Sex differences in the association between heavy drinking and behavioral distress tolerance and emotional reactivity among non-depressed college students. *Alcohol and Alcoholism, 53*(6), 674-681.

Perry, B. D. (1996). Violence and childhood trauma: Understanding and responding to the effects of violence on young children. Cleveland: Gund Foundation Publishers.

Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A. ve Bates, J. E., & Criss, M. M. (2001). Antecedents and Behavior problem outcomes of parental monitoring and psychological control. *Child Development, 72*, 583-598.

Pettit, G.S., Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E., & Criss, M.M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development, 72*(2), 583-598.

Phinney, J. S., Romero, I., Nava, M., & Huang, D. (2001). The role of language, parents, and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of Youth and Adolescence, 30*(2), 135-153.

Pomerantz, E.M., & Wang, Q. (2009). The role of parental control in children's development in western and east asian countries. *Current Directions in Psychological Science, 18*, 285-297.

Reid, A., Halgunseth, L. C., Espinosa-Hernández, G., Csizmadia, A., & Card, N. (2019). Cultural values and romantic relationship satisfaction in Mexican adolescents: The moderating effects of parental psychological control and gender. *Journal of Adolescence, 77*, 118-128.

Renken, B., Egeland, B., Marvinney, D., Mangelsdorf, S., &Sroufe, L. A. (1989). Early Childhood Antecedents of Aggression and Passive-Withdrawal in Early Elementary School. *Journal of Personality*, *57*(2), 257–281.

Rice, F. P., & Dolgin, K. G. (2005). *The adolescent: Development, relationships and culture*. Pearson Education New Zealand.

Röll, J., Koglin, U., & Petermann, F. (2012). Emotion regulation and childhood aggression: Longitudinalassociations. Child *Psychiatry & Human Development, 43*(6), 909-923.

Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (1998). Peer interactions, relationships, and groups. Handbook of child psychology.

Rudolph, K. D. (2002). Gender differences in emotional responses to interpersonal stress during adolescence. *Journal of Adolescent Health, 30,* 3-13.

Sabatier, C., Restrepo Cervantes, D., MorenoTorres, M., Hoyos De losRios, O., & PalacioSañudo, J. (2017). Emotion Regulation in Children and Adolescents: concepts, processes and influences. *Psicologíadesde el Caribe, 34*(1), 101-110.

Sayıl, M., & Kındap, Y. (2010). Ergenin anne-babadan algıladığı psikolojik kontrol: Psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(25), 62-71.

Sayıl, M., Güre, A., & Uçanok, Z. (2002). Ergenliğe Geçişte Bilgilendirmenin Ergenin Bilgi Düzeyi ve Benlik Algısına Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 17*(50), 47-58.

Sayıl, M., Kındap, Y., Bayar, Y., Kurt, D. ve Tığrak, A. (2012). *Ergenlik döneminde ebeveynlik ve ergenin psikososyal uyumu*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Shaffer, D. R. (2008). *Social and personality development*. Nelson Education.

Shulman, E. P., Harden, K. P., Chein, J. M., & Steinberg, L. (2015). Sex differences in the developmental trajectories of impulse control and sensation-seeking from early adolescence to early adulthood. *Journal of Youth and Adolescence, 44*(1), 1-17.

Sijtsema, J. J., & Lindenberg, S. M. (2018). Peer influence in the development of adolescent antisocial behavior: Advances from dynamic social network studies. *Developmental Review*, 19(33), 1-15.

Silk, J. S., Steinberg, L., & Morris, A. S. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. *Child development, 74*(6), 1869-1880.

Simons, K. J., Paternite, C. E., & Shore, C. (2001). Quality of parent/adolescent attachment and aggression in young adolescents. *The Journal of Early Adolescence, 21*(2), 182-203.

Smith, A. L., Cross, D., Winkler, J., Jovanovic, T., & Bradley, B. (2014). Emotional Dysregulation and Negative Affect Mediate the Relationship Between Maternal History of Child Maltreatment and Maternal Child Abuse Potential. *Journal of Family Violence, 29*(5), 483-494.

Smith, S., Mullis, F., Kern, R. M., & Brack, G. (1999). An Adlerian Model for the Etiology of Aggression in Adjudicated Adolescents. *The Family Journal, 7*(2), 135-147.

Soenens, B. ve Vansteenkiste, M. (2010). A Theoretical Upgrade of the Concept of Parental Psychological Control: Proposing New İnsights on the Basis of Self-Determination Theory. *Developmental Review, 30*(1), 74-99.

Soenens, B., Luyckx, K., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B., & Goossens, L. (2008). Maladaptive Perfectionism as an Intervening Variable Between Psychological Control and Adolescent Depressive Symptoms: A Three-Wave Longitudinal Study. *Journal of Family Psychology, 22*(3), 465-474**.**

Soenens, B., Vansteenkiste, M., & Niemiec, C. P. (2009). Should parental prohibition of adolescents' peer relationships be prohibited? *Personal Relationships, 16,* 507-530.

Spear, L. P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience &BiobehavioralReviews, 24*(4), 417-463.

Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development, 71,* 1072-1085.

Stechler, G., & Halton, A. (1987). The Emergence of Assertion and Aggression During Infancy: A Psychoanalytic Systems Approach. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 35*(4), 821-838.

Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual review of psychology, 52*(1), 83-110.

Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M., & Darling, N. (1992). Impact of Parenting Practices on Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School İnvolvement, and Encouragement to Succeed. *Child Development, 63,* 1266-1281.

Steinberg, L., Lamborn, S.D., Darling, N., Mounts, N.S., & Dornbusch, S.M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development,* 65, 754-770.

Steuer, F. B., Applefield, J. M., & Smith, R. (1971). Televised aggression and the ınterpersonal aggression of preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology, 11*, 442-447.

Stolorow, R. D. (1984). Aggression in the psychoanalytic situation: An ıntersubjectiveviewpoint. *Contemporary Psychoanalysis, 20*(4), 643-651.

Styne, D. M., & Grumbach, M. M. (2002). Puberty in boys and girls. In *Hormones, brain and behavior* (pp. 661-716). Academic Press.

Sullivan, T. N., Helms, S. W., Kliewer, W., & Goodman, K. L. (2010). Associations between sadness and anger regulation coping, emotional expression, and physical and relational aggression among urban adolescents. *Social Development, 19*(1), 30-51.

Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., & Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(25), 42-59.

Şanlı, D., & Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8*(4), 240-246.

Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi, 35,* 82-86.

Tepe, Y.K., & Sayıl, M. (2012). Ebeveyn kontrolü ve ergenin sosyal işlevselliği arasındaki bağlantıda ilişkisel saldırganlığın aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 27*(70), 119-132.

Tezel, A. (2006). Aile içi iletişim. *Journal of Human Sciences, 1*(1), 35-47.

Thomas, M. H., & Drabman, R. S. (1975). Toleration of real life aggression as a function of exposure to televised violence and age of subject. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development, 21*, 227-232.

Thompson, R. A., & Calkins, S. D. (1996). The double-edgedsword: Emotional regulation for children at risk. *Development and Psychopathology, 8*(1), 163-182.

Trentacosta, C. J., & Shaw, D. S. (2009). Emotional self-regulation, peerrejection, and antisocial behavior: Developmental associationsfrom early childhood to early adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology, 30*(3), 356-365.

Tuzgöl, M. (2016). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(14), 39-48.

Türnüklü, A., & Şahin, İ. (2004). 13-14 yaş grubu öğrencilerin çatışma çözme stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları, 7*(13), 45-61.

Ulusoy, M. D., Demir, N. Ö., & Baran, A. G. (2005). Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri: Ankara ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(3), 367-386.

Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, *38*(169), 329-345.

Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 38*(169), 328-345.

Van Heel, M., Bijttebier, P., Colpin, H., Goossens, L., Van Den Noortgate, W., Verschueren, K., & Van Leeuwen, K. (2019). Investigating the interplay between adolescent personality, parental control, and externalizing problem behavior across adolescence. *Journal of Research in Personality, 81*, 176-186.

Vazsonyi, A. T., Hibbert, J. R., & Snider, B. J. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research on Adolescence, 13*(2), 129-160.

Voulgaridou, I., & Kokkinos, C. M. (2015). Relational aggression in adolescents: A Review of theoretical and empirical research. *Aggression and Violent Behavior, 23*, 87-97.

Walling, B. R., Mills, R. S. L., & W.S. Freeman (2007). Parenting Cognitions Associated with the Use of Psychological Control. *Child Fam Stud, 16*, 642-659.

Wang, H. J., & Lu, J. M. (2004). The compilation of the middle school students' selfcontrol ability questionnaire. *Psychological Science, 27*(6), 1477-1482.

Wang, M. (2019). Harsh parenting and adolescent aggression: adolescents' effortful control as the mediator and parental warmth as the moderator. *Child Abuse & Neglect, 94*, 104021.

Wang, M., & Wang, J. (2018). Negative parental attribution and emotional dysregulation in Chinese early adolescents: Harsh fathering and harsh mothering as potential mediators. *Child Abuse & Neglect, 81*, 12-20.

Wenar, C., & Kerig, P. (2000). Developmental psychopathology: Frominfancythrough adolescence (4th ed.). New York: McGraw-Hill.

Yan, F., Zhang, Q., Ran, G., Li, S., & Niu, X. (2020). Relationship between parental psychological control and problem behaviours in youths: A three-level meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 104900.

Yiğit, İ., & Yiğit, M.G. (2017). Psychometric Properties of Turkish Version of Difficulties in Emotion Regulation Scale-Brief Form (DERS-16). *Current Psychology*, 1-9.

Zeman, J., Cassano, M., Perry-Parrish, C., & Stegall, S. (2006). Emotion regulation in children and adolescents. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 27*(2), 155-168.